

**Vispārējās konvencijas
par nacionālo minoritāšu aizsardzību
īstenošana Latvijā – diskriminācijas
novēršana un identitātes saglabāšana**

LU Sociālo un politisko pētījumu institūts¹

Projektu veikuši *Dr. pol. sci.* Nils Muižnieks (vadītājs), *Dr. soc.* Aivars Tabuns, LU doktoranti: Laura Sūna, Jānis Daugavietis, Dmitrijs Petrenko, Solvita Denisa, Tatjana Boguševiča. Projekta asistente: Ieva Zlemeta.

¹ Šis pētījums ir sagatavots pēc Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta pasūtījuma. Par šī teksta saturu pilnībā atbild LU Sociālo politisko pētījumu institūts, un tas nevar tikt uzskatīts par Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta vai Latvijas Republikas oficiālo viedokli.

Saturs

I.	Projekta mērķis un uzdevumi	5
II.	Metodes	7
III.	Citu valstu pieredze Konvencijas 4. un 5. panta prasību ieviešanā un nodrošināšanā	10
	3.1. Ievads	10
	3.2. Konvencijas 4. panta īstenošana	10
	3.3. Konvencijas 5. panta īstenošana	14
	3.4. Kopsavilkums	15
IV.	Etniskās līdztiesības nodrošināšana un diskriminācijas novēršana Latvijā	17
	4.1. Ievads	17
	4.2. Etniskā, valodas vai reliģiskā diskriminācija Latvijā	17
	4.3. Diskrimināciju raksturojošie dati un to pieejamība	26
	4.4. Minoritāšu pārstāvju līdzdalība diskriminācijas novēršanas politikas izstrādē un tās īstenošanas pārraudzībā	29
	4.5. Valsts institūciju darbs diskriminācijas ierobežošanā	32
	4.6. Valsts likumdošana diskriminācijas novēršanā	36
	4.7. Kopsavilkums	38
V.	Nacionālo minoritāšu identitātes, reliģijas, valodas, tradīciju un kultūras mantojumu saglabāšana un attīstība	40
	5.1. Nacionālo minoritāšu vēlme un iespējas saglabāt etnisko identitāti, valodu, tradīcijas un kultūras mantojumu	40
	5.1.1. Ievads	40
	5.1.2. Iespējas un vēlme saglabāt etnisko identitāti	40
	5.1.3. Jēdzienu “kultūra” un „etniskā identitāte” izpratne	42
	5.1.4. Etniskās identitātes saglabāšanas mehānismi	44
	5.1.5. Etniskās identitātes saglabāšanu veicinošie apstākļi	46
	5.1.6. Grūtības kultūras identitātes saglabāšanā	48
	5.1.7. Mazākumtautību kultūra un politika	49
	5.1.8. Līdz šim paveiktais mazākumtautību kultūras jomā Latvijā	51
	5.1.9. Ekspertu un aktīvistu ieteikumi	52
	5.1.10. Kopsavilkums	52

5.2. Informētība par minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanu Latvijā	53
5.2.1. Informētība par etniskām grupām Latvijā, esošo datu novērtējums	53
5.2.2. Dati un identitātes saglabāšana	55
5.2.3. Aktīvistu informētība par “savu” etnisko kopienas	56
5.2.4. Aktīvistu informētība par citām etniskajām grupām	57
5.2.5. Ieteikumi informētības uzlabošanai	58
5.2.6. Kopsavilkums	59
5.3. Minoritāšu pārstāvju līdzdalība kultūras un identitātes saglabāšanas politikas izstrādē un tās īstenošanas pārraudzībā	59
5.3.1. Ekspertu viedoklis	59
5.3.2. Aktīvistu viedoklis	61
5.3.3. Kopsavilkums	62
5.4. Valsts institūciju un pašvaldību atbalsts nacionālo minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanai	63
5.4.1. Ievads	63
5.4.2. Ekspertu un aktīvistu viedoklis	63
5.4.3. Kopsavilkums	66
5.5. Nacionālo minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanas likumdošanas vērtējums	67
5.5.1. Ievads	67
5.5.2. Ekspertu viedokļi	67
5.5.3. Aktīvistu viedokļi	70
5.5.4. Kopsavilkums	73
VI. Secinājumi un rekomendācijas	74
VII. Pielikumi	77
7.1. Jautājumi ekspertiem	77
7.2. Jautājumi aktīvistiem	78

I. Projekta mērķis un uzdevumi

Latvijas Republika ratificēja Eiropas Padomes Vispārējo konvenciju par nacionālo minoritāšu aizsardzību 2005. gada 26. maijā, un tā stājās spēkā 2005. gada 1. oktobrī. Latvijas valdība 2006. gada beigās Eiropas Padomei iesniegusi savu sākotnējo ziņojumu par konvencijas izpildi, un 2007. gada rudenī gaidāma Eiropas Padomes ekspertu vizīte Latvijā un ekspertu komitejas secinājumi. Lai arī ekspertu secinājumi palīdzēs Latvijai pilnveidot savu mazākumtautību politiku, būtiski ir pašu spēkiem analizēt citu valstu labāko praksi, apzināt Latvijas mazākumtautību vēlmes un vajadzības saistībā ar konvencijas īstenošanu un analizēt, kādi būs nepieciešamie valsts pasākumi, veidojot ilgtermiņa mazākumtautību politiku. Informācija un analīze par konvencijas īstenošanu var būt svarīga viela Latvijas diskusijām ar Eiropas Padomes ekspertiem, kā arī pamats īstermiņa un vidējā termiņa politikas plānošanai.

Latvijas pētnieki jau analizējuši Konsultatīvās komitejas vērtējumus par atsevišķu konvencijas pantu (9., 10.–15.) ieviešanu citās valstīs². Toties līdz šim nav izpētīts būtiskais 4. un 5. pants³ un to ieviešana citās valstīs. Šie panti ir būtiski svarīgi nacionālo minoritāšu aizsardzībai, jo nosaka vienlīdzības principa ieviešanu un nepieciešamību veikt pasākumus, lai veicinātu minoritāšu identitātes saglabāšanu.

Līdz ar to rodas vairāki jautājumi: kāda veida pasākumi nepieciešami, lai nodrošinātu “pilnīgu un efektīvu līdztiesību”? Kādi apstākļi nepieciešami, lai mazākumtautības varētu saglabāt un attīstīt savu kultūru un identitāti? Kas valstij būtu jādara, lai radītu šādus apstākļus? Meklējot atbildes uz šiem jautājumiem,

² Sk. Ilze Brands Kehris Artūrs Kučs, Sigita Zankovska-Odiņa, *Nacionālo minoritāšu konvencija – Eiropas pieredze Latvijai* (Rīga: Eiropas Padomes Informācijas Birojs, 2006).

³ 4. pants.

1. Puses apņemas garantēt vienlīdzību un aizsardzību likuma priekšā personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm. Šajā ziņā jebkura diskriminācija, kuru lieto sakarā ar piederību nacionālai minoritātei, ir aizliegta.

2. Puses apņemas, ja nepieciešams, veikt atbilstošus pasākumus, kas veicinātu pilnīgu un efektīvu līdztiesību visās ekonomiskās, sociālās, politiskās un kultūras dzīves jomās starp personām, kuras pieder pie nacionālās minoritātes, un personām, kuras pieder pie vairākuma. Šajā ziņā Puses apņemas ņemt vērā īpašos nosacījumus, kas attiecas uz personām, kuras pieder pie nacionālās minoritātes.

5. pants.

1. Puses apņemas veicināt tādu apstākļu radīšanu personām, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, kas saglabātu un attīstītu to kultūru, sargātu to identitātes būtiskos elementus, tas ir, reliģiju, valodu, tradīcijas un kultūras mantojumu.

2. Nekaitējot vispārējās integrācijas politikas ietvaros veiktiem pasākumiem, Puses atturas no tādas politikas vai darbības, kas asimilētu nacionālo minoritāšu personas pret to gribu, un aizsargā šādas personas no jebkādas darbības, kuru mērķis būtu šāda asimilācija.

pētnieki ņēma vērā, ka, ratificējot konvenciju, Latvija pievienojusi deklarācijas, ka uzskata 10. un 11. pantu saistošu, “ciktāl tā [konvencija] nav pretrunā ar Latvijas Republikas Satversmi un citiem Latvijas Republikā spēkā esošajiem normatīvajiem aktiem, kas nosaka valsts valodas lietojumu”. Konsultatīvā komiteja arvien biežāk akcentē mazākumtautību līdzdalības nozīmi konvencijas īstenošanā. Tādējādi visi pārējie panti jāskata 15. panta kontekstā⁴.

Nepieciešams izpētīt citu valstu labāko praksi (iestrādes jau ir minētajā pētījumā) minoritāšu līdzdalības veicināšanā tieši saistībā ar 4. un 5. panta normām. Jāņem vērā arī minoritāšu definīcija, ko Latvija deklarēja, ratificējot konvenciju. Latvija deklarējusi, ka konvencijas izpratnē minoritātes ir tikai pilsoņi, bet, nepilsoņi “var izmantot Konvencijā paredzētās tiesības, ja vien likums nenosaka izņēmumus”. Līdz ar to situācijas, ko regulē šādi izņēmumi (piemēram, Pilsonības likums, vēlēšanu kārtība, atšķirības pilsoņu un nepilsoņu tiesībās, kas ir jau paredzēti dažādos likumos), netiks aplūkotas.

Analītiskā ziņojuma uzdevums bija noskaidrot vairākus jautājumus:

1. Vai jāpilnveido likumdošana, lai pilnīgāk īstenotu konvencijas 4. un 5. pantu?
2. Vai jāreformē institūcijas, kurām ir saskarsme ar mazākumtautībām vai atbildība par tām?
3. Vai jāpilnveido esošās programmas/ prakse, un kā tas jādara?
4. Vai jāizstrādā un jāīsteno kādas jaunas programmas?
5. Kādi ir prioritārie virzieni valsts un pašvaldību iestāžu mazākumtautību politikas finansējumam?

⁴ 15. pants.

Puses apņemas radīt nepieciešamos apstākļus, lai personas, kuras pieder pie nacionālajām minoritātēm, varētu efektīvi piedalīties kultūras, sociālajā un ekonomiskajā dzīvē, kā arī sabiedriskajā dzīvē, īpaši tad, kad tiek skartas minoritātes.

II. Metodes

Pētnieku grupa izmantoja vairākas socioloģijas, komunikāciju zinātnes un politikas zinātnes metodes. Tika analizēta citu valstu pieredze 4. un 5. panta prasību ieviešanā un veiktas padziļinātas intervijas ar ekspertiem (10) no NVO, pētniecības iestādēm, žurnālistiem un politiķiem. Lai noskaidrotu pašu mazākumtautību pārstāvju domas, pētnieki veica padziļinātas intervijas ar mazākumtautību aktīvistiem (15). Respondentu saraksts atrodams nākamajā lappusē.

Atlasot ekspertus un aktīvistus, tika ievēroti šādi principi:

1. Par ekspertiem tika uzskatītas personas, kurām ir zinātniskas publikācijas par minoritāšu jautājumiem vai kuru amata pienākumos likumdevēja varā vai izpildvarā ietilpst atbildība par minoritāšu jautājumu risināšanu. Lai izvairītos no reāla vai šķietama interešu konflikta, pētnieki intervējamo ekspertu sarakstā neiekļāva LU Sociālo zinātņu fakultātes mācībspēkus vai Īpašu uzdevuma ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta (ĪUMSILS) amatpersonas.
2. Par aktīvistiem tika uzskatītas personas, kuras ir vadošos amatos mazākumtautību organizācijās vai strādā kultūras vai mediju jomā kādā mazākumtautību valodā. Izvēloties aktīvistus, pētnieki centās izraudzīt pārstāvjus no dažādām organizācijām, ievērojot mazākumtautību demogrāfiskās proporcijas Latvijā, reģionālo līdzsvaru un viedokļu dažādību atsevišķās kopienās.

Interviju ilgums bija no 0,5 līdz 2 stundām. Tās tika ierakstītas diktofonā un pēc tam transkribētas. Visas intervijas bija anonīmas, un ziņojumā ir izmantoti tikai respondentus raksturojoši apzīmējumi – E (eksperts); A (aktīvists).

Atsevišķos gadījumos intervējamo izteikumi tika literarizēti (novērstas stilistiskās un citas valodas kļūdas), tajā pašā laikā nemainot spriedumu būtību. Daļa interviju notika krievu valodā, jo tas ļāva intervējamiem precīzāk formulēt savus uzskatus. Vairāki intervējamie vēlējās iepazīties ar transkriptu saturu, lai varētu precizēt savus izteikumus un tos papildināt. Vairums uz pārrunām uzaicināto respondentu bija atsaucīgi un atklāti, intervijas notika labvēlīgā gaisotnē.

Šīs metodes ļāva noskaidrot mazākumtautību aktīvistu vēlmes, vajadzības un cerības saistībā ar savas identitātes saglabāšanu, vienlīdzīgu iespēju nodrošināšanu un līdzdalību sabiedriskajā dzīvē. Tika analizēta arī Latvijas likumdošana, valsts budžeta līdzekļu izlietojums mazākumtautību līdztiesības, identitātes saglabāšanas un līdzdalības veicināšanai.

Respondentu saraksts

Ahmedovs, Ulduzhans	Latvijas azerbaidžāņu biedrības „Azeri” priekšsēdētājs	Aktīvists
Berezovskis, Anatolijs	Latvijas Romu apvienības „Nēvo Drom” priekšsēdētājs; Tukuma pilsētas domes Sociālās un izglītības komisijas loceklis	Aktīvists
Bērziņš, Andris	Saeimas deputāts (ievēlēts no ZZS), Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas Bērnu tiesību aizsardzības apakškomisijas sekretārs	Eksperts
Bikseniece, Līga	Tiesībsarga biroja Diskriminācijas novēršanas daļas vadītāja	Eksperte
Bogdanova, Geroīda	Daugavpils pilsētas domes budžeta iestādes “Krievu kultūras centrs (M. Kaļistratova nams)” direktore (Daugavpils)	Aktīviste
Brands-Kehris, Ilze	Latvijas Cilvēktiesību centra direktore; Eiropas Padomes Konsultatīvās komitejas viceprezidente	Eksperte
Cilevičs, Boriss	Saeimas deputāts (ievēlēts no “Saskaņas Centra”), Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas loceklis	Eksperts
Dimitrovs, Aleksejs	Jurists, tiesību eksperts, biedrības „Latvijas Cilvēktiesību komiteja” līdzpriekšsēdētājs	Eksperts
Druvieta, Ina	Saeimas deputāte (JL), Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas locekle	Eksperte
Gaponenko, Aleksandrs	Biedrības “Latvijas Krievu kopienas apvienotais kongress” (ОКРОЛ) līdzpriekšsēdētājs, Latvijas krievu uzņēmēju savienības priekšsēdētājs	Aktīvists
Ivanovs, Boriss	Baltkrievu kultūrizglītības biedrības “Uzdim” priekšsēdētājs (Daugavpils)	Aktīvists
Kravcovs, Valērijs	Biedrības “Liepājas Krievu kopiena” valdes priekšsēdētājs (Liepāja)	Aktīvists
Jermakovs, Jurijs	Daugavpils pilsētas domes budžeta iestādes “Krievu kultūras centrs (M. Kaļistratova nams)” direktores vietnieks (Daugavpils)	Aktīvists
Krukovska, Vanda	Latvijas Poļu savienības priekšsēdētāja (Rēzekne)	Aktīviste
Liguta, Tatjana	Biedrības “Latvijas Krievu valodas un literatūras pasniedzēju asociācija” (ЛИАПРЯЛ) prezidente, Latvijas Universitātes Slāvistikas nodaļas docente	Aktīviste
Mits, Mārtiņš	Rīgas Juridiskās augstskolas lektors	Eksperts
Pilinoviča, Vida	Latgales reģiona lietuviešu izglītības kultūras un informācijas centra vadītāja (Daugavpils)	Aktīviste
Pimenovs, Igors	Latvijas Krievu mācībvalodas skolu atbalsta asociācijas (ЛИАИОП) valdes priekšsēdētājs	Aktīvists
Piskunova, Valentīna	Latvijas Baltkrievu sabiedrisko organizāciju apvienības valdes priekšsēdētāja	Aktīviste

Reine, Inga	Ministru kabineta pārstāve starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās (MK pārstāvja starptautiskajās cilvēktiesību institūcijās birojs)	Eksperte
Stefanovičs, Viktors	Latvijas Ukrainu biedrības priekšsēdētājs	Aktīvists
Šmits, Jānis	Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas vadītājs (ievēlēts no Latvijas Pirmās partijas un partijas "Latvijas Ceļš" vēlēšanu apvienības)	Eksperts
Timofejevs, Sergejs	Latvijas krievu dzejnieks, viens no teksta grupas "Orbīta" dibinātājiem un aktīviem dalībniekiem	Aktīvists
Umanovska, Gita	Rīgas Ebreju kopienas izpilddirektore	Aktīviste
Vatoļins, Igors	Avīzes „Čas” žurnālists, Biedrības "Latvijas Krievu kopienas apvienotais kongress" (OKPOJI) valdes loceklis, vēstures skolotājs	Eksperts
Zankovska-Odiņa, Sigita	Latvijas Cilvēktiesību centra pētniece	Eksperte

III.

Citu valstu pieredze Konvencijas 4. un 5. panta prasību ieviešanā un nodrošināšanā

3.1.

Ievads

Analizēt atsevišķu Konvencijas pantu ieviešanu atrauti no citiem pantiem ir problemātiski, jo daudzas konvencijas normas ir savstarpēji saistītas. Kā norāda eksperti, Konvencijas 4. pants ir cieši saistīts ar 6. pantu par iecietību un dialogu, ar 12. pantu par izglītību un ar 15. pantu par efektīvu minoritāšu līdzdalību⁵. Savukārt Konvencijas 5. pants jālasa saistībā ar 6. pantu, vai vismaz tā 1. daļu, ar 12. pantu, kas paredz izglītot attiecīgās valsts majoritātes jeb etniskā vairākuma lielāko daļu par minoritāšu kultūrām un tradīcijām, un ar 15. pantu⁶. Šāda plaša analīze par vairāku pantu kopsakarību un mijiedarbību dažādās valstīs nav iespējama īsā pētījumā.

Neņemot vērā šos sarežģījumus, centīsimies noskaidrot citu valstu pieredzi un labo praksi Konvencijas 4. un 5. panta ieviešanā, analizējot valstu ziņojumus, Konsultatīvās komitejas viedokļus un akadēmisko literatūru. Reizēm ne valstu ziņojumos, ne Komitejas secinājumos nevar atrast pilnīgu informāciju par kādu programmu, iestādi vai politiku, jo Komiteja vākusi informāciju no dažādiem avotiem, t. sk. no intervijām valsts vizītes laikā un no nevalstisko organizāciju materiāliem. Tomēr savos viedokļos Konsultatīvā komiteja dod tiešus un netiešus norādījumus par to, ko tā uzskata par minimālo standartu un labo praksi. Šīs nodaļas analīzē izmantoti galvenokārt Komitejas pirmā cikla viedokļi.

3.2.

Konvencijas 4. panta īstenošana

Valstu ziņojumos par 4. panta ieviešanu tiek sniegta plaša informācija par likumdošanu un praksi etniskās, rasu un reliģiskās diskriminācijas novēršanas jomā. Savukārt, vērtējot šo informāciju, Konsultatīvā komiteja vairākkārt atsaucas uz Eiropas Komisijas pret rasismu un neiecietību (ECRI) rekomendācijām

⁵ Sk. Gudmundur Alfredsson, "Article 4", krāj. *The Rights of Minorities: A Commentary on the European Framework for the Protection of National Minorities*, red. Marc Weller (Oxford: Oxford University Press, 2005), 145. lpp.

⁶ Sk. Geoff Gilbert, "Article 5", krāj. *The Rights of Minorities: A Commentary on the European Framework for the Protection of National Minorities*, red. Marc Weller (Oxford: Oxford University Press, 2005), 154., 156., 159. lpp.

attiecīgajai valstij⁷, kā arī uz nepieciešamību pilnībā ieviest Eiropas Savienības pretdiskriminācijas direktīvas (2000/43/EC) (t. s. Rasu direktīvas) prasības⁸. Ņemot vērā to, ka Eiropas Padome ir precīzi norādījusi, ko tā uzskata par labāko likumdošanas praksi rasu un etniskās diskriminācijas novēršanas jomā⁹, īpaši nekavēsimies pie šī jautājuma.

Komiteja uzsver nepieciešamību ne vien pieņemt un īstenot likumus, kas aizliedz diskrimināciju, bet arī kontrolēt šo likumu izpildi. Šim uzdevumam nepieciešams vākt un analizēt datus par diskriminācijas sūdzībām ombudiem un citām atbildīgajām iestādēm, kā arī par tiesas procesiem par diskrimināciju un to rezultātiem¹⁰.

Diskriminācijas novēršanas kontekstā Komiteja bieži uzsver ombuda potenciālu izskatīt un risināt sūdzības, vākt informāciju un datus un palīdzēt minoritātēm¹¹. Kā labās prakses piemēru Komiteja izcēlusi Polijas ombudu, kas vāc informāciju un veic pētījumus par minoritāšu stāvokli valstī, pieņem sūdzības, brauc vizītēs pa visu valsti un reizēm pilda starpnieka (*mediator*) funkcijas starp minoritātēm un vietējām pašvaldībām, likumdevējiem un citām valsts pārvaldes iestādēm, kurām ir bieža saskarsme ar minoritātēm. Turklāt ombudu biroja ietvaros ir atsevišķs postenis, kas atbildīgs tieši par nacionālajām minoritātēm un ārzemniekiem¹².

Komiteja arī pozitīvi novērtējusi Melnkalnes piemēru, kur ombudam paredzēts īpašs vietnieks tieši minoritātēm, un Maķedonijas piemēru, kur ombudam ir reģionālas filiāles, kas atvieglo minoritāšu pieeju šai institūcijai¹³.

⁷ Sk., piem., Advisory Committee Opinion on Azerbaijan, ACFC/INF/OP/I (2004) 001, 2003, para. 24.

⁸ Sk. piem., Advisory Committee Opinion on Ireland, ACFC/INF/OP/I (2004) 003, 2003, para. 29.

⁹ Sk. European Commission against Racism and Intolerance, General Policy Recommendation No. 7 on national legislation to combat racism and racial discrimination, http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ECRI/3-General_themes/1-Policy_Recommendations/Recommendation_N7/3Recommendation_7.asp#TopOfPage.

¹⁰ Sk. Advisory Committee Opinion on Serbia, ACFC/INF/OP/I (2004), 002, 2003, para. 34, un Advisory Committee Opinion on Switzerland, ACFC/INF/OP/I (2003), 007, 2003, para. 27.

¹¹ Advisory Committee Opinion on Albania, ACFC/INF/OP/I (2003), 004, 2002, para. 32, Advisory Committee Opinion on Azerbaijan, ACFC/INF/OP/I (2004), 001, 2003, para. 26, Advisory Committee Opinion on Croatia, ACFC/INF/OP/I (2002), 003, 2001, para. 24, Advisory Committee Opinion on Norway, ACFC/INF/OP/I (2003), 003, 2002, para. 26, Advisory Committee Opinion on Poland, ACFC/INF/OP/I (2004), 005, 2003, para. 31, Advisory Committee Opinion on the Russian Federation, ACFC/INF/OP/I (2003), 005, 2002, para. Advisory Committee Opinion on Serbia, ACFC/INF/OP/I (2004), 002, 2003, para. 35, Advisory Committee Opinion on Sweden, ACFC/INF/OP/I (2003), 006, 2003, para. Advisory Committee Opinion on the Former Yugoslav Republic of Macedonia, ACFC/INF/OP/I (2005), 001, 2004, para. 36, Advisory Committee Opinion on Ukraine, ACFC/INF/OP/I (2002), 010, 2002, para. 31.

¹² Advisory Committee Opinion on Poland, ACFC/INF/OP/I (2004), 005, 2003, para. 31.

¹³ Advisory Committee Opinion on Serbia, ACFC/INF/OP/I (2004), 002, 2003, para. 35; Advisory Committee Opinion on the Former Yugoslav Republic of Macedonia, ACFC/INF/OP/I (2005), 001, 2004, para. 36.

Arī šajā jomā Eiropas Komisija pret rasismu un neiecietību (*ECRI*) ir izdevusi speciālu rekomendāciju par ombuda darbu cīņā pret diskrimināciju un apkopojusi labo praksi¹⁴. Savukārt Eiropas Komisija nesēn izdevusi pētījumu, kas cenšas noskaidrot, kādā mērā ES dalībvalstis pilda Rasu direktīvas prasību norīkot speciālu iestādi, lai izskatītu sūdzības par diskrimināciju, veiktu pētījumus un gatavotu ziņojumus un rekomendācijas. Pētījumā secināts, ka pastāv liela neskaidrība par šiem uzdevumiem, ka šīs iestādes nodarbojas galvenokārt ar sūdzībām un ka to budžets un nodrošinājums ar personālu daudzviet nav pietiekams¹⁵.

Komiteja uzskata, ka nevalstiskās organizācijas var būtiski palīdzēt ombudiem un valsts pārvaldes iestādēm diskriminācijas novēršanā. Savos secinājumos par Horvātiju un Moldovu Komiteja uzsvērusi šo organizāciju lomu, norādot, ka tās pelnījušas lielāku valdības atbalstu¹⁶.

Viedoklis par Igaunijas situāciju ir īpaši aktuāls arī Latvijas kontekstā. Komiteja uzsvērusi, ka pilsonības trūkums daudziem Igaunijas iedzīvotājiem traucē baudīt pilnīgu un efektīvu līdztiesību. Šajā sakarā Komiteja mudina Igaunijas valdību turpināt nodrošināt igauņu valodas kursu pieejamību par mērenu samaksu¹⁷.

Savos viedokļos par atsevišķu valstu praksi 4. panta īstenošanā Konsultatīvā komiteja ļoti bieži uzsver, cik svarīgi ir vākt, apkopot un analizēt datus par minoritātēm (pēc vecuma, dzimuma un reģiona), lai noskaidrotu, kādā mērā minoritātes bauda pilnīgu un efektīvu līdztiesību visās ekonomiskās, sociālās, politiskās un kultūras dzīves jomās¹⁸. Kā nesēn norādījusi Eiropas Komisija, etniskie dati var būt nozīmīgi vairākos ar diskriminācijas novēršanu saistītos

¹⁴ ECRI general policy recommendation No. 2 “Specialised bodies to combat racism, xenophobia, anti-Semitism and intolerance at national level”, Adopted by ECRI on 13 June 1997, sk. http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/1-ecri/3-general_themes/1policyrecommendations/Recommendation_N2/default.asp#TopOfPage. Sk. arī ECRI, “Examples of good practice – Specialised bodies to combat racism, xenophobia, anti-Semitism and intolerance at national level”, January 2006, http://www.coe.int/t/e/human_rights/ecri/4-Publications/.

¹⁵ Rikki Holtmatt, *Catalysts for Change? Equality Bodies according to Directive 2000/43/EC – existence, independence and effectiveness* (Brussels: European Commission, 2006), 6.–7. p.

¹⁶ Sk. Advisory Committee Opinion on Croatia, ACFC/INF/OP/I, (2002), 003, 2001, para. 24; un Advisory Committee Opinion on Moldova, ACFC/INF/OP/I (2003), 002, 2002, para. 31.

¹⁷ Sk. Advisory Committee Opinion on Estonia, ACFC/INF/OP/I (2002), 005, 2001, para. 26.

¹⁸ Sk. Advisory Committee Opinion on Albania ACFC/INF/OP/I (2003), 004, 2002, para. 28, Advisory Committee Opinion on Armenia ACFC/INF/OP/I (2003), 001, 2002, para. 30, Advisory Committee Opinion on Azerbaijan, ACFC/INF/OP/I (2004), 001, 2003, para. 27, Advisory Committee Opinion on Bulgaria ACFC/INF/OP/I (2006), 001, 2004, para. 41, Advisory Committee Opinion on Moldova ACFC/INF/OP/I (2003), 002, 2002, para. 36, Advisory Committee Opinion on Norway, ACFC/INF/OP/I (2003), 002, 2002, para. 27, Advisory Committee Opinion on Poland ACFC/INF/OP/I (2004), 005, 2003, para. 35, Advisory Committee Opinion on Romania, ACFC/INF/OP/I (2002), 001, 2001, para. 26, Advisory Committee Opinion on the Former Yugoslav Republic of Macedonia ACFC/INF/OP/I (2005), 001, 2004, para. 41.

pasākumos: 1) lai tiesas procesos pierādītu netiešo diskrimināciju, 2) lai plānotu īpašus pasākumus minoritātēm, 3) lai uzraudzītu un novērtētu diskriminācijas novēršanas likumdošanas īstenošanu, 4) lai izvērtētu pretdiskriminācijas politikas efektivitāti, 5) lai veicinātu zināšanas un diskusijas par diskrimināciju un 6) lai gatavotu ziņojumus par dažādu starptautisko konvenciju izpildi¹⁹.

Kā labās prakses piemēru Komiteja īpaši uzslavējusi Slovēniju par tās datiem par ungāru un itāļu minoritātēm, jo tie ir ļoti detalizēti, skarot ne vien demogrāfiju, bet arī nodarbinātību un izglītību, un ir sadalīti pēc vecuma, reģiona, dzimuma un valodas²⁰. Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību sekretariāta vadītājs Anti Korkeakivi intervijā ar autoru 2007. gada 13. martā kā vēl vienu labo prakses piemēru šajā jomā minēja Horvātiju, kas pašlaik cenšas savākt sīkus datus par minoritāšu pārstāvniecību valsts pārvaldes iestādēs un citur. Savukārt kā negatīvu piemēru viņš minēja Īriju, kas, neievērojot Komitejas kritiku, tautas skaitīšanas ietvaros turpina pieprasīt, lai respondenti obligāti norāda savu tautību, kas ir pretrunā ar konvencijas principu, ka piederība minoritātei ir brīvas izvēles jautājums un nevar kādu piespiest identificēties ar minoritāti.

Konvencijas 4. panta 2. daļa paredz atbilstošus vai īpašus pasākumus personām, kas pieder pie nacionālajām minoritātēm, lai nodrošinātu to vienlīdzību. Šajā sakarā Komitejas viedokļos visbiežāk tiek izceltas čigānu integrācijas programmas (piemēram, Ungārijā, Lietuvā, Moldovā, Rumānijā, Slovākijā, Spānijā), kuru mērķis ir novērst čigānu sociālo atstumtību un diskriminācijas sekas²¹. Komiteja īpašu uzmanību pievērš čigāniem un uzslavē Zviedrijas valdības dibināto un atbalstīto čigānu sieviešu tīklu²².

Komiteja arī izcēlusi Šveici kā labās prakses piemēru sakarā ar tās atbalstu minoritāšu medijiem. Šveices Raidkompānija (*Swiss Broadcasting Company*) izmanto līdzekļus no nodevām par radio licencēm, lai dotu prioritāru finansējumu raidījumiem minoritāšu valodās. Komiteja arī izceļ citus īpašus pasākumus, ko Šveice īstenojusi, lai atbalstītu itāļu un romāņu lingvistiskās minoritātes²³.

¹⁹ Sk. Timo Makkonen, *Measuring Discrimination: Data Collection and EU Equality Law* (Brussels: European Commission, 2006), 5. p.

²⁰ Advisory Committee Opinion on Slovenia, ACFC/INF/OP/I (2005), 002, 2002, para. 28. Sk. arī 1st State Report from Slovenia, Annex 1.

²¹ Sīka analīze par čigānu integrācijas programmām Eiropā atrodama Open Society Institute EU Accession Monitoring Program, *Monitoring the EU Accession Process: Minority Protection*, Vol. 1, An Assessment of Selected Policies in Candidate States 2002 (Budapest: OSI, 2002).

²² Sk. Advisory Committee Opinion on Sweden, ACFC/INF/OP/I (2003), 006, 2003, para. 24.

²³ Sk. Advisory Committee Opinion on Switzerland, ACFC/INF/OP/I (2003), 007, 2003, para. 26, 30.

3.3. Konvencijas 5. panta īstenošana

Vairāk informācijas un analīzes par īpašiem pasākumiem parasti atrodams valstu ziņojumos un komitejas viedokļos par 5. panta īstenošanu. Šī panta īstenošanai nepieciešams, lai valstis ne tikai pasīvi netraucētu minoritātes to centienos saglabāt un attīstīt savu identitāti, bet arī aktīvi tām palīdzētu, t. sk. finansiāli. Eksperti uzsver, ka pienākums atbalstīt kultūru un tradīcijas ir īpaši aktuāls mazām pamattautām (*indigenous peoples*) un romiem (čigāniem), jo viņu tradīcijas un kultūras mantojums kopumā ir svarīgi identitātei, līdz ar to apstākļi, kas nepieciešami šīm grupām, prasa plašāku valdības rīcību nekā citām grupām²⁴.

Kā labo praksi Komiteja izcēlusi Zviedrijas piemēru. Zviedrija piešķir speciālu budžetu sāmu parlamentam, ko tas savukārt izdala sāmu kultūras vajadzībām. Citām minoritātēm Zviedrija 2002. gadā dibinājusi speciālu fondu minoritāšu kultūru un valodu atbalstam ar SEK 7 miljonu budžetu. Šis fonds atbalstījis minoritāšu daiļliteratūras izdošanu, kā arī izvirzījis dzimumu līdztiesību par prioritāti naudas piešķiršanai minoritāšu organizācijām²⁵.

Savā viedoklī par Poliju Komiteja uzsvērusi, ka jāsniedz atbalsts ne tikai atsevišķiem projektiem, bet ir būtiski atbalstīt arī minoritāšu institūcijas – kultūras centrus, muzejus, bibliotēkas²⁶. Komiteja slavējusi to, kā Vācija sniedz atbalstu sorbu minoritātei. Tur Saksijas un Brandenburgas pavalstis sadarbībā ar valdību nodibinājušas fondu sorbu tautai, kas daļa līdzekļus, lai atbalstītu sorbu skolas, muzejus, nevalstiskās organizācijas, izdevējdarbību, ansambļus un teātrus.

Bieži vien centrālās valdības atbalsta pasākumus minoritāšu kultūrai papildina pasākumi reģionālā un vietējā līmenī. Komiteja izcēlusi Bosnijas un Hercegovinas pilsētas Banja Luka praksi paredzēt gadskārtēju budžeta kategoriju minoritāšu kultūras atbalstam pilsētas budžetā²⁷. Komiteja ar gandarījumu konstatējusi, ka Krievijas Federācijā reģistrēto nacionālkultūrautonomiju skaits pieaug reģionālā un vietējā līmenī, un secina, ka tās var dot būtisku ieguldījumu minoritāšu kultūru aizsardzībā²⁸.

Komitejas interpretācijā valstij ir pienākums iesaistīt minoritāšu grupas ar mērķi noskaidrot, kas būtu jā dara, lai nodrošinātu nepieciešamos apstākļus

²⁴ Geoff Gilbert, "Article 5", 166.–67. p.

²⁵ Sk. Advisory Committee Opinion on Sweden, ACFC/INF/OP/I (2003), 006, 2003, para. 28.

²⁶ Sk. Advisory Committee Opinion on Poland, ACFC/INF/OP/I (2004), 005, 2003, para. 43.

²⁷ Sk. Advisory Committee Opinion on Bosnia and Herzegovina, ACFC/INF/OP/I (2005), 003, 2004, para. 58.

²⁸ Sk. Advisory Committee Opinion on the Russian Federation, ACFC/INF/OP/I (2003), 005, 2002, para. 43.

minoritāšu identitātes attīstīšanai²⁹. Komiteja uzsver, ka konsultācijas un cita veida minoritāšu līdzdalība ir būtiska³⁰, īpaši attiecībā uz mazām minoritātēm³¹.

Finansiālās palīdzības procedūrām ir jābūt skaidrām, caurredzamām, vienkāršām un paredzētām noteikumos³². Komiteja apsveikusi tās valstis (piemēram, Austriju, Somiju, Norvēģiju), kas nodrošina minoritāšu organizāciju līdzdalību lēmumu pieņemšanā par naudas piešķiršanas proporcijām dažādām grupām un aicina citus (Kosovā) novērtēt, vai esošie līdzdalības mehānismi ir pietiekami. Tur, kur šādi līdzdalības mehānismi nepastāv, Komiteja aicina tādus ieviest (piemēram, Azerbaidžānā, Bulgārijā, Horvātijā, Serbijā/ Melnkalnē).

3.4.

Kopsavilkums

Komiteja ļoti skaidri norādījusi, kādi pasākumi nepieciešami, lai veiksmīgi īstenotu konvencijas 4. un 5. panta prasības. Turklāt Komiteja arī devusi nepārprotamus signālus par to, ko tā uzskata par labo un sliktu praksi Konvencijas normu īstenošanā.

Attiecībā uz 4. panta prasībām par minoritāšu efektīvas līdztiesības nodrošināšanu būtiski ir pieņemt un īstenot likumdošanas normas, kas aizliedz diskrimināciju uz rases, etniskās piederības un reliģijas pamatiem. Lai padarītu efektīvāku diskriminācijas novēršanas politiku, nepieciešams vākt un analizēt datus par sūdzībām un tiesas prāvām.

Pēc Komitejas ieskata, ombudi var būtiski uzlabot diskriminācijas novēršanas politiku. Ombudi ir īpaši pieejami minoritātēm, ja tiem ir atsevišķas struktūrvienības vai posteņi, kas atbildīgi tieši par minoritātēm, vai pārstāvniecība reģionos, kuros minoritātes dzīvo kompakti vai lielā skaitā. Svarīga ombuda funkcijas līdztiesības veicināšanā ir ne tikai sūdzību izskatīšana un risināšana, bet arī pētījumu veikšana, rekomendāciju un viedokļu sagatavošana un starpnieku lomas pildīšana starp minoritāšu pārstāvjiem, no vienas puses, un valsts un pašvaldību institūcijām, no otras puses. Nevalstiskās organizācijas, kas nodarbojas ar diskriminācijas izskaušanu, var būtiski papildināt ombudu darbību šajā jomā, tāpēc valdībām ieteicams tās atbalstīt.

²⁹ Geoff Gilbert, "Article 5", 158. p.

³⁰ Sk. Advisory Committee Opinion on Italy ACFC/INF/OP/I (2002), 007, 2001, para. 34, Advisory Committee Opinion on Romania, ACFC/INF/OP/I (2002), 001, 2001, para. 31, Advisory Committee Opinion on Slovakia, ACFC/INF/OP/I (2001) 001, 2000, para. 24.

³¹ Sk. Advisory Committee Opinion on Estonia, ACFC/INF/OP/I (2002) 005, 2001, para. 28, Advisory Committee Opinion on Austria, ACFC/INF/OP/I (2002) 009 3, 2002, para. 26; Advisory Committee Opinion on Cyprus, ACFC/INF/OP/I (2002) 004, 2001, para. 29; Advisory Committee Opinion on Norway, ACFC/INF/OP/I (2003) 003, 2002, para. 34.

³² Sk. Advisory Committee Opinion on Austria, ACFC/INF/OP/I (2002), 009, 2002, para. 25.

Lai noskaidrotu, kādā mērā minoritātēm ir pilnīga un efektīva līdztiesība visās dzīves jomās, un lai plānotu pasākumus minoritāšu stāvokļa uzlabošanai, nepieciešams vākt un analizēt datus par minoritātēm. Komiteja uzskata, ka vislabāk ir datus apkopot pēc tautības, valodas, reģiona, vecuma un dzimuma un analizēt minoritāšu demogrāfisko situāciju, nodarbinātību un izglītības rādītājus.

Lai nodrošinātu pilnīgu un efektīvu līdztiesību, valdībām bieži jāīsteno īpaši pasākumi minoritātēm. Visbiežāk Komiteja atzīmējusi nepieciešamību īstenot īpašas programmas tieši čigāņiem, uzsverot dzimumu līdztiesības nozīmi šādās programmās. Citām minoritātēm, sevišķi pamattautām (*indigenous peoples*) un mazām minoritātēm, īpaši pasākumi var būt nepieciešami mediju un izglītības jomā (sk. arī Komitejas viedokļus par 12., 13., un 14. panta ieviešanu, kas skar izglītības jautājumus).

Citi īpaši pasākumi ir paredzēti 5. panta prasību nodrošināšanā, kas paredz radīt apstākļus minoritāšu identitātes saglabāšanai un attīstībai. Komiteja uzskata, ka valdībām ir pienākums sniegt finansiālu atbalstu minoritāšu centieniem kopt savu kultūru un identitāti. Komiteja uzskata, ka jāatbalsta ne vien projekti, bet arī institūcijas – centri, NVO, muzeji, bibliotēkas, teātri u. tml. Komiteja uzskata, ka pašas minoritātes vislabāk zina, kas nepieciešams viņu kultūras un tradīciju saglabāšanai un attīstībai. Tāpēc vēlams iesaistīt minoritātes lēmumu pieņemšanas procesā, prioritāšu noteikšanā un naudas līdzekļu proporciju sadalīšanā.

IV.

Etniskās līdztiesības nodrošināšana un diskriminācijas novēršana Latvijā

4.1.

Ievads

Etniskās līdztiesības nodrošināšana un diskriminācijas novēršana ir būtisks nosacījums sabiedrības sociālai saskaņai, tās locekļu tiesību aizsardzībai, demokrātijas pilnvērtīgai funkcionēšanai. Nevēršanās pret cilvēku tiesību pārkāpumiem var radīt sabiedrības locekļos neticību sociālajam taisnīgumam, veicināt sabiedrības locekļu nedrošību, pat ja tie ir tikai atsevišķi gadījumi.

Diskriminācijas izvērtējumu apgrūtina vairāki apstākļi. Pirmkārt, šādus tiesību pārkāpumus ir grūti pierādīt. Otrkārt, Latvijas iedzīvotāji ir visai pasīvi savu tiesību aizstāvībā, reti vērsas tiesībsargājošās organizācijās savu tiesību aizsardzībai. Tā kā trūkst tiesu lēmumu, sabiedrībai nav tiesisko orientieru. Treškārt, iedzīvotājiem ir visai atšķirīga izpratne par likumu taisnīgumu. Likumu normas nereti tiek uztvertas kā diskriminējošas, pat ja tās atbilst starptautiskā praksē vispārpieņemtām normām. Atsevišķos gadījumos cilvēki par diskriminējošām uztver pat tās prasības, kuru mērķis ir aizstāvēt citu cilvēku tiesības. Nevienprātību par likumu taisnīgumu vai netaisnīgumu raksturo arī atšķirīgs vērtējums par to, cik augstas prasības valsts var izvirzīt saviem iedzīvotājiem un kuras no šīm prasībām ir pamatotas. Piektkārt, sabiedrība un valsts pasīvi vērsas pret tās locekļu goda un cieņas aizskārumiem, kā arī etniskās vai reliģiskās neiecietības izpausmēm. Cilvēki nereti jūtas diskriminēti, jo tie ikdienā tiek pakļauti apvainojumiem, cieņas aizskārumiem un neredz iespēju sevi aizstāvēt.

4.2.

Etniskā, valodas vai reliģiskā diskriminācija Latvijā

Daži eksperti uzskatīja, ka **diskriminācija Latvijā nav izplatīta** vai tai ir tikai epizodisks raksturs.

“Uzskatu, ka pie mums diskriminācija nav īpaši izplatīta. Ja mums ir atsevišķi gadījumi, tas nenozīmē, ka mēs valstī kopumā neesam tolerantī jeb iecietīgi.. Bija tiesas process, kur tika ar reālu sodu notiesāti cilvēki par rasu diskrimināciju. Protams, ja tiek pārkāptas otra cilvēka tiesības, ja tas robežojas ar kriminālnodarījumu, tad, protams, ir jāsaņem sods. Tomēr uzskatīt, ka mūsu sabiedrība nav toleranta vai iecietīga, es nevaru.” (E)

“Es piederu pie tiem cilvēkiem, kas uzskata, ka Latvijā praktiski neeksistē etniskā vai reliģiskā diskriminācija. Atsevišķi gadījumi nekādā gadījumā nebūtu vispārināmi. Protams, pret tiem ir jāvēršas ar visu likumu un sabiedriskās domas kārtību, bet mums nebūtu pamata uzskatīt, ka Latvija šajā ziņā negatīvi izceltos, kaut vai Eiropas Savienības valstu starpā.. Mums ļoti asi jāvēršas pret šiem atsevišķajiem neiecietības piemēriem, no kuriem vienlīdz cieš visu tautību un visu konfesiju piederīgie.. Mums ir arī precedents, kā šādu diskriminācijas faktu pierādīt, pieņemt noteiktus spriedumus, kas palīdz to novērst.” (E)

“Manuprāt, šobrīd mēs nevaram runāt par to, ka diskriminācija ir ļoti izplatīta. ..apgalvo, ka tiek diskriminēti cittautieši – piemēram, viņiem prasa latviešu valodas zināšanas. Tāpēc viņiem grūtāk atrast darbu, viņi retāk strādā valsts iestādēs, jo tur ir prasība pēc valsts valodas zināšanām, turklāt ierēdņi nedrīkst būt nepilsoņi. Ja mēs runājam par diskrimināciju darbavietā, tad ir vērts pieminēt arī pirmo tiesas prāvu, kas Latvijā ir bijusi – sievietes čigānietes diskrimināciju darbā. Bet citas tādas prāvas līdz šim nav zināmas. Es domāju, ka mēs nevaram runāt par tādu „lielā apmēra” diskrimināciju, noteikti, ka tā ir atsevišķos segmentos.” (E)

“Mēs esam mēģinājuši pārņemt visas normas, ko mums ir pieprasījusi Eiropa un starptautiskā sabiedrība. Dažreiz pat pārcentušies šo normu ieviešanā. Diskriminācija Latvijā dotajā momentā nav vērojama.., mums nav izteikta polarizācija starp latviešiem un citām kultūrām. Latvijas valsts dara visu, lai šīs kultūras uzturētu. Mums ir pat situācija, kas nav daudzās citās attīstītajās valstīs, ka valsts par saviem budžeta līdzekļiem uztur mazākumtautību skolas, lai visi, kas pieder pie mazākumtautībām, varētu apgūt izglītību dzimtajā valodā.” (E)

“Man pat būtu grūti nosaukt kādu grupu, kas būtu īpaši diskriminēta.” (E)

“Nav tā, ka darba devējs šķiro, vadoties no pilsonības vai etniskās piederības, ..vairāk tiek ņemtas vērā prasmes, izglītība, profesionalitāte, tas, cik cilvēks ir atbilstošs.” (E)

“До дискриминации, считаю, мы еще не дожили, но налицо нежелание с нами считаться ... с интересами достаточно артикулированно выраженным достаточно большой группой русскоязычного населения в этой стране” (E).

“Es nevarētu teikt, ka etniskā un reliģiskā diskriminācija ir izplatīta. Ir atsevišķi gadījumi.., ir bijušas sūdzības, piemēram, par darba jomu. Cilvēks nav pieņēmts darbā tādēļ, ka ir čigāns. Ir arī darba devēju konflikti. Piemēram, latvietes iet pretendēt uz darbu krieviski runājošā uzņēmumā. ..cilvēks darba intervijā runā tikai latviski, bet darba devējs tikai krieviski. Ja cilvēks nav pieņēmts, tad sūdzas par šo diskrimināciju.. Ir aizskaršana, uzbrukumi cilvēkiem uz ielas, jo viņiem ir cita ādas krāsa. Ir bijušas sūdzības no ebrejiem, ka viņi ir piedzīvojuši aizskārumus tādās specifiskās vietās kā ieslodzījums. Tur gan ebreji, gan čigāni tiek aizskarti no pārējo ieslodzīto puses, no personāla puses.

Ir publikācijas, kurās radikāli laikraksti mēģina aizskart šīs tautības. Vēl ir diskriminācija uz valodas pamata. Piemēram, par pieeju valsts un pašvaldību iestādēs. Diskriminēti jūtas gan tie, kas atrodas ieslodzījumā, gan tie, kas nevar realizēt savas tiesības par taisnīgu tiesu, jo viņi paši nevar uzrakstīt tiesai valsts valodā vai arī nevar vērsties valsts un pašvaldību iestādēs.” (E)

Arī vairāki aktīvisti uzskatīja, ka Latvijā diskriminācija nav izplatīta.

“Что можно считать дискриминацией? ... Не дают создавать этническую организацию? Не дают тебе право участвовать в конкурсах, в фестивалях, в Фонде общественной интеграции или отказывают в финансировании, или тебе не дают права ездить, или говорить на своем языке, дома или где?.. Наши национальные школы не испытывают никаких проблем с законом об образовании. Я с дискриминацией не сталкивалась” (A).

“Es neesmu saskārusies ar to.” (A)

“Principā es zinu, ka citi cilvēki kaut kā žēlojas, ka viņi ir diskriminēti, bet par sevi es nevarētu tā pateikt.. Domāju, ka var runāt nevis par diskrimināciju, bet kaut kāda veida nesaprašanās kultivēšanu. Tomēr dažas valsts iestādes kaut kādā veidā pozicionē tādu ieskatu, ka minoritātes eksistē, bet tas ir kaut kā ārpus viņu bildes.” (A)

“Коротко – нет, не сталкиваются. Я таких жалоб не слышала. Никто не приходил и не говорил, что ему из-за национальности чего-то не досталось, кто-то обидел ” (A).

Tomēr vairums ekspertu un aktīvistu norādīja, ka Latvijā **diskriminācija ir visai izplatīta parādība**, tā izpaužas dažādos veidos, un dažādu grupu locekļi ar to saskaras atšķirīgi bieži.

“Informācija parāda, ka Latvijā – tāpat, kā jebkurā citā valstī – diskriminācija pastāv, varbūt vairāk netiešā veidā.” (E)

“Diskriminācija uz valodas pamata ir reāla, un tieši tai jāpievērš uzmanība.” (E)

“Noteikti vajadzētu pievērst uzmanību situācijai izglītībā, veselības aprūpē un citos publiskajos pakalpojumos. Diskriminācija pastāv visās šajās jomās.” (E)

“Es neteiktu, ka valstī ir baiļu atmosfēra, tas būtu par daudz teikts. Bet tomēr tās bailes pastāv. (..) Tas parāda, ka atmosfēra nav normāla.. Ja mums nebūtu diskriminācijas, tad nebūtu tādas problēmas. Tad šo bailīgo cilvēku sabiedrībā būtu ļoti maz.” (A)

Visbiežāk kā diskriminācijai pakļautā grupa tiek minēti **romi** (čigāni).

“Par etnisko diskrimināciju mēs varam runāt romu gadījumā, īpaši darba tirgū. Kaut arī pirms trim gadiem arī par romiem visi teica, ka viņi netiek diskriminēti.” (E)

“..es teiktu, čigāni. Bet es domāju, ka tas ir tādēļ, ka viņu pārstāvji ir uzdrošinājušies iesniegt prasību tiesā un pievērst publikas uzmanību notiekošajam.” (E)

“Kā etnisku grupu var izdalīt romus, ..arī presē ir bijušas ziņas par tiešu diskrimināciju pret viņiem darba attiecībās.” (E)

“С этнической дискриминацией чаще всего сталкиваются цыгане” (E).

“Es domāju, ka visbiežāk ar diskrimināciju saskārās čigāni. Ļoti bieži mēs dzirdam stāstus, ka čigāns iet uz darba interviju, viņu novērtē vizuāli, un tad viņš pat nesaņem atbildes zvanu par to, vai viņš ir pieņemts darbā vai nav. Tātad darba devējs pat neuzskata par vajadzīgu cilvēkam atbildēt. Šeit mēs varam noteikti runāt par čigānu diskrimināciju darba tirgū. Tas pats arī attiecas uz kredītiem un sociāliem pabalstiem.” (E)

“Ir diskriminācija pret čigāniem – gan darba jomā, gan pašvaldības attieksmē.” (E)

“Varbūt tad, kad viņi pieprasa kādus sociālos pabalstus.” (E)

“Darba tiesisko attiecību jomā tiešā etniskā diskriminācija ir izplatīta attiecībā uz čigāniem.” (E)

“Ar diskrimināciju romiem nākas saskarties katru dienu (dienā varbūt divas trīs reizes). Viņi pie tā pieraduši. (..) Tas izpaužas pie darba ņēmējiem, skolās, ieslodzījumu iestādēs, tiesās, policijā. Gandrīz visās dzīves sfērās.. romi katrā valstī ir kā lakmusa papīriņš. Ja viņi mūk prom no šī valsts, tad acīmredzot šajā valstī kaut kas nav kārtībā.” (A)

Dažiem ekspertiem par romu stāvokli bija cits viedoklis.

“Es neuzskatu, piemēram, ka čigāni Latvijā kā etniska grupa tiek diskriminēta. (..) Jelgavā bija lielisks piemērs, kur čigāni darbojas kopā ar visām citām sabiedriskām organizācijām. Tukumā arī. (..) Mums nav tā – ja čigāns nāk stāties darbā, tad uz viņu paskatās, ka viņš ir čigāns un tad saka: “Es tevi neņemšu darbā, tāpēc, ka tu esi čigāns.” Es tādus gadījumus nezinu. (..) Protams, ir atsevišķi elementi. Es nezinu sterilu sabiedrību, kur viss ir kārtībā, kur visi sadzīvo.” (E)

“Der salīdzināt čigānu jautājumu uz kopīgā Eiropas fona. Kurā valstī vēl čigāniem ir izdota vārdnīca no romu valodas? Nezina, vai kaimiņvalstīs – Lietuvā, Igaunijā vai Skandināvijas valstīs – ir izdots kas tāds.” (E)

Pētījuma „Latvijas un tās reģionu specifiskās problēmas” ietveros veiktajā aptaujā (2006. gads, Gfk Baltic) respondentiem tika uzdots jautājums „Cik lielas izredzes, jūsuprāt, minēto grupu pārstāvim ir tikt pieņemtam darbā jūsu uzņēmumā/ iestādē salīdzinājumā ar citu grupu pārstāvjiem?”. Aptaujas dati liecina, ka no visām etniskām grupām Latvijas iedzīvotāji viskritiskāk vērtē iespēju darbu iegūt romiem (sk. 1. tab.).

Iespējas tikt pieņemtam darbā (10 177 respondenti)

	Mazas	Vidējas	Lielas	Grūti teikt vai nav atbildes
Romi (čigāni)	27%	15%	30%	29%
Ebreji	8%	21%	45%	26%
Citu etnisko grupu pārstāvji	8%	22%	41%	29%
Krievi, baltkrievi, ukraiņi	4%	25%	65%	7%
Latvieši	1%	6%	90%	3%

Vairāki eksperti norādīja, ka Latvijā sastopama **rasu, etniskā neiecietība un diskriminācija, īpaši pret neeiropēiska izskata cilvēkiem.**

“Etniskā diskriminācija.. pēdējā laikā kļūst arvien biežāk izplatīta pret vizuāli atšķirīgām minoritātēm. Piemēram, pret tumšādainiem.” (E)

“С этнической дискриминацией сталкиваются ... также арабы, кавказцы... С арабами у нас ситуация, как в Японии – евреев нет, а антисемитизм есть. Распространившаяся после 11 сентября исламофобия неизбежно затронула и Латвию. Возникла парадоксальная ситуация, когда уровень нетерпимости абсолютно неадекватен объекту нетерпимости. В ближайшей перспективе это станет серьезной проблемой. Уже сейчас чернокожие и мусульмане непропорционально часто становятся жертвами насилия на этнической почве” (E).

“Pēdējo pāris gadu notikumi skaidri parāda, ka mums ir jādomā par rasu diskrimināciju, par diskrimināciju pēc ādas krāsas. Nerunājot par kādu atsevišķu tautību pārstāvjiem, ir runa par cilvēkiem ar atšķirīgu ādas krāsu. Pieaugot migrācijai, šī problēma kļūs aktuālāka, ja nesāksim jau šobrīd par to domāt. Te, manuprāt, var tikt galā ar izglītojošiem pasākumiem. Jo rasistiska attieksme netiek manīta pie pieaugušajiem, bet tas tiek manīts pie pusaudžiem.” (E)

“У тех, кто, очевидно, является меньшинством (visible minority) и имеет проблемы с государственным языком, гораздо больше шансов стать жертвами дискриминации – как на уровне предрассудков, так и на институциональном уровне” (E).

“Atšķirīga izskata vai atšķirīgu tradīciju cilvēki noteikti biežāk sastopas ar diskrimināciju. (..) Aptaujas norāda uz to, ka Kaukāza izcelsmes cilvēkiem ir problēmas, bet oficiāli tas tiek noliegts.” (E)

Daži eksperti un aktīvisti uzskatīja, ka etniskajai diskriminācijai tiek pakļauti krievi.

“С этнической дискриминацией сталкиваются и русские. Не славяне вообще (потому что отношение к полякам, украинцам сильно отличается),

a именно русские. Здесь перемешаны межэтнические и историко-политические отношения: русские в определенной части общества до сих пор воспринимаются как живое олицетворение империи, угнетавшей Латвию в течение многих лет” (E).

“Мы, русские в Латвии, не индейцы в Канаде. Языковое поле русского языка поддерживается большим количеством руссофонов и разветвлённой сетью телевидения, радио и прессы, работающих на русском языке. Искоренить и разрушить ментальность русскоязычного населения нынешняя государственная политика не может. Но нанести удар, последствия которого скажутся через двадцать, через пятьдесят лет, может” (A).

Daudzi eksperti norādīja, ka ir saistība starp diskrimināciju darba tirgū un „lingvistisko diskrimināciju”.

Vairums latviešu ekspertu un daži mazākumtautību aktīvistu uzskatīja, ka Valodas likuma normas ir pamatotas, un par diskrimināciju vērtēja to, ka šīs normas netiek ievērotas.

“Ir ar likumu noteiktas valodas zināšanu prasības. Tāpat ir pilsonības prasības valsts pārvaldē.. Līdz ar to nodarbinātībā ir dažas jomas, kas ir slēgtas, bet tajā pašā laikā tā ir objektīva prasība. (...) Piemēram, sievieti nepieņem darbā, jo nav valodas zināšanu. Neteiktu, ka tā ir pamatota sūdzība par diskrimināciju.” (E)

“Vadošajos amatos tiek prasītas labas valsts valodas zināšanas. Jāmāk publiski izteikties, gan rakstīt labi. Tādā ziņā.. valodas ierobežojumi rada netiešu diskrimināciju.” (E)

“Mēs varam runāt par diskrimināciju uz valodas bāzes. ..īpaši privātajā jomā, kur bizness ir pārsvarā vai nu krievvalodīgajiem, vai latviešiem. Tad varētu būt tendence diskriminēt pretējas valodas grupas pārstāvjus un otrādi. ..galvenokārt var runāt nevis par etnisko griezumu, bet par valodas lietojumu.” (E)

“Pašlaik visvairāk ir apdraudētas tieši latviešu valodas tiesības. Mums būtu jāpiemin ražošanas sfēra un it īpaši tā sauktā pakalpojumu sfēra. ..nav pieļaujama situācija, ka gandrīz 20 gadus pēc neatkarības atjaunošanas pastāv grūtības latviešu valodas lietojumā veikalos, frizētavās, restorānos, taksometros u. tml.” (E)

“Neuzskatu valodu zināšanas prasības par diskrimināciju.” (A)

Savukārt daži eksperti (galvenokārt mazākumtautību izcelsmes) un aktīvistu visai bieži norādīja, ka Valodas likuma normām ir pārāk augstas prasības un līdz ar to tās ir diskriminējošas.

“Normatīvajos aktos noteiktais valsts valodas prasmes līmenis atsevišķām profesijām ir neproporcionāls, līdz ar to diskriminējošs. ..ņemot vērā lielu skaitu personu, kas pieder pie etniskajām minoritātēm, par diskriminējošu uzskatu arī prasību komunicēt rakstveidā tikai valsts valodā ar valsts un pašvaldību iestādēm reģionos, kuros dzīvo liels šādu personu skaits.” (E)

“Ir bijušas sūdzības par Nodarbinātības valsts aģentūru... ka cilvēkiem neļauj aptieklēt dažādus kursus, jo viņi nezina pietiekamā līmenī valsts valodu. (...) Es teiktu, kas tas nav profesionāli.” (E)

“Дискриминация «секторальна». В первую очередь, она имеет место в сферах, касающихся государственного управления, принятия политических решений. Здесь явное «недопредставительство» лиц, принадлежащих к меньшинствам. Дискриминация по этническому и дискриминация по языковому признаку пересекаются. Разница в том, что языковая дискриминация институционализована, а этническая – почти нет... В ряде случаев возникают сомнения в том, что языковые требования являются адекватными, пропорциональными и соответствуют принципу недискриминации” (E).

“Этническая дискриминация – это, косвенно, языковая дискриминация – очевидна. Обращение в самоуправление, можно, конечно, на украинском написать, но, кто же его будет читать?... При обращении в суд, где требуется переводчик, надо платить деньги. Теперь установили бесплатную юридическую помощь, но все равно платить надо” (A).

“Русские сталкиваются с дискриминацией, особенно на рынке рабочей силы. На работу не принимают и увольняют тех, кто в недостаточной степени владеет латышским языком (хотя для ведения бизнеса и исполнения многих трудовых обязанностей это не требуется)” (A).

“Дискриминация? Конечно, повседневно. В коммуникации с муниципалитетом. На рынке труда, из-за незнания языка, хотя надо отметить, что без знания русского языка тоже трудно получить работу” (A).

“Различное отношение к языку латышскому и к языку русскому в нынешней Латвии представляет собой, во-первых, принцип недемократичной государственной политики, а во-вторых, в нравственном отношении – несправедливой, мало нравственной... Но по совокупности процедур в этой стране, Латвия, вне всякого сомнения, соответствует нормам ЕС” (E).

Vairums ekspertu un aktīvistu uzskatīja, ka diskriminācijas izpausmes visbiežāk vērojamas **darba tirgū**.

“Problemātiskākās sfēras – nodarbinātība (to apstiprina arī dažas tieslietas). Runa nav tikai par to, ka kāds tiek vai netiek pieņemts darbā, bet arī par to, kādas ir attiecības darbā, kas tiek un kas netiek paaugstināts amatā utt.” (E)

“Es domāju, ka darba jomā diskriminācija ir visizteiktākā. Mēs varam runāt par diskrimināciju tajās jomās, kuras visplašāk skar cilvēkus, un, protams, visplašāk skar tieši viss, kas ir ar nodarbinātību saistīts, ar darba attiecībām.” (E)

“Darba tirgū vērojama tendence, ka atsevišķās nozarēs nodarbināto proporcijas neatbilst etniskajām proporcijām sabiedrībā kopumā. Šī tendence ir rūpīgi

jāpēta, jāanalizē un jāizskauž. Uzskatu, ka to nevar izskaidrot vienīgi ar atšķirībām valsts valodas zināšanu līmenī vai ar pilsonības problēmām. Drīzāk tas liecina par apzinātu vai neapzinātu diskrimināciju.” (E)

Atsevišķi respondenti par diskriminējošu vērtēja Pilsonības likumu.

“В Латвии существует институт негражданства. Это самая настоящая дискриминация, которую все стараются обходить стороной. ... Ужесточение этих мер неправильное.... Ни в одной стране ЕС, ни в Америке нет таких жестких требований.... Некоторые у нас гражданство не хотят принимать. Они говорят, что их оскорбили и унизили” (A).

Pamatoti tika kritizētas personvārdu latviskošanas normas.

“Par cilvēku personvārdiem arī būtu daudz kas jāpārdomā.. Mums izdod vienīgo dokumentu, kur tas uzvārds vai vārds uzrakstīts ne tā, kā es pats to atzīstu., mūsu skolotāja un valdes priekšsēdētāja Rježepa ir uzvārds ar diviem „p”. Kāpēc noteikti tas viens “p” ir jānoņem? Vai tad latviešu valodā nav vārdu ar diviem līdzskaņiem? (..) Arī galotnes pielikšana – bez galotnes mēs nevaram to vārdu locīt. Vai tad latviešu valodā nav nelokāmu vārdu? Protams, tur ir diezgan maz, bet kas notiks, ja būs vēl kāda daļa? Vai tad latviešu gramatika no tā mainīsies? Pie tam, tie ir svešvārdi, tie nav latviešu valodas vārdi. Protams, ka cilvēkiem pašiem jācīnās par savu uzvārdu.” (A)

“Одним из примеров этнической дискриминации можно считать закон 1994 года о порядке изменения имени, фамилии и национальности” (E).

Tika izteikta kritika arī par repatriācijas politiku.

“Вызывает большие сомнения... и закон о репатриации. Люди латвийского происхождения в этом вопросе сталкиваются с различным отношением – в зависимости от национальности” (E).

Vairāki eksperti uzskatīja, ka Latvijā reti ir vērojama **religiska rakstura diskriminācija**.

“Kas attiecas uz diskrimināciju pēc reliģiskās pārliecības, Latvijā es neredzu problēmas. ..nav par to sūdzību, un no publiskās vides tam nav apstiprinājuma.” (E)

“Pēdējā laikā reliģiskās diskriminācijas gadījumi nav novēroti. Šeit, gluži otrādi, būtu jādomā par to, vai nerodas jaunas reliģiskas kustības, kas savukārt varētu diskriminēt citu konfesiju piekritējus vai arī ārpus konfesijām esošos.” (E)

“Тема дискриминации по религиозному признаку не очень актуальна. Учитывая традиционное религиозное многообразие в Латвии, религиозная терпимость находится на очень высоком уровне” (E).

Daži eksperti norādīja uz reliģiska rakstura problēmām.

“Pieļauju, ka ir diezgan izplatīta etniskā diskriminācija un, iespējams, arī reliģiskā, bet es pieļauju, ka tās jau būs specifiskākas izpausmes.” (E)

“Atšķirīga izskata vai atšķirīgu tradīciju cilvēki noteikti biežāk sastopas ar diskrimināciju, kas varbūt arī ir uz reliģijas pamata. Tāpēc vajadzētu pievērst uzmanību arī mazākām grupām, kas pat nav apzinātas. Aptaujas norāda uz to, ka musulmaņiem ir problēmas, bet oficiāli tas tiek noliegts.” (E)

“Reliģiskā diskriminācija ir mazāk izplatīta. Galvenā problēma ir saistīta ar principu “viena konfesija – viena organizācija”, kurš nostiprināts Reliģisko organizāciju likumā. Reliģiskā diskriminācija var būt saistīta ar etnisko. Piemēram, diskriminācija pret musulmaņiem ir lielā mērā saistīta ar vizuālo atšķirību.” (E)

“Latvijā pēdējā laikā ir vērojama viena veida diskriminācija, un tā ir diskriminācija pret reliģiskajām organizācijām. ..bieži vien tiek apdraudēta reliģisko organizāciju identitāte. ..ar likuma palīdzību viņiem tiek uzspiests atteikties no viņu svēto rakstu pārlicēības, kas ir nopietns cilvēktiesību pārkāpums.” (E)

Arī aktīvisti reliģiskās diskriminācijas izpausmes vērtēja pretrunīgi.

“Религиозной дискриминации нет” (A).

“Katoļiem ar pareizticīgiem un vecticībniekiem nekad nav bijis problēmu.” (A)

“Религиозная дискриминация существует. Лютеранская религия, в меньшей степени католическая, выбрана в качестве официальной, в результате этого православные Рождество и Пасха не являются праздничными днями. Это ущемляет наши права. Мы неоднократно обращались с просьбой объявить эти дни праздничными, но безрезультатно. Обещание решить этот вопрос прозвучало во время визита Патриарха, но затем было отозвано. Еще один пример – конфликт вокруг православного собора, который отобрали и превратили в концертный зал, мы это тоже расцениваем как ущемление прав православных” (A).

Vairāki eksperti norādīja, ka Latvijā ir sastopama **etniskā neiecietība**.

“Jādomā arī vēl par vienu Latvijai ļoti asu problēmu. Tā ir nevis diskriminācija, bet naida kurināšana un verbālā aizskaršana, ko tiesā pierādīt ir gandrīz neiespējami. Šādi gadījumi rada ārkārtīgi lielu spiedi sabiedrībā. Tos ir ārkārtīgi grūti pierādīt it īpaši, ja tas ir noticis verbālā formā.., šādi gadījumi mums būtu jāietver minoritāšu un arī latviešu tiesību aizstāvju aizsardzības lokā.” (E)

“Es nezīnu, cik mēs varam runāt par cittautiešu diskrimināciju. Drīzāk par nevienlīdzīgu attieksmi. Bet es esmu dzirdējusi arī stāstus, kad darbā netika pieņemts latvietis, kurš nezina krievu valodu.” (E)

“Man liekas, ka ļoti svarīgs ir cieņas jautājums.. Mēs tagad runājam par to, vai cilvēki lepojas, vai nelepojas ar Latviju. Es lepošos, ja Latvija domās arī par mani.” (A)

Daži eksperti norādīja, ka pastāv arī antisemitisms.

“Dažreiz sabiedrībā jūtams antisemitisms.” (E)

“Антисемитизм тоже есть, но он существует латентно, обычно проявляясь, как реакция на информационные поводы (высказывания Зуроффа, закон о возврате еврейской собственности и т.д.). Раздражение вызывают напоминания о роли латышей в Холокосте, легионе и т.д.” (E).

“Антисемитизм – это совершенно жуткое явление в Интернете... Это как индикатор того, что происходит в обществе – это страшное дело. И по отношению к евреям, и по отношению к цыганам, и в русскоязычных текстах, по отношению к латышам – просто страшно. То же самое, наоборот, по отношению к русским. Чистят сайты администраторы, но, сам факт того, что люди позволяют себе такое говорить, даже если анонимно, никакого нет понимания... Были призывы к физическому уничтожению, это самое страшное, причем это делается так легко и так просто... И не боятся наказания” (A).

4.3.

Diskrimināciju raksturojošie dati un to pieejamība

Lielākā daļa ekspertu uzskatīja, ka **esošā informācija neļauj korekti izvērtēt diskriminācijas izplatību** Latvijā.

“Domāju, ka diskriminācija pastāv un ka problēmu apjoms nav pietiekami apzināts.” (E)

“Es šaubos, vai varu atbildēt uz jautājumu par diskriminācijas izplatību, jo mums nav datu.” (E)

“Mums nav pietiekamas informācijas šajā jomā. Mēs nevaram pamatoties uz aptaujām, analizējot jautājumu par diskriminācijas pastāvēšanu. ..ir daudz cilvēku, kas neizprot diskriminācijas jēdzienu un uzskata, ka jebkuru problēmu dzīvī un jebkuru tiesību pārkāpumu var uzskatīt par diskrimināciju.” (E)

“Mums ir Cilvēktiesību biroja ziņojumi, Cilvēktiesību un etnisko studiju centra informācija. Tas pārsvarā tomēr ir atsevišķu gadījumu uzskaitījums. Par pilnīgu ainu ir grūti spriest tādēļ, ka ne visi diskriminācijas gadījumi nonāk atklātībā. Ir jārēķinās ar diezgan lielu slēpto gadījumu skaitu. (..) Mums samērā neattīstīta nozare ir etnopsiholoģija. ..daudz kas paliek aiz kadra, jo ļoti daudz kas tiek izteikts intonācijās, mājienos, neverbāli.” (E)

„Es esmu saskāries tikai ar socioloģisko pētījumu datiem.” (E)

„Es nezinu, vai šādi dati tiek vākti vai netiek vākti. Man nav neviena oficiāla dokumenta, kur viena vai otra ministrija to varētu pateikt.” (E)

“Nevar izstrādāt nevienu politikas dokumentu, ja nav datu, un mēs nezinām, par ko mēs runājam. ..Latvijā ir jāaktualizē ticamu statistikas datu vākšana. ..situācijas analīzei nepieciešams izstrādāt vienotu pieeju datu vākšanai un statistikas ziņu apkopošanai. (..) Datiem jābūt pieejamiem kā valsts iestādēm, tā diskriminācijas jomā strādājošajām NVO.” (E)

“Īsti valstī nav sistēmas. Nu tā kaut kas kaut kur notiek, kaut ko vāc.” (E)

Vairāki eksperti norādīja, ka informācija ir fragmentāra vai arī nedod iespēju izvērtēt daudzus sociālās dzīves aspektus.

“Par naturalizāciju un izglītību ir dati. ..par nodarbinātību šie dati tiek vākti. Kas attiecas uz noziedzību, vēl joprojām nav.” (E)

“Tā nav, ka nav nekādu statistikas datu. Ir, piemēram, Statistikas gadagrāmata, kurā var atrast datus – kāds bezdarbnieku etniskais sastāvs. Izglītības un zinātnes ministrijā ir statistika par skolām – sadalījums pēc tautībām (kaut gan šogad bija lielas diskusijas, vai publicēt šos datus). ..ir daži pētījumi (piem., VCB pasūtītais pētījums par cilvēktiesībām Latvijā, 2006. gads). (..) Tomēr mums trūkst statistikas datu.” (E)

“В первую очередь нужны данные о представительстве и участии... Сведения об этническом происхождении чиновников также очень отрывочны... Нет данных о студентах и выпускниках вузов, как государственных, так и частных... Хотя с точки зрения оценки качества образования в школах, реализующих программы обучения национальных меньшинств, это ключевой вопрос: сколько учеников поступает, насколько они конкурентоспособны. Министерство утверждает, что они неконкурентоспособны, и в то же самое время данных таких не имеет” (E).

“Dati netiek apkopoti un analizēti sistemātiski, kas ir nepieciešams, lai efektīvi cīnītos pret diskrimināciju. Nepieciešams pastāvīgi analizēt etniskās atšķirības nodarbinātībā, bezdarbnieku vidū, izglītībā. Patlaban šo datu nav, un tas apgrūtina iespējas sekot līdz situācijai.” (E)

Šādas situācijas skaidrojumi bija visai atšķirīgi.

“Все это показывает, что правительство не хочет иметь эти данные” (E).

“Institūcijas uzskata, ka tās nedrīkst vākt statistikas datus, jo tas ir pretrunā ar personas datu aizsardzību. Kad mēs vēlamies iegūt informāciju par to, vai, piemēram, pastāv diskriminācija.. mājokļu jautājumos, mēs atduramies pret to, ka šie dati nav pieejami vai ka tie netiek vākti, jo tas kaut kādā veidā var ierobežot personas tiesības.” (E)

“Es situāciju vērtēju kā sliktu. Mums ir tāda tendence krist galējībās.. Agrāk mēs vācām visu informāciju par visiem. (..) Tagad mēs esam krituši otrā galējībā.. jo mazāk informācijas, jo labāk. Līdz ar to mums nav informācijas par sensitīviem datiem. (..) Sensitīvajiem datiem ir jābūt, jo citādi mēs tiešām

neredzam tās tendences, kuras attiecas uz etniskajām grupām. ..mēs sniedzam dažādus ziņojumus starptautiskajām organizācijām, bet neesam spējīgi iesniegt sakarīgus statistikas datus etniskajā aspektā. Tikai tāpēc, ka mēs tos nevācam. Mēs baidāmies tos vākt.” (E)

“Datu par noziedzības etniskajiem aspektiem vēl joprojām nav. (..) Vienmēr ir atbilde, ka tie ir sensitīvie dati vai ka nav naudas.” (E)

“Paši mazākumtautību pārstāvji vai arī integrācijas apakškomisijas laikā opozīcijas pārstāvji ir teikuši, ka ieslodzījumu vietās ir vairāk krievu tautības pārstāvju. ..es esmu dzirdējis, bet oficiāli skaitļi ne no vienas valsts institūcijas manās rokās nav nonākuši., bet es negribu, lai tas parādās kā analīze. Mēs varētu paskatīties, kam pieder lielākā ekonomiskā vara? ..es nedomāju, ka.. šāda veida analīze.. radītu sabiedrībā labu rezonansi.” (E)

“Tagad tiek sludināts, ka etnisko datu vākšana ir pretrunā ar datu aizsardzību, ka šādus datus nevajag vākt. Bet tas ir pilnīgs pārpratums, un man šķiet, ka tīšs pārpratums, lai neuzņemtos atbildību. Tagad valsts institūcijas atsakās sniegt šādu informāciju, kaut arī mēs zinām, ka cilvēki joprojām pilda vecās formas un cirkulārus, sniedzot datus, kurus tiešām nedrīkst vākt. Tāpēc daudz jāstrādā, lai izskaidrotu, kādus datus var vākt, kādus nevar. Jāskaidro, kādiem datiem jābūt anonīmiem, kādos mērķos šos datus drīkst izmantot utt. Ir arī daudzas pētīšanas metodes, kas pie mums netiek izmantotas, piemēram, „situation test”. Sistemātiskā veidā lietojot šo modeli, var saprast, vai vienādā situācijā dažādi cilvēki saskaras ar vienādu attieksmi. Citās valstīs tas pat tiesās tiek pieņemts kā diskriminācijas pierādījums. Bet mums pārāk liels uzsvars tiek likts uz aptaujām un intervijām.” (E)

Arī vairums **aktīvistu** uzskatīja, ka gan viņiem, gan viņu etniskās kopienas locekļiem trūkst informācijas par to, kā rīkoties, sastopoties ar diskrimināciju, kā arī pietrūkst datu par etnisko grupu stāvokli.

“Свои права и законодательство по ограничению/предотвращению дискриминации ... в стране мало кто знает” (A).

“Я думаю, что многие не знают законов” (A).

“Практически нет – люди не информированы об этом. Не знают, что делать. Нет информации на русском языке о том, куда и как обращаться в случае нарушений прав. Столько денег уходит на интеграцию, а на то, чтобы выложить эту информацию на русском языке на общедоступном сайте – не находится” (A).

“Не видел таких исследований, они не доводятся до сведения широкой общественности. Хотелось бы узнать, как меняется процентный состав населения, состав заключенных (очевидно, что в тюрьмах преобладают русскоязычные). Нет цифр, показывающих, сколько в этом году русских поступило на бюджетные места. Практически никаких. Но эти цифры представляют истинную картину, поэтому их никогда не опубликуют.

Полезно оценить влияние реформы образования. Ведь реформу внедрили, а теперь боятся анализировать результаты. А качество образования упало у всех – и у нас, и у латышей” (A).

“Es baidos, ka neviena aptauja nedos īstus datus par to, ko izjūt tie skolēni, kā viņi tiek galā ar tām grūtībām, kuras viņiem, protams, ir. Aptaujās viņi to neteiks. It īpaši, ja latvieši jautās. Pat labvēlīgākais intervētājs – pat vienā vecumā ar skolēnu – tomēr nevarēs to noskaidrot.” (A)

Vienlaikus vairāki aktīvistu uzskatīja, ka ir iespējams iegūt šāda veida informāciju.

“Русская община достаточно информирована, прежде всего, благодаря прессе, Интернету. Люди очень внимательно следят за всеми изменениями. Русская интеллектуальная элита мгновенно отслеживает эти изменения, распространяет свое мнение, которое оказывает влияние на всю русскую общину” (A).

“В качестве положительного примера можно упомянуть практику Латвийского Комитета по правам человека – сбор информации, публикации” (A).

“На данном этапе такую информацию, которая не востребована на уровне власти имущих, дают только две организации в Латвии – это Бюро по правам человека и центр Илзе Бранд-Кехрис. ...информация эта отражается в сборниках, отдельных публикациях, озвучивается на конференциях и предназначена для узкого круга лиц” (A).

4.4.

Minoritāšu pārstāvju līdzdalība diskriminācijas novēršanas politikas izstrādē un tās īstenošanas pārraudzībā

Vairums ekspertu un aktīvistu uzskatīja, ka valdības sadarbība ar minoritāšu pārstāvjiem nav efektīva.

“Minoritāšu pārstāvju līdzdalību diskriminācijas novēršanas politikas izstrādē un tās īstenošanas pārraudzībā vērtēju kā neefektīvu.” (E)

“Политика сводится к принципу: «будем работать только с теми, кто с нами согласен». Это сказывается и при формировании консультативных советов. ... Всегда есть организации меньшинств, которые можно показать, но по сути это карманные организации или представляют только те меньшинства, которые полностью удовлетворены политикой государства” (E).

“No valdības puses es šo interesi runāt ar NVO sektoru nejūtu.” (E)

“Visas konsultatīvās padomes līdz šim demonstrēja ļoti formālu pieeju. ..politīkiem un ierēdņiem pašiem būtu jāizprot līdzdalības nozīme un jāmaina sava attieksme. Ir jāsaprot, ka līdzdalība nenozīmē reizi trijos mēnešos atnākt, parunāt un aiziet. Tā nozīmē reālu līdzdarbošanos. Arī regulācijas līmenī ir nepieciešams pastiprināt konsultatīvo padomju lomu, pārskatīt to sastāva veidošanas politiku. Ir nepieļaujama situācija, kad valsts ierēdņi izvēlas šos pārstāvjus, tikai lai atrunātos.” (E)

“Izpildvara un lēmējvara NVO negrib atzīt.” (A)

“Es domāju, ka nepiedalās. ..to politiku, kura ietekmē minoritātes, veidoja latvieši. Tā ir tagad, un es nezinu, kā būs tālāk.” (A)

“Valsts institūcijām būtu vairāk jāsadarbojas ar NVO, presi. Būtu jāpateicas cilvēkiem, kas aizstāvējuši savas tiesības uz vienlīdzību tiesiskā ceļā (t. sk. lietās pret valsti), jo viņi tādējādi palīdzējuši konstatēt trūkumus valsts institūciju rīcībā.” (E)

“Ja ir problēmas, ..tad viņi cenšas iesaistīt mūsu tautiešus., lai būtu elektorāts. Pie viņiem iet nauda. Tā ir industrija uz mūsu tautas rēķina.” (A)

“У нас нет контактов, за исключением тех случаев, когда прямо нарушаются наши права. Это объясняется отсутствием доверия к государственным институтам – к полиции и судам, поскольку мы считаем, что они защищают интересы этнократической верхушки. Мы ориентируемся на то, чтобы строить свою независимую общину и ее политическую структуру. Государство нас оттолкнуло, и мы вынуждены заниматься самоорганизацией... Нас государство никогда не приглашало ни на какие мероприятия, на контакт не шло” (A).

“Правление союза ... сотрудничает, но в одностороннем порядке. Мы на своих собраниях принимали решения о том, что мы хотели бы повлиять на ту же языковую политику, облегчить визовые проблемы и еще социальные моменты, и чтобы засчитывался стаж. Но не Латвия нам помогла решить проблему трудового стажа... Мы сотрудничаем с министерствами культуры и иностранных дел, с «нашим», с Сеймом” (A).

“Gribētu attīstīt šo savstarpējās atbildības principu. Mēs nedrīkstētu uzskatīt, ka minoritāšu tiesību ievērošana ir tikai pašu minoritāšu lieta un pienākums. Par to vienlīdz atbildīgiem ir jābūt arī latviešiem.” (E)

Atsevišķi eksperti un aktīvisti sadarbību vērtēja mazāk kritiski.

“Tā iesaistīšana ir dažāda, atkarībā no konkrētiem ministriem un tās sadarbības, kā viņi veidojuši.” (E)

“Es personīgi piedalos ļoti daudzās diskusijās par ļoti daudzām tēmām. Cenšos kaut kā savu viedokli izteikt. Kaut ko rakstot, piedaloties dažādās radio pārraidēs, TV diskusijās – tur, kur mani aicina.” (A)

“Мы участвуем в консультационных советах. Мы участвовали, поддерживали, высказывались “за” (A).

“Mums trūkst labās prakses. Bet tas, ka reģionālajā līmenī ir vismaz interese uzklaut kādu viedokli, jau ir uzskatāms par zināmu progresu.” (E)

“Mazākumtautību integrācijas departaments ir pretimnākošs cilvēkam, sniedz roku. Protams, vajag iemācīties tos pašus projektus rakstīt, atskaites. Bet viņi neprasa kaut ko nereālu. Ir izglītojoši semināri. Ja tev nav datoru, viņi palīdz dabūt to datoru, lai nevajadzētu rakstīt ar roku.” (A)

“Labās prakses piemērs ir Nacionālās programmas iecietības veicināšanai izstrāde, kurā aktīvi piedalījās minoritāšu pārstāvji.” (A)

Respondenti visai bieži kritiski vērtēja arī pašu NVO spēju veidot konstruktīvu dialogu ar varas pārstāvjiem.

“Cilvēku līdzdalība un iespējas līdzdarboties Latvijā ir nopietna problēma. Arī izpratne par līdzdalību ir ļoti šaura un ļoti formāla. ..arī pieeja no iekšpuses ir stipri ierobežota.” (E)

“Tagad ir tāda situācija, ka daudziem krieviski runājošajiem cilvēkiem ir svarīgāk sevi realizēt ekonomikas sfērā un viņi vairāk ir aizņemti ar biznesu un tādām lietām. ..proporcija starp to, cik daudz krieviski runājošo cilvēku dzīvo Latvijā un cik jauniešu interesējas par kultūras vai sociālo izglītību – tas tomēr ir liels kontrasts. Varbūt sadarbībai ir jāmeklē cilvēki no biznesa sfēras? Tur ir daudzi aktīvi, godīgi un domājoši cilvēki.” (A)

“Политически неграмотно использовать юридические нормы как непосредственные инструменты для осуществления своих прав.... Прямое применение норм – без учета исторического контекста – может привести не к улучшению возможностей осуществления этих прав, а к их ухудшению. Некритичное формальное использование, педалирование той или иной нормы, “пеняние” государства ... без какого-либо учета условий, из-за которых государство проводит ту или иную политику, без учета интересов ...латышского населения можно добиться усиления латышской ксенофобии” (A).

“Es uzskatu, ka drīzāk biedrību priekšnieki būtu jāmaina. Sevišķi ir daudz darāms, lai tās biedrības vispār viena otru pazītu. Desmit gadus atpakaļ es domāju, ka mēs vienīgie tādi. Domājām, ka nekas nesanāks. Pēc tam kaut kas patainījās dzīvē. Mēs sākām vairāk satīties semināros. Uzzinājām, ka visiem ir vienas un tās pašas problēmas. Vieni atrada risinājumu, un viņi labprāt dalās.” (A)

“Tas svārstās no jebkādas līdzdalības trūkuma līdz histēriskām izpausmēm, ka viss ir slikti.. Jāveicina NVO kapacitātes izaugsme. Jo lielāka ekspertīze ir NVO, jo lielāka vēlme viņiem ir līdzdarboties.. Viena no problēmām ir tā, ka NVO domā: „Nu ko nu mēs līdīsim iekšā, droši vien ir kāds, kurš to zina

labāk...” (..) Jābūt drosmīgākiem, attiecīgai kapacitātei un zināšanām, kas to var darīt, kā to var darīt.. ir arī jābūt pietiekami labai situācijas izpratnei. (..) Pretējā gadījumā viņi var diskreditēt sevi kā profesionālu organizāciju.” (E)

“Šeit ir arī jautājums par pilsonisko sabiedrību kopumā. Esošā likumdošana lielā mērā atstāj līdzdalības iniciatīvu pašas pilsoniskās sabiedrības rokās. Pašlaik šī pieeja tāda ir; bet.. tās izmantošana ir jāveicina.” (E)

“Man liekas, ka tur varbūt ir arī minoritātes problēma. Vismaz tagad es neredzu kaut kādu politisku spēku, kas tiešām būtu gatavs uz tādu kontaktu, gatavs uz kopīgas nākotnes izstrādāšanu. ..es domāju, ka tāda veida konsultācijas vairāk eksistē personiskā līmenī.. Būtu jāskatās cilvēkus, kuri ir aktīvi ne tikai politikas jomā, bet arī kultūrā, izglītībā. (..) Es domāju, ka tas varētu nebūt tik viegli.. Ja vietējie minoritāšu pārstāvji var piedāvāt kaut ko interesantu un progresīvu, tad interese ir.” (A)

4.5.

Valsts institūciju darbs diskriminācijas ierobežošanā

Eksperti un aktīvisti visai nevienprātīgi vērtēja valsts institūciju darbu. Daļa uzskatīja, ka valsts institūcijas savu darbu pēdējos gados ir uzlabojušas.

“Valsts no savas puses etniskās, reliģiskās diskriminācijas novēršanā ir izdarījusi praktiski visu iespējamo.” (E)

“Domāju, ka valsts institūcijas darbojas labi. Ir, protams, lietas, kas būtu uzlabojamas. Tās uzlabos likumprojekts par iesniegumu izskatīšanas kārtību valsts institūcijās. Kur ir problēma? Es kā pilsonis vēršos, piemēram, namu pārvaldē. Un saņem formālu atbildi. Mans jautājums netiek izskatīts pēc būtības. Tas ir pārkāpums. Es to nevarētu nosaukt par diskrimināciju, tā ir ierēdņu nevēlēšanas risināt jautājumu pēc būtības. Ir tā saucamā atrakstīšanās. (..) Bieži cilvēki vienu tādu ierēdni identificē ar valsts varu kopumā.” (E)

“Mums ir garantētas minoritāšu tiesības kultūras jomā, nenoliedzami, arī lielais valsts atbalsts to apliecina. ..arī izglītības jomā Latvijā minoritāšu tiesības tiek ievērotas visaugstākajā līmenī. Būs grūti nosaukt otru valsti gan Eiropā, gan pasaulē, kur tik lielā mērā minoritāšu valodas tiktu lietotas izglītībā.” (E)

“Par valsts iestādēm runājot, es pat negribētu runāt par diskrimināciju. Diskriminējoša rīcība ir pretrunā ar likumiem. Prasība, piemēram, pārvaldīt valsts valodu daudzās jomās un pat privātajā sektorā, ja šī biznesa darbība tieši skar sabiedrības intereses, tad tur nevar runāt par likuma diskrimināciju. Bet, ja ir kādi gadījumi, kad ir likuma pārkāpumi. Es domāju, tas nav plaši izplatīts.” (E)

“Valsts institūcijas pamazām mācās saprast, kas īsti ir diskriminācija.” (E)

“Сейчас появились тенденции к улучшению... Ситуация меняется под влиянием законодательства Европейского Союза. Необходимость перенятия антидискриминационного законодательства заставляет правоохранительные органы и систему государственного управления вникать в эти вопросы. Это происходит с переменным успехом. Есть более успешные учреждения, например, Государственное бюро по правам человека. Прогрессивную позицию занимает министерство благосостояния, а вот министерство образования и науки, министерство юстиции, полиция (традиционно) отстают. ... Вопрос равенства и дискриминации не является ключевым фактором в программах большинства партий политического «мейнстрима».... Сейчас ключевая роль принадлежит судебной, а не исполнительной власти. Важны прецеденты, чтобы создать судебную практику в отношении дискриминации” (E)

“Etniskām minoritātēm ir ļoti liels valsts atbalsts. (..) Es domāju, viņi ir ļoti labā situācijā.” (E)

Vienlaikus eksperti norādīja uz vairākām pretdiskriminācijas pasākumu nepilnībām vai veicamajiem pasākumiem.

“Ir izveidots pretdiskriminācijas departaments integrācijas sekretariātā. Valsts cilvēktiesību birojā ir diskriminācijas novēršanas daļa. Ir dažādas iestādes, bet man liekas, galvenā problēma ir tā, ka šī politika netiek koordinēta.. Ir jāuzliek par pienākumu vienai institūcijai koordinēt un pārējām institūcijām par pienākumu regulāri sniegt informāciju, atskaitīties par savu darbu šai koordinējošai institūcijai.” (E)

“Nepieciešams attīstīt tiesu praksi, tādējādi veidojot labāku izpratni par diskriminācijas jautājumiem un iedrošinot cilvēkus vērsties atbildīgajās institūcijās un tiesās diskriminācijas gadījumos. (..) Līdz šim Latvijā bijusi pavisam neliela tiesu prakse attiecībā uz diskriminācijas lietām (..) Tas liecina vai nu par izpratnes trūkumu, vai arī cilvēku nezināšanu/ nevēlēšanos meklēt palīdzību diskriminācijas gadījumos.” (E)

“Integrācijas sekretariāta pretdiskriminācijas departamentam jāturpina izvērst informatīvās u. c. veida kampaņas pretdiskriminācijas un iecietības jomā.” (E)

“Mūsu likumdošana neatļauj diskrimināciju. Jautājums ir par mehānismu, lai šo likumdošanu izpildītu un informētu sabiedrību.. Valsts institūcijām ļoti pamatīgi un nopietni būtu jāsadarbojas ar masu medijiem.. Ir jābūt diskusijām skolās ar jauniešiem.” (E)

“Parādās atsevišķas tiesu lietas gan darba attiecību jomā, gan arī rasu diskriminācijas aizliegumu jomā, gan naida kurināšanas jomā.. Pamazām šī prakse sāk veidoties. ..ir ļoti svarīgi, lai šīs lietas iegūst arī publicitāti.” (E)

“Pēdējos gados jūtams progress jautājumā par diskriminācijas izpratni, ko ietekmēja Eiropas Savienības institūciju rīcība. Tomēr šai izpratnei nav saistības

ar praksi. Ir nepieciešama skaidra sodu politika diskriminācijas lietās, liela nozīme ir judikatūrai. Tāpat jāpiešķir lielāks finansējums informēšanai, bet tās nedrīkst būt tikai izolētas informēšanas kampaņas, drīzāk jā rūpējas par visu līmeņu izglītības saturu.” (E)

“Tiesību normu piemērotājiem ir jāzina, kā piemērot likumus.. Es neesmu pārliecināts, ka mūsu juridiskā izglītība, kas sagatavo tiesnesi, pienācīgi ieliek pamatus, lai viņi identificētu diskrimināciju,.. piemērotu tiesību normas. Noteikti ir jāturpina izglītēt tiesību normu piemērotājus, gan tiesnešus, gan arī.. policiju un prokuratūru.” (E)

“Policijai, prokuratūrai un tiesai vajadzētu padziļināt savas zināšanas.., ja mēs runājam par rasu un etnisko diskrimināciju, izmeklējot lietas, vācot pierādījumus, izvērtējot pierādījumus, klasificējot šos nodarījumus – tur ir nopietnas juridiskās nianšes.., man nav pārliecības, ka šīs nianšes ir zināmas.” (E)

“TUMSILS strādā ar visām citām grupām. Bet.. brīžiem šķiet, ka viņiem trūkst resursu. ..ir jābūt arī kaut kādam situācijas monitoringam un arī dialogam ar otro pusi, ar valsts pārvaldi, ar darba devējiem, ar tiesu varas pārstāvjiem, ar policiju. (..) Mēs visi kādu izglītojam, bet nezinām, vai beigās kāds ir izglītojies, vai ir kāda atdeve?” (E)

“Pirmkārt, ir jābūt izskaidrojošam darbam – kas vispār ir diskriminācija, jo katrs ar to saprot kaut ko citu. Tāpēc jāveic šis izglītošanas darbs. Otrkārt, pirms valsts institūcijas pieņem kādu politikas dokumentu (piemēram, integrācija vai pretdiskriminācijas politika), ir jākonsultējas ar šīs grupas pārstāvjiem.” (E)

“Lietās, kas ir nonākušas līdz tiesām,.. tiesa bijusi diezgan aktīva. Šīs lietas tika tā progresīvi skatītas. Cita lieta, ka to gadījumu, kas nonākuši līdz tiesām, ir maz. Bet tiesu es negribētu vainot.” (E)

Tikai daži eksperti valsts institūciju darbu vērtēja kritiski.

“Es vērtētu diezgan kritiski likumdevējus, Saeimas deputātus. (..) Viņi, no vienas puses,.. diskriminācijas aizliegumu ievieš, bet tajā pašā laikā neiecietība izskan arī no viņiem pašiem.” (E)

“Pirmkārt, ir jautājums par politisko gribu.. Pašlaik mēs sastopamies ar valsts nevēlēšanos atzīt problēmas un uzskatīt tās par prioritārām. Vēl arvien ir problēmas ar likumdošanu, kas nav sakārtota līdz galam. Dažādām ministrijām ir dažāda pieeja diskriminācijai. Ir vērojams nopietns koordinācijas un kapacitātes trūkums, kā arī izpratnes un stratēģiskā redzējuma trūkums. (..) Viss notiek ļoti sadrumstaloti. Parādās kāds projekts par ES naudu – notiek kāda konference.., un ar to viss beidzas. Nav izpratnes par to, kā salikt visu kopā un attīstīt valsts politiku šajā jomā. (..) Vajadzētu uzlabot koordināciju, lai būtu skaidrs, kura ministrija par ko atbild. ..lai veidotu valsts politiku diskriminācijas novēršanā, vajadzētu sadarboties, pieaicinot speciālistus. (..) Runājot par labo praksi, var atzīmēt, ka progress tomēr pastāv.” (E)

“Droši vien ir diezgan daudz gadījumu, kad cilvēki nesūdzas., cilvēki nemaz tā neapzinās, ka varētu iet sūdzēties. Bet katrā ziņā tiesas praksē ir vēl mazāk lietu ar diskriminācijas gadījumiem. Tās vispār ir uz rokas pirkstiem saskaitāmas.” (E)

“Būtisks rādītājs ir tas, ka no valsts puses nav intereses izzināt šos jautājumus.” (E).

“Latvijā ir jūtama attieksme, ka diskriminācija nav aktuāla lieta. (..) Ja mēs skatāmies uz pašvaldībām, tad ir redzami pozitīvi piemēri.” (E)

Visai kritiski valsts pretdiskriminācijas darbības un pasākumus etniskās neiecietības mazināšanā vērtēja aktīvisti.

“Правовой механизм, который защищал бы этих людей, не действует. Путь, когда нужно пройти все латвийские суды, потом обратиться в Европейский суд по правам человека, для большинства людей неприемлем ввиду его сложности. Только те, кто решили бороться до конца, идут по этому пути – и выигрывают. Латвийский представитель, защищающий права человека, делает это неэффективно. ... Прогнозирую, что в ближайшее время мы столкнемся с тем же, что происходило в Париже, потому что четверть населения лишена цивилизованных способов выражения своего недовольства” (A).

“Антисемитизм... – это совершенно жуткая ситуация в Интернете. Мы говорили с руководителями Интернет-порталов – идут навстречу, понимают, перезваниваемся... Мы собрали обращения, подали соответствующий документ в Полицию безопасности и нам дали ответ, что они не усматривают нарушений, призыва к разжиганию национальной розни. Ну уж, если это не является призывом, то я не знаю, что должно быть там” (A).

“Летом на одном из домов старой Риги огромными буквами было написано «Хайль Гитлер» и нарисована свастика. Я тут же набираю номер полиции и так далее, и говорю: „Что делать? Мне сказали: “Сейчас приедем”. Я час простояла рядом с этой надписью, никто так и не приехал и, я думаю, так никто и не приехал. Я позвонила всяким своим знакомым, что теперь делать – полицейские же не приедут закрашивать. Оказывается вот такая странная вещь, ответственность за то, что на стене несет житель этого дома. Полиция с себя ответственность снимает: написали – и ты должен закрасить, если живешь здесь. Я понимаю, что ни полицейские, ни люди из Думы не должны с ведром ходить, а если это снова будет появляться? А если человек, живущий в этом доме, сам это пишет, если для него это хорошо, если это его лозунг? Непонятная вещь – законодательные неувязки” (A).

“Конвенция призывает государства, ратифицировавшие эту конвенцию, предоставлять этническим меньшинствам обучение на языке этнического меньшинства в том случае, если такой спрос продемонстрирован при прочих

условиях, которые этой статьёй также оговорены. ...Утверждаю, что такой спрос продемонстрирован. Самые различные формы такого спроса были осуществлены... Было собрано 124000 подписей под обращением «За свободный выбор языка образования!» – десять толстых регистров. Государство их проигнорировало и продолжает игнорировать” (A).

“Государство делает всё по формальным процедурам, и их надо использовать на пользу интересов русского языка.интеграцией занимаются отдельные политики... Они предпочитают поступки, которые носят декоративный характер. Работают на некоторые наши права, но не главные системообразующие. В частности, это касается и того, что делает секретариат министра по делам интеграции” (A).

4.6.

Valsts likumdošana diskriminācijas novēršanā

Vairāki eksperti pauda viedokli, ka pašreizējā likumdošana ir sadrumstalota un fragmentāra.

“Latvijā nav ieviesta Eiropas Savienības rasu diskriminācijas novēršanas direktīva.” (E)

“Diezgan lēni šis process virzās uz priekšu. ..Latvijas likumdošanā nepieciešams pilnībā pārņemt Rasu vienlīdzības direktīvu un Nodarbinātības direktīvu. (..) Mums ir efektīvi jāpārņem visas Eiropas Savienības direktīvas, visi likumi, kurus Integrācijas sekretariāts jau sen ir iesniedzis Saeimā, bet mūsu Saeima tos ir nolikusi malā. Laikam gaida norādījumus no augšas.” (E)

“Vispirms jau vajadzētu beidzot Saeimai pieņemt tos grozījumus, kas gatavoti, pamatojoties uz Rasu direktīvu. (..) Īpaši mums pietrūkst diskriminācijas aizlieguma precizēšanas Civillikumā (tas ir svarīgi, kad ir runa par pakalpojumiem un privāto sfēru), Izglītības likumā, Civildienesta likumā (no Nodarbinātības direktīvas viedokļa). (..) Ir trūkumi krimināltiesību jomā attiecībā uz diskrimināciju un ar tiem saistītiem jautājumiem (naida noziegumi). Būtu jāprecizē Krimināllikuma grozījumi, kas pašlaik ir pieņemšanas procesā (par 78. un 150. pantu). Ar paralēliem grozījumiem Administratīvā pārkāpumu kodeksā, kas pašlaik tiek pieņemti, vēl vairāk sajauksim galvu tiem, kas nevar/nemāk/ negrib pārkāpumus (naidīgas runas, vardarbību, īpašumu bojājumus u. c.) klasificēt. (..) Nav izanalizēts efekts grozījumiem, kad pie atbildības pastiprinošiem apstākļiem tika pielikts rasisms. (..) Pastāv risks, ka arī kriminālpārkāpumu klasifikācija būs nesistemātiska un līdz ar to šo normu lietošana būs neefektīva.” (E)

“..likumdošana ir un būs sadrumstalota. Lai izanalizētu trūkumus,.. vajadzētu nopietnu ekspertu analīzi, kas mūsu apstākļos laikam nav reāla. Man ļoti žēl, ka kādreizējās darba grupas domas par visaptverošu diskriminācijas novēršanas likumu netika pieņemtas. Domāju, ka pie tāda likuma izstrādes vajadzētu

atgriezties, ziedojot tam pietiekami laika un resursu, lai to tiešām kvalitatīvi izstrādātu.” (E)

“Jāpieņem atsevišķs diskriminācijas novēršanas likums, kurš kodificētu visus starptautiskus standartus, ne tikai ES direktīvas, kuras aizliedz diskrimināciju tikai fragmentāri. Jāpieņem grozījumi Krimināllikumā un Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā, paredzot efektīvas sankcijas par diskriminācijas aizlieguma pārkāpumiem.” (E)

“Satversmes tiesa ir devusi plašu un labu definējumu diskriminācijas aizliegumam Satversmē.. Grozījumi nepieciešami Krimināllikumā. Krimināllikums attiecībā uz rasu naida kurināšanas novēršanu ir arhaisks un neefektīvs. Ļoti grūti piemērojams praksē. Darba likumā, es domāju, nav nepieciešami grozījumi.” (E)

“Pēdējā gada laikā likumos ir pieņemti diezgan daudzi grozījumi. Gan attiecībā uz darba sfēru, gan attiecībā uz Krimināllikumu. ..Krimināllikumā kā atbildību pastiprinošs apstākļi tiek vērtēts tas, ka „noziedzīgs nodarījums izdarīts rasistisku motīvu dēļ”³³. Tiek papildināts arī 78. pants³⁴. Bet joprojām Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā nav normu, kuras ļautu administratīvi sodīt par sīkākām pārkāpumiem. Vēl noteikti jābūt līdzīgiem nosacījumiem disciplināratbildību regulējošos dokumentos, ētikas kodeksos, lai cilvēkiem nerastos vēlme publiski no tribīnes izteikties aizskaroši.” (E)

“Likumdošana nemaz nav tik slikta, drīzāk tā attieksme piemērošanā.. Darba jomā likumdošana ir sakārtota ļoti labi. (..) Arī Izglītības likumā ir aizliegums. ..citās jomās ir vairāk piemērošanas un attieksmes jautājums. Vajadzētu Administratīvo pārkāpumu kodeksā un arī krimināllikumā padarīt efektīvāku sodīšanu par dažādiem diskriminācijas aizskaršanas gadījumiem. Šobrīd Krimināllikuma 78. pants, kurš aizliedz diskrimināciju uz rasu un nacionālā pamata, ir ļoti smagnējs. Tas ir tajā daļā, kur ir noziegumi pret valsti, un tur ir augstas sankcijas, un tur arī tiek prasīts pierādīt apzinātus nodomus. Līdz ar to tas pants ir par tādiem smagiem nodarījumiem. Drošības policija saka, ka tiesā to ir grūti pierādīt. (..) Par huligāniskiem izteikumiem uz ielas nesamērīgi ir uzreiz piemērot 78. pantu (gandrīz līdz 3 gadiem brīvības atņemšana). Arī par kaut kādu publikāciju, kas ir vārda brīvības izpausme. (..) Mums nav nekas tāds vieglāks. Manuprāt, būtu vajadzīgs Administratīvo pārkāpumu kodeksā

³³ 48. pants. Atbildību pastiprinošie apstākļi, 14. punkts.

³⁴ 78. pants. Nacionālās un rasu vienlīdzības pārkāpšana, cilvēka tiesību ierobežošana.

(1) Par darbību, kas apzināti vērsta uz nacionālā vai rasu naida vai nesaticības izraisīšanu, kā arī par apzinātu personas ekonomisko, politisko vai sociālo tiesību tiešu vai netiešu ierobežošānu vai tiešu vai netiešu priekšrocību radīšanu personai atkarībā no tās rases vai nacionālās piederības – soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz trim gadiem vai ar naudas sodu līdz sešdesmit minimālajām mēnešalgām.

(2) Par tādu pašu darbību, ja tā saistīta ar vardarbību, krāpšanu vai draudiem, kā arī tad, ja to izdarījusi personu grupa vai valsts amatpersona, vai uzņēmuma (uzņēmējiesabiedrības) vai organizācijas atbildīgs darbinieks, soda ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz desmit gadiem.

pants par diskrimināciju vai personas aizskaršanu uz diskriminējoša pamata, lai to varētu elastīgāk piemērot par šiem huligāniskajiem izlēcieniem vai kaut publikācijām. (..) Šobrīd ir tāda visatļautības izteiksme.. Var redzēt, ka nav īsti tādas politiskās gribas šādu pretdiskriminācijas likumdošanu ieviest.” (E)

Tikai viens no ekspertiem uzskatīja, ka

“pašreiz mums nebūtu nepieciešami radikāli grozījumi likumdošanā. ..mums pašlaik ir izveidojusies diezgan stabila sistēma, kuru vēlreiz pārskatot, mēs varam arī nenonākt pie labāka rezultāta.. Es neredzu īpašu nepieciešamību pašlaik veidot kādu noteiktu likumu tieši minoritāšu tiesību aizsardzībai. Latvijai nebūtu problēmu ratificēt arī minoritāšu reģionālo valodu hartu. Mēs, kā zināms, nepieciešamo punktu normu pārsniedzam vismaz divkārt, ja ne trīskārt. Tātad tas būtībā ir tikai formāls jautājums, no kā mums reālā situācija nemainīsies. Tur gan arī es saskatu vairākus nevēlamus faktorus. Var aktivizēties tīri teorētiski diskusija par to, kas Latvijā būtu atzīstams par minoritāti, kā mums būtu šīs minoritātes klasificējamas. Tas var radīt nevajadzīgas politiskus satricinājumus.., un mums nebūtu nepieciešamības provocēt īpašas diskusijas sabiedrībā par būtībā atrisinātiem jautājumiem.” (E)

Respondenti norādīja arī uz citiem likumdošanas aspektiem.

“Cilvēktiesības vienmēr iet roku rokā ar pienākumiem. Bet pienākums ir pret savu tuvāko, tajā skaitā respektēt viņa cilvēktiesības.. Ir vērts papētīt citu valstu praksi, kur Konstitūcijā tas ir ierakstīts sadaļā „Pilsoņu pienākumi”. (..) Mēs parasti sakām, ka tiesības ir ierakstītas Konstitūcijā, bet pienākumi tur nav ierakstīti. Valstī, kur valda kultūra, tikumība un paškontrolē, nevajag likumus ierakstīt lietās, kas ir pašas par sevi saprotamas, bet valstī, kur ir nopietnas problēmas ar šo lietu izpratni, vajag aprakstīt visas lietas un ielikt likumā. (..) Likumdošanai ir jāatbilst esošai situācijai, un likumiem ir jāatvieglo cilvēka dzīve, nevis jā sarežģī.” (E)

“Likumus saraksta tā, ka pat latvietim ilgi jāpasēž, lai viņš saprastu. (..) Tāpēc tiem iedzīvotājiem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā un viņi Latvijā dzīvo nesen, problēmas ir ļoti lielas. Tādēļ daudzi nelasa un pat necenšas neko uzzināt. Mēs biedrībā jau iesākām šo darbu. Lai cilvēkus iepazīstinātu ar likumdošanu, es tulkoju likumus vienkāršā valodā.” (A)

“Ja būs likums pret diskrimināciju, tad viss nokārtosies. Latvijas cilvēkiem ir mentalitāte respektēt likumus.” (A)

4.7.

Kopsavilkums

Vairums ekspertu un aktīvistu uzskatīja, ka ir jāpilnveido likumdošana un it īpaši tās īstenošanas prakse. Valstij ir jānodrošina pilnvērtīga iespēja vērsties pret personām, kuras aizskar citu cilvēku cieņu un godu vai arī veic diskriminatīvas darbības.

Ir jāveicina amatpersonu un iedzīvotāju tiesiskā kompetence, cilvēku izpratne par viņu tiesībām un to aizstāvēšanas iespējām, kā arī jāveicina sabiedrības izpratne par tiesību un pienākumu kopsaistību. Fizisko personu datu aizsardzības likuma septītais pants paredz, ka “personas datu apstrāde ir atļauta.., ja.. datu apstrāde nepieciešama, lai nodrošinātu sabiedrības interešu ievērošanu vai realizētu publiskās varas uzdevumus”. Šīs likuma iespējas netiek pilnībā izmantotas.

V.

Nacionālo minoritāšu identitātes, reliģijas, valodas, tradīciju un kultūras mantojumu saglabāšana un attīstība

5.1.

Nacionālo minoritāšu vēlme un iespējas saglabāt etnisko identitāti, valodu, tradīcijas un kultūras mantojumu

5.1.1. Ievads

Lai novērtētu, kā Latvijā tiek īstenots Konvencijas 5. pants, Latvijas mazākumtautību aktīvisti un eksperti tika aicināti novērtēt, kāda ir Latvijas minoritāšu vēlme un iespējas saglabāt etnisko identitāti, valodu, tradīcijas un kultūras mantojumu.

5.1.2. Iespējas un vēlme saglabāt etnisko identitāti

Kopumā eksperti norādīja, ka Latvijā ir ļoti daudz mazākumtautību biedrību un organizāciju, taču tajās aktīvi darbojas galvenokārt vecāka gadagājuma cilvēki. Šādas organizācijas bieži nespēj konkurēt ar popkultūru, kura jauniešiem šķiet pievilcīgāka.

Vairāki eksperti atzīmēja, ka „izejas pozīcijas” jeb objektīvie nosacījumi etniskās identitātes saglabāšanā visām mazākumtautību grupām Latvijā ir vienādi. No valsts puses nepastāv īpaša naidīga politika pret kādu Latvijā dzīvojošo etnisko grupu.

“Apstākļi visiem ir vienādi. Cits jautājums, vai viņi tos apstākļus izmanto.” (E)

Runājot par iespējām saglabāt savu etnisko identitāti, lielākā daļa ekspertu (tiesa, latviešu izcelsmes) norādīja, ka problēmu nav – ir jābūt vēlmei to darīt. Mazākumtautību organizācijas, kuras ir izveidojušās un kurām ir līderi, visu laiku kaut ko dara un attīsta kultūras identitāti, piemēram, rīko koncertus, izstādes u. c. pasākumus.

Vairāki politiķi eksperti pārspīlēti norādīja, ka Latvijā ir ļoti augstas iespējas saglabāt minoritāšu etnisko identitāti un uzsvērti mēģināja definēt situāciju kā neproblemātisku. Viņi uzskata, ka valsts un sabiedrības latviešu daļa ir pozitīvi un atbalstoši noskaņota pret mazākumtautību kultūras izpausmēm.

“Iespējas ir tik plašas kā, šķiet, nevienai minoritātei nevienā citā unitārā valstī.” (E)

Vienlaikus eksperti secināja, ka minoritāšu situāciju ietekmē dažādi objektīvi faktori, piemēram, kopienas izkaisītība Latvijas teritorijā, minoritātes kopienas apjoms, vēsturiskā saikne ar Latviju (cik ilgi tā dzīvo Latvijas teritorijā). Minoritāšu situāciju ietekmē arī dažādi subjektīvie faktori, piemēram, indivīdu vēlme saglabāt etnisko identitāti, tas, cik viņiem ir nozīmīga etniskā kultūra.

Viens eksperts norādīja, ka Latvijā izplatītā krievu kultūras telpa (krieviski rakstošie/ raidošie masu mediji, daudzveidīgie kultūras pasākumi ar Krievijas kultūras darbinieku līdzdalību) negatīvi ietekmē visu sabiedrību kopumā.

Analizējot indivīdu vēlmi saglabāt savu etnisko identitāti, vairāki eksperti atzīmēja, ka tā lielā mērā ir atkarīga no konkrētā indivīda.

Kopumā saskaņā ar aktīvistu teikto indivīdu vēlmes saglabāt etnisko identitāti atšķiras – no labprātīgas asimilēšanās līdz radikālai vēlmei saglabāt savu etnisko identitāti. Viens eksperts arī norādīja, ka liela daļa mazo minoritāšu pārstāvju labprātīgi asimilējas lielākajās etniskajās kopienās, tām nav vēlmes saglabāt un veidot savu etnisko identitāti. Savukārt krievu aktīvisti pauda pretēju viedokli par savu kopienā:

“Русская община, которую представляет, в числе других организаций, и Объединенный конгресс русской общины Латвии (ОКРОЛ), имеет волю к сохранению своей идентичности, способна выдвигать цели и их достигать” (A).

“... Многие люди, а мы объединяем 623 человека, хотят сохранять идентичность. С 17 века сюда много русских переселилось. Они сохранили за 300 лет свои обряды и традиции. Если людям это нравится, если люди сюда ходят, если они заинтересованы в развитии самодетельности и другого творчества, значит, в этом есть потребность” (A).

“Русские, безусловно, хотят сохранить свою культуру и идентичность. Однако их возможности, чтобы это делать, я оцениваю невысоко” (A).

Konkrētāk analizējot, atklājas, ka katrā atsevišķā mazākumtautību grupā ir salīdzinoši maz to indivīdu, kuri zina par savām kultūras biedrībām, interesējas par kultūras tradīciju saglabāšanu un piedalās dažādos biedrību organizētajos pasākumos. Tieši šī aktīvā cilvēku daļa arī rūpējas par etniskās kultūras tradīciju saglabāšanu un uzturēšanu.

“Эта активная часть, вне всякого сомнения, стремится к тому, чтобы быть зафиксированной тут, обозначенной со своими особенностями” (A).

Baltkrievu biedrībām ir vēlme saglabāt kultūras identitāti, esošās biedrības mērķtiecīgi cenšas aptvert un iesaistīt vairāku Latvijas pilsētu baltkrievis.

“Одним из наших направлений является создание белорусских обществ по всей территории Латвии, чтобы они охватили все – большие и маленькие города, потому что белорусы живут по всей Латвии. У нас сейчас “охвачены” Рига, Вентспилс, Краслава, Лиепая, Даугавпилс, Резекне,

Лудза, Елгава, и в этом году запланировали Екабпилс. Район «Курляндии» у нас менее охвачен, скажем так» (A).

Pēc dažu aktīvistu domām, vēlme saglabāt etnisko identitāti ir atkarīga no piederības sociāli ekonomiskajam slānim (piem., inteliģence vairāk interesējas par kultūras un valodas saglabāšanu) un no tā, vai indivīdam ir saikne ar izcelsmes valsti vai nav.

Aktīvisti norādīja, ka īpaši jaunieši aizvien mazāk interesējas par savas izcelsmes kultūras **tradicionālo** izpausmju saglabāšanu un kopšanu. Tomēr, pēc mazākumtautību organizāciju pārstāvju domām, vecāki vēlas saglabāt savu lingvistisko kultūru, valodu un identitāti un tāpēc viņi savus bērnus sūta mācīties krievvalodīgā skolā.

Liela nozīme mazākumtautību kopienu attīstībā ir arī pozitīvās prakses piemēriem. Daugavpils Krievu kultūras centra (M. Kaļistratova nams) izveides veiksmē ir iedrošinājusi arī citas mazākumtautību grupas veidot savas biedrības. Tā izveidojās baltkrievu un poļu kultūras biedrības.

Izveidojot mazākumtautību kopienas organizāciju, kopienas etniskā identitāte un kultūra tiek vairāk aktualizēta un kopta.

“Развитию нашему ничего не мешает” (A).

5.1.3. Jēdzienu “kultūra” un „etniskā identitāte” izpratne

Mazākumtautību organizāciju pārstāvji uzskata, ka kultūra veidojas cilvēku mijiedarbībā.

“Когда мы первый раз собрались, дом только начали ремонтировать, но благодаря людям появились театр, музыка, библиотека, книги, выросли коллективы, мы стали общаться – так возник первый центр русской культуры” (A).

Eksperti norādīja, ka kultūras jēdziena šaurā izpratnē (saprotot ar jēdzienu „etniskā kultūra” tikai tradicionālo kultūru) var kavēt indivīdu vēlmi saglabāt savu etnisko identitāti. Šī problēma kļūva redzama dažu ekspertu un mazākumtautību kopienu aktīvistu teiktajā.

“Бүтү нормāли, ја Латвija бүтү висаптveroša мусdienīga культура, кур minoritātes un vairākums darbotos kopā культуры attīstībā, protams, apstiprinot savu идентitāti.” (E)

Kultūras daudzšķautņainības tēmu skāra arī kāds aktīvists, kurš secināja, ka ir gandrīz neiespējami definēt vienu krievu kultūras kopienu, jo Latvijā dzīvojošie krievvalodīgie ir tik dažādi. Šī grupa apvienojoties kāda kopīga mērķa vai kopīgu problēmu vārdā.

“Tur ir tā lieta, ka tā grupa ir ļoti dažāda pēc sava sastāva – gan pēc izglītības, gan pēc kaut kādām sociālām un kultūras iezīmēm. Politiski dažāda. Konkrētā

brīdī, ja šī grupa vispār apvienojas, tad tikai pēc kādiem kopīgiem mērķiem, lai pret kaut ko pretotos vai būtu par kaut ko.” (A)

Saskaņā ar mazākumtautību aktīvistu teikto krievu kultūras izpratne Latvijā ir cieši saistīta ar valodu. Kā norādīja respondents, krievu kultūra gadu gaitā ir attīstījusies kā **valodas kultūra**, mazāk kā folkloras kultūra (kaut gan tautas tradīcijas ir nenoliedzami būtiskas). Krievu kultūras balsts ir daiļliteratūra. Latvijā šī valodas kultūra galvenokārt tika apgūta ar skolas starpniecību. Tādēļ, pēc viena aktīvista domām, skolu reforma izraisa pārrāvumu krievu kultūras attīstībai jauniešu vidū. Latviešu kultūra vairāk ir orientēta uz tradicionālo kultūru, un mazākumtautību aktīvists pieļāva, ka, iespējams, tieši tāpēc šīs atšķirīgās kultūras identitātes tik labi neharmonizē.

Taču daļa mazākumtautību pārstāvju etnisko kultūru uztver kā „īsto”, autentisko, tradicionālo kultūru. Piemēram, čigānu kopienas pārstāvji norādīja, ka čigānu kopienai ir savi tautas likumi, paražas, kuri nosaka to, kāda ir kultūras identitāte. Līdzīgu viedokli puda krievu aktīvists:

“Мы стараемся сохранить элементы той культуры, настоящей культуры русских, чтобы показать, что за плечами у русских есть традиции, аналогов которым нет в мировой культуре” (A).

Reģionālās mazākumtautību organizācijas aktīvists redz savas grupas kultūru Latvijas kontekstā:

“У нас есть свои традиции, например, мы открываем творческий сезон так, чтобы обязательно это была культура Латвии” (A).

Līdzīgi kā runājot par mūsdienu kultūras definējumu, eksperte definēja etnisko identitāti kā tautas kultūras identitāti un norādīja, ka šāda identitāte lielai daļai minoritāšu pārstāvju nav nepieciešama un tāpēc šādos mazākumtautību kultūras kolektīvos darbojas maz cilvēku.

Saskaņā ar aktīvistu teikto valoda ir viena no būtiskākajām etniskās identitātes izpausmēm un veidotājām. Kultūras identitāte izpaužas **valodā** (taču, kā norāda vairāki aktīvisti, krieviem samazinās iespējas to lietot skolās). Arī čigānu tautai nozīmīga ir tieši valoda.

Daži respondenti norādīja, ka Latvijā ir grūti nodalīt dažādās slāvu kopienas, tāpēc viņi etniskās kultūras kopienas jēdziena vietā piedāvā lietot jēdzienu **valodas kultūras piederība**/ lingvistiskā grupa.

“Я русский латвиец. Это и этническая, и культурная группа” (A).

„Es tomēr runātu nevis par etnisko grupu, par etnisko kultūru, bet par lingvistisko. Jo mūsu valstī pastāv krievu lingvistiskā kopiena, jo tie ir cilvēki, kuriem ir dažāda etniskā piederība. Ļoti daudziem mūsu cilvēkiem tā vispār ir grūti nosakāma, praktiski gandrīz katram. Bet ļoti daudziem cilvēkiem ir svarīga viņu dzimtā valoda un kultūras piederība.” (A)

“Mani arī nemaz neaizskar termins „krievvalodīgais”, jo tas ir termins, kurā nekādas emocijas nav jāieliek. Tiešām, mums ir daudz cilvēku, kuriem krievu

valoda ir dzimtā valoda, un tie to uzskata par savu vērtību. Es arī sevi uzskatu par tādu cilvēku, kaut, protams, man arī ir jauktas asinis, un krievu asiņu manī nav.” (A)

Šo jautājumu skāra arī eksperts, runājot par Latvijā dzīvojošo etnisko kopienu definējumu, norādot uz nepieciešamību lietot jēdzienu „lingvistiskā minoritāte”, jo lielākā daļa slāvu izcelsmes cilvēku (piemēram, poļu, baltkrievu, ukraiņu, arī ebreju) ir asimilējušies krievu valodas kultūrā.

Saskaņā ar mazākumtautību aktīvistu teikto kultūras identitātes nozīmīga sastāvdaļa ir **religiskā piederība**.

Romu kultūras identitāti veido **tradīciju** ievērošana un dzīvošana saskaņā ar tautas paražu likumiem.

Vairāki mazākumtautību aktīvistu uzsvēra, ka personvārdi ir kultūras identitātes neatņemama sastāvdaļa. Ja vienā ģimenē uzvārdi tiek rakstīti dažādi, tas ir kopīgās kultūras apdraudējums.

“Katram no mums mūsu uzvārds ir saikne ar savu dzimtu, ar tiem cilvēkiem, kuri ir bijuši pirms tevis, un tu sevi sajūti kā daļu no tās. Manuprāt, Latvijas likumdošana pārtrauc šo saikni.” (A)

5.1.4. Etniskās identitātes saglabāšanas mehānismi

Atbilstoši respondentu teiktajam, pastāv visi nepieciešamie apstākļi un priekšnoteikumi, lai mazākumtautību kopienas Latvijā varētu attīstīties:

“В Латвии все находятся в одинаковом положении. Есть законы, которые хороши, которые нормально действуют, которые дают любой этнической группе, на мой взгляд, возможности развиваться, сохранять все, что необходимо” (A).

Līdzīgi norādīja arī citas mazākumtautības aktīvists:

“Ir visas iespējas, un tikai no mums viss ir atkarīgs. Tikai no mums. No mūsu aktivitātes, no mūsu vēlmes strādāt. Jo neviens no debesīm mums nekādu mannu nedos.” (A)

Eksperts atzīmē, ka krievvalodīgajiem Latvijā ir sava kultūras telpa (to nodrošina galvenokārt daudzveidīgu mediju klātesamība), kurā viņi jūtas ērti un var saglabāt savu etnisko identitāti.

Par vienu no etniskās identitātes veidotājiem tika nosaukta mazākumtautību skola. Krievvalodīgo identitāte tiek veidota **skolā**, taču krievu skolās tas kļūst aizvien grūtāk, jo krievu valoda tiek izmantota aizvien retāk, un, pēc respondentu sniegtās informācijas, bibliotēku fonds samazinās. Sūtot savus bērnus krievu skolās, vecāki vēlas veidot un saglabāt savu valodas un kultūras identitāti. Kā norādīja viens aktīvists, tikai aptuveni 10% krievvalodīgo vecāku sūta savus bērnus latviešu skolās. Turklāt atsevišķām krievu skolām ir augsts prestižs. 2003. un 2004. gada protesti pret izglītības reformu, pēc respondenta domām, bija demonstrācija par savu valodu, par izglītību savā valodā.

Vairāki respondenti uzsvēra, ka etniskā identitāte veidojas un tiek stiprināta ģimenē.

“Большинство жителей республики, если говорить о русских, не считают, я полагаю, сохранение этнической идентичности первоочередной задачей. Они считают, что своим семейным кругом они обеспечивают воспроизводство этнической культуры” (A).

Mazākumtautību organizācijas veic dažādus pasākumus savas etniskās kultūras stiprināšanai:

- Tiek rakstīti projektu pieteikumi kultūras identitāti veicinošiem pasākumiem, un saņemts finansējums.
- Biedrību telpās tiek iekārtotas bibliotēkas. Piemēram, Daugavpils Krievu kultūras centra bibliotēkā grāmatas ir saziemojuši pilsētas iedzīvotāji.
- Tiek rosināta akadēmiska diasporu pētniecība (rīkotas konferences, izdoti rakstu krājumi).
- Tiek organizētas svētdienas skolas, kurās tiek mācīta valoda un veicināta kultūras tradīciju saglabāšana.
- Tiek veidoti kultūras pašdarbības kolektīvi. Kultūras kolektīvu programma tiek veidota tā, lai saglabātu un veicinātu krievu kultūras saglabāšanu un attīstību.

“У нас появился большой хоровой коллектив, русский хор, смешанный хор «Малиновый звон». У нас имеются фольклорные ансамбли «Русичи», «Славянка», молодежный коллектив «Русский карамболь», танцевальный коллектив и старший танцевальный, взрослые, детский «Хороводы». Сейчас появился ансамбль русской песни” (A).

- Tiek rīkotas dažādas **etnisko grupu dienas un kultūras svētki**.

“На различных мероприятиях культурного характера подчеркиваются особенности народных традиций. Какие-то варианты культурного наследия: мы проводили дни культуры, показали украинские традиции в Латвии в 2005 году. Там было много мероприятий – среди них, впервые, выставка изделий народного промысла: вышивка, керамические изделия, деревянные. Часть этих изделий то, что сохранили живущие здесь украинцы от своих бабушек и дедушек, что хранится в семьях сейчас” (A).

Kultūras biedrības sniedz atbalstu saviem biedriem arī citās jomās, ne tikai kultūras identitātes veidošanā. Paralēli mazākumtautību kultūras kopšanai biedrības palīdz saviem tautiešiem apgūt latviešu valodu un kultūru.

“Здесь же они могут выучить и латышский язык, латышскую культуру. Без этих знаний интеграция невозможна” (A).

Atbilstoši aktīvistu un ekspertu teiktajam, etniskās kultūras identitātes saglabāšanu lielā mērā veicina gan izcelsmes valsts atbalsts, gan arī Latvijas valsts atbalsts. Daži eksperti norādīja uz **ārējā atbalsta** nozīmīgumu etniskās

identitātes saglabāšanā. Jo vairāk atbalsta mazākumtautību kopiena saņem no savas izcelsmes valsts, jo vieglāk tai ir saglabāt un kopt etnisko identitāti.

Daži eksperti atbalstu no Krievijas vērtēja kā ļoti lielu, bet krievu biedrību aktīvistu par to nerunā. Pēc dažu ekspertu domām, krievvalodīgajiem ir plašs kultūras piedāvājums, uz Latviju brauc dažādi viesmākslinieki no Krievijas, ir pieejami Krievijas TV un radio kanāli.

Daugavpils Krievu kultūras centru atbalsta Krievija, lielā mērā arī Daugavpils pašvaldība, organizējot dažādas izstādes, tikšanās, braucienus un koncertus. Arī citas kultūras biedrības saņem atbalstu no savām izcelsmes valstīm – Polijas un Baltkrievijas.

5.1.5. Etniskās identitātes saglabāšanu veicinošie apstākļi

Lielākā daļa ekspertu akcentēja kopienas apjoma aspektu un norādīja, jo lielāka ir etniskā kopiena, jo vieglāk tai saglabāt savu etnisko identitāti, piemēram, krievu kopienai to darīt ir vieglāk. Krievu kopienai ir plašas iespējas saglabāt savu etnisko kultūru un identitāti, jo šī kopiena ir ļoti liela un „asimilē” citas slāvu kopienas. Taču kopienas lielums ne vienmēr ir izšķirošais. Piemēram, kā norādīja eksperte, ebreju kopiena Latvijā ir spēcīga, kaut arī tās apjoms ir mazs, ja salīdzina ar krievu kopienu. Taču arī lielām kopienām ir grūtības etniskās identitātes saglabāšanā, jo tai līdzās ir dominējošā krievu kultūra. Aktīvistu atzīmēja, ka arī no Latvijas valsts ir vērojama tendence visus slāvu izcelsmes individuus uzskatīt par krieviem.

“Piemēram, ir bijusi tiesas prāva, kur ukraiņu izcelsmes cilvēki ir vēlējušies saglabāt savu uzvārdu rakstību atbilstoši ukraiņu izrunai, bet Latvijā šīs iespējas ir noraidītas. Pateicoties latviešu valodas īpatnībām, ir jāpievieno galotnes, tad uzvārds Kuharec iznāk Kuhareca – tā vairs nav ukraiņu identitāte.” (E)

Arī mazākumtautību kopienu pārstāvji norādīja, ka skaita ziņā krievvalodīgajiem Latvijā ir labākas pozīcijas nekā citiem. Arī pati krievu kultūra ir „masīvāka” un vairāk pieejama. Krievvalodīgo grupa ir ļoti liela, jaukta un dažāda. Aktīvistu uzsvēra, ja runā par slāvu lingvistisko grupu, tai etniskais aspekts ir maznozīmīgāks nekā valodas un kultūras aspekts.

Slāvu minoritātes kopienas pārstāvis norādīja, ka nepieciešama „kritiskā cilvēku masa”, lai veidotos mazākumtautību kopiena.

Tā kā Latvijā ir daudz krievu un citu tautību cilvēku, kuri krievu valodu sauc par dzimto valodu, un to, kuri krievu valodu pārvalda labi, tad krievu valodas saglabāšanas jautājums, pēc dažu respondentu domām, nav aktuāls. Gadsimtu gaitā krievu valoda ir asimilējusi citas slāvu valodas, arī Latvijas teritorijā, tāpēc arī krievu kopiena visā bijušās PSRS teritorijā ir privilēģētākā stāvoklī nekā citas etniskās grupas.

Lai gan izcelsmes valsts tālumu vairāki mazākumtautību pārstāvji atzīmēja kā kultūras identitātes attīstības kavēkli, respondenti norādīja, ka dažas etniskās kopienas atrodas labākā situācijā nekā citas.

“Krievu kultūrai palīdz Krievijas tuvums, tādā veidā var nezaudēt saikni ar šo „izcelsmes kultūru”.” (A)

Līdzīgi arī citi aktīvisti atzīmēja, ka kopīgā robeža ar Baltkrieviju baltkrieviem Latvijā rada priekšrocības:

“Связь с этнической родиной... у нас Белоруссия рядом – идет подпитка культуры. И литература, и искусство, связи не затруднены...” (A).

Mazajām etniskajām grupām Latvijā ir grūtāk saglabāt savu etnisko identitāti, īpaši, ja to izcelsmes zeme ir tālu, kā tas ir, piemēram, kaukāziešiem. No otras puses, tieši mazās grupas velta vairāk enerģijas savas kultūras uzturēšanai, tāpēc viņu kultūras identitāte nereti ir vairāk izkopta, nekā tā ir krievu kopienai. Viens aktīvistis norādīja, ka mazām etniskajām grupām ir vieglāk saglabāt saikni tieši tradicionālās kultūras jomā, jo to intensīvāk var nodot tālāk ģimenē. Taču parasti lielākas problēmas šīm grupām sagādā sekošana līdzī savas izcelsmes valsts aktuālajai kultūrai.

Vairāki respondenti uzsvēra, ka kopīgā vēsture veicina etniskās identitātes saglabāšanu. Piemēram, Latviju un Baltkrieviju jau izsenis vieno ekonomiskās un kultūras attiecības. Baltkrievu biedrība organizēja konferenci «Латвия-Беларусь диалог двух культур», kurā abu valstu pētnieki secināja, ka abām kultūrām ir daudz kopīgā:

“Мы проводили конференцию «Латвия-Беларусь – диалог двух культур», и ученые двух стран показали, сколько общего есть в одежде, в языках, в названиях мест, в песнях, в традициях, во всем. Так как мы соседи, и одна река нас объединяет, мы находимся в более привилегированном положении...” (A).

Līdzīgi par vēstures nozīmību runāja krievu kopienas pārstāvji. Vēsturiskie apstākļi veido pašreizējo identitāti, un vēstures atmiņa lielā mērā ietekmē abu lielāko etnisko grupu – latviešu un krievu – attiecības.

“Имперская нация вдруг оказалась в статусе национального меньшинства. Это ментальная катастрофа, из которой надо как-то выходить. Русские Латвии за 15 лет более-менее сумели осознать себя – не как часть великорусского суперэтноса, а как часть латвийского народа. Разумеется, не все – есть группы, которые при участии латвийского государства (которое всячески подчеркивало раскол между общинами, формировало из них пятую колонну соседней страны) не ощущают себя таковыми. Однако основная масса русскоговорящих латвийцев вполне вписались в латвийскую ситуацию, в ситуацию ЕС, и ощущают себя русскими латвийцами, сохраняя теплые чувства к России, особенно к культурным, религиозным святыням, музеям и т.д. ” (A).

Mazākumtautību kopienu aktivitātes Latvijā ietekmē arī **politiskā situācija izcelsmes valstī**. Kopš politiskajām pārmaiņām etniskajā dzimtenē Latvijas ukraiņu biedrībai tiek pievērsta lielāka uzmanība – gan no ĪUMSILS, gan no

latviski rakstošajiem/ raidošajiem medijiem. Ukrainu biedrības pārstāvji ir aicināti uz intervijām „Latvijas Avīzē” un Latvijas Radio.

“Мы почувствовали, что есть некоторая разница по отношению к нам, и к русским. Хотя нас здесь неизмеримо меньше – нас всего 2,5 процента, белорусов больше, русских еще больше. С этой точки зрения некоторую «разницу» интереса к национальному меньшинству украинцев мы чувствуем, я бы не сказал что особенно сильно, но все-таки...” (A).

5.1.6. Grūtības kultūras identitātes saglabāšanā

Mazākumtautību organizācijas saskaras ar **finansiālām problēmām**, saglabājot savu kultūras identitāti. Piemēram, trūkst līdzekļu tradicionālo tautastērpu šūšanai, pasākumu organizēšanai.

Reģionālajai krievu organizācijai ir grūtības iegūt finansiālu atbalstu savām aktivitātēm no Latvijas valsts, pašvaldības, arī no Krievijas. Šo faktu organizācijas pārstāvis skaidro ar Latvijas valsts nevēlēšanos stiprināt krievu kopienu.

Ģeogrāfiskā nošķirtība no savas etniskās dzimtenes tiek uzskatīta par šķērslī kultūras identitātes saglabāšanā.

Krievija un Krievijas kultūra atrodas salīdzinoši tālu, tā nav uz katra soļa sastopama, ir jāpieliek pūles, lai to varētu *piedzīvot*, pastāv citas kultūras, kuras „cīnās” par indivīda uzmanību. Taču šo problēmu daļēji atrisina internets, kuru izmantojot, zūd attāluma barjera. Tiesa, šī priekšrocība ir pieejama, un to izmanto vairāk jaunieši, nevis gados vecie cilvēki.

“Eksistē internets, un tā ir arī tā vide, kur viss atrodas blakus, gatavs lietošanai, lai gan fiziski tas atrodas tūkstoš kilometru attālumā.” (A)

Eksperti norādīja, ka etniskās kopienas mazskaitlīgums kopumā var traucēt tās attīstību, pieļaujot, ka grūtāk ir mazākām grupām – baltkrieviem, ukraiņiem, moldāviem, azerbaidžāņiem.

Pēc ekspertu domām, mazākumtautību kopienu attīstība lielā mērā ir atkarīga no kopienā esošajiem cilvēkiem, no viņu uzņēmības un aktivitātēm, proti, viņu **cilvēkkapitāla**. Ja ir vēlme attīstīt un saglabāt savu etnisko identitāti Latvijā, tas tiek arī darīts. Eksperts norādīja, ka līdera trūkums organizācijā var veicināt to, ka pati kopiena neattīstās un nīkuļo.

Kā pozitīvie piemēri organizētības ziņā tika minētas poļu un ebreju kopienas.

“Ja ir vēlēšanās un cilvēks, kurš uzņemas virsvadību, nevajadzētu būt problēmām saglabāt savu etnisko identitāti.” (E)

Poļu kopienas pārstāve norādīja, ka organizācija ir aktīva, jo tajā darbojas aktīvi cilvēki:

“Mēs esam vieni no aktīvākiem, un domāju, ka nav vissliktākais stāvoklis. Tas viss atkarīgs no paša aktivitātes.” (A)

Mazākumtautību pārstāvju mazā aktivitāte kavē organizāciju paplašināšanos. Aktīvisti saskaras ar savu tautiešu pasivitāti, īpaši reģionos.

“Tur cilvēki nav pamodušies, un es biju satikusies ar cilvēku, kurš mēģināja Rēzeknē dibināt biedrību, un viņai nekas nesanāca, viņi izjuka. Jo tomēr cilvēki vēl atrodas stagnācijā.” (A)

Aktīvisti norādīja, ka ir gadījumi, kad vienas etniskās grupas pārstāvji ir iesaistījušies kādā citā etniskajā kopienā, līdz ar to kopienas locekļu skaits ir mazāks, nekā tam patiesībā būtu jābūt. Līdzīgi ir arī ar kultūru – baltkrievu kultūra, piemēram, ļoti līdzinās krievu kultūrai.

“У белорусов размытое самоопределение: многие белорусы записаны как поляки или русские. Препятствует этому немного то, что белорусская культура очень близко граничит с русской, где-то «обмывается». Если посмотреть на кружки, то некоторые белорусы выступают и в русских, и в украинских коллективах. Точную границу между русскими и белорусами может и провести нельзя...” (A).

Runājot par čigāniem (romiem), ir vērojama izglītoto čigānu vēlme pašiem asimilēties vairākuma (galvenokārt latviešu) sabiedrībā.

5.1.7. Mazākumtautību kultūra un politika

Vairāki eksperti, runājot par mazākumtautību etniskās identitātes attīstību Latvijā, tieši vai netieši runāja par politiskiem procesiem.

Daži eksperti norādīja, ka Latvijā eksistē mazākumtautību grupas, kuras deklarē, ka vēlas veicināt etniskās kultūras attīstību, taču kopumā vairāk nodarbojas ar politisku jautājumu risināšanu, nevis ar kultūras identitātes kopšanu un attīstīšanu. Līdzīgi politiskās partijas nereti izmanto mazākumtautību kopienas savām politiskajām interesēm un veido ar tām savu tēlu.

“Runājot par to pašu [organizācijas vārds izsvītrots – L. S.], kurai neinteresē varbūt pašas kultūras aktivitātes, bet drīzāk gaudošana par to, ka neviens viņus nemīl, rupji izsakoties.” (E)

Par būtisku etniskās identitātes saglabāšanas traucēkli daži respondenti minēja etniskuma politizāciju Latvijas sabiedrībā. Taču nereti paši respondenti argumentēja, izmantojot politiskus apgalvojumus.

Respondenti norādīja, ka valsts finansējums ir nevienlīdzīgs, ja salīdzina mazākumtautību kultūras un latviešu kultūras finansējumu. Latviešu tautas kultūra saņem lielāku finansiālo atbalstu nekā Latvijas krievu kultūra, un tā ir pieejamāka. Viens eksperts atzīmēja, ka Latvijā savas kultūras apdraudētību izjūt gan minoritātes, gan majoritāte. Tāpēc valsts resursi lielā mērā tiek tērēti tieši vairākuma kultūras uzturēšanai. Aktīvistiem tas šķiet netaisnīgi:

“Наш русский театр имеет меньшие дотации, чем латышские театры пропорционально численности населения” (A).

“Ja mēs salīdzinājumā runājam par latviešu tautas kultūru, tad šeit tiek dots vairāk līdzekļu un pūļu, lai tā kultūra būtu pieejama. Tu ej pa ielu un redzi, ka ir kaut kāda izstāde, tev nav kaut kā jāiedziļinās. Tas viss jau eksistē, gatavs lietošanai un atrodas blakus.” (A)

Daži slāvu izcelsmes respondenti runāja par valsts institūciju (īpaši finanšu institūciju) spiedienu uz citādi domājošiem kopienas pārstāvjiem, minot valsts asimilējošos plānus.

“Например, в отношении руководства [organizācijas vārds izsvītrots – L. S.] репрессии были проведены в скрытой форме. Всех бизнесменов неоднократно проверяла финансовая инспекция с целью обнаружения нарушений – и обнаруживала, поскольку их можно найти у каждого бизнесмена. (...) Мы расцениваем это как форму давления и преследования инакомыслия. (...) Это попытки ассимиляции с целью создания этнически чистого общества. Для этого используется государственный аппарат” (A).

Pēc dažu aktīvistu domām, no valsts tiek izdarīts spiediens uz krievu kopienai, un tas nodara ļaunumu šai etniskajai grupai.

“На самом деле, система этих мер может принести вред этой этнической группе. И, больше того, я утверждаю, что этот вред уже наносится. Но большинство русскоязычных жителей страны считают, что с ним можно мириться” (A).

Mazākumtautību kopienai pārstāvji izteica kritiku ĪUMSILS mazākumtautību departamentam – viņuprāt, departaments atbalstīta mazskaitlīgas mazākumtautību grupas, piemēram, čigānus, vāciešus, afrikāņus. Savukārt atbalsts daudzkārt lielākajai krievvalodīgo kopienai ir nesamērīgi mazs. Tādā veidā tiek veicināts tas, ka slāvu kopienai tiek mākslīgi sadalīta.

“Специально выбираются очень малочисленные меньшинства: цыгане, немцы, экзотические афрлатыши... Русские составляют 30% населения, а если добавить белорусов, украинцев и других русскоязычных, то их свыше 45%” (A).

“Властям невыгодно иметь сильную русскую общину, потому что они хотят проводить политику «разделяй и властвуй». Поэтому нас дробят. Маленьким группам помогают, а нам нет” (A).

Daži mazākumtautību aktīvistu saistīja krievu kopienas neatbalstīšanu no valsts ar krievu jauniešu grūtībām iestāties augstskolās.

“Нас поставили в ситуацию, когда мы вынуждены быть самодостаточными, сами зарабатывать (чтобы поддерживать свою культуру). Община и дальше будет развиваться изолированно, замыкаться в себе, в ней будут появляться экстремистские, радикальные элементы, поскольку молодежь не видит перспектив: не может поступить в университет, потому что в сфере образования тоже есть дискриминация. Поэтому молодежь начинает проявлять агрессию” (A).

Pēc dažu mazākumtautību pārstāvju domām, „latviskās” Latvijas politika piespiež indivīdiem sevi uzskatīt par piederīgiem pie vienas vai otras etniskās grupas. Arī citas slāvu minoritātes biedrības pārstāvis norāda, ka viens no dzenuļiem, kāpēc viņa kopiena apvienojās, bija fakts, ka pēc neatkarības atgūšanas veidojās latviešu etniskā vienotība. Bija nepieciešams veidot līdzīgu etnisko identitāti arī viņa grupai.

Kāds aktīvisks uzskata, ka Latvijas kultūras identitāšu stabilitāti un ilgtspēju kavē gan valsts, gan sabiedrība:

“Я уверен, что для любого культурного латыша важно, чтобы русский язык не уходил с этой территории, чтобы в любой момент его можно было актуализировать. И точно так же это важно для русских. К сожалению, государственная политика до сих пор этому не способствовала, но ответственность за это несет и русское население, которое никак не могло внятно определиться относительно своих целей и задач в латвийской стране“ (A).

Latviešu un krievu kopienas atrodas konkurējošās attiecībās dažādās dzīves jomās, tas kavē pilnvērtīgas kultūras identitātes attīstību.

“Мы все друг с другом конкурируем – и на личном, и на групповом уровне“ (A).

Mazskaitlīgās minoritātes pārstāvis norādīja, ka valsts finansiālais atbalsts, kuru saņem viņa biedrība, ir ļoti mazs. Līdzīgi atzīmēja arī citas reģionālās neslāvu minoritātes pārstāvis, kura kopiena Latvijā no valsts institūciju puses tiekot atstāta novārtā, jo vairāk tiekot atbalstītas slāvu kopienas. To respondents uzskata par nevienlīdzīgu attieksmi.

Eksperts norādīja, ka valsts finansiālais atbalsts mazākumtautību organizācijām ir sadrumstalots un sadalīts pa dažādiem kanāliem, kas negatīvi ietekmē finansējuma saņemšanu un pieejamību. Savukārt cits eksperts uzsvēra, ka valstij nebūtu jāuzņemas galvenā mazākumtautību finansētāja loma, daudz vēlamāka ir situācija, kad valsts piedāvā subsīdijas, izsludina konkursus, un tie, kuri ir motivēti iesniegt projektu pieteikumus un attīstīt savu kopienu, to arī dara.

5.1.8. Līdz šim paveiktais mazākumtautību kultūras jomā Latvijā

Ekspertu politiķu viedoklis par līdz šim padarīto mazākumtautību kultūras jomā ir ļoti pozitīvs. Viņuprāt, Latvija ir pietiekami liberāla attiecībā uz mazākumtautību pārstāvjiem, vienīgā prasība, kura tiek izvirzīta no valsts, ir valsts valodas zināšanas. Šie eksperti uzsver to, ka Latvijā ir valsts atbalstītas mazākumtautību skolas un ka Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāts atbalsta dažādus mazākumtautību kultūras pasākumus.

Savukārt eksperti, kuri nav saistīti ar valsts pārvaldi un citām valsts struktūrām, norādīja, ka valsts atbalsts dažādām mazākumtautību kopienu aktivitātēm varētu būt apjomīgāks.

Mazākumtautību kultūras organizāciju pārstāvji atzina, ka viņi labprāt piedalās valsts organizētajās mācībās mazākumtautību organizāciju vadītājiem.

5.1.9. Ekspertu un aktīvistu ieteikumi

Mazākumtautību kopienu pārstāvji norādīja, ka Kultūras ministrijai būtu arī vairāk jā rūpējas par mazākumtautību kultūras attīstību, tādā veidā atvieglojot ĪUMSILS darbu. Daži respondenti uzsvēra, ka nepieciešams mazākumtautību kultūras aktivitāšu koordinēšanu un atbalstīšanu pilnībā nodot Kultūras ministrijas pārraudzībā.

“Министерству культуры следовало бы больше заниматься культурой наименьшинств и выделять деньги на эти цели, а интеграция тогда занялась бы больше интеграцией – изучением языка, вопросами дискриминации. А чисто культурные мероприятия должно было бы финансировать министерство культуры” (A).

Eksperts atzīmēja, ka, runājot par mazākumtautību organizācijām, galvenokārt vienmēr runā par kultūru, taču būtu nozīmīgi attīstīt mazākumtautību kopienu pilsonisko līdzdalību:

“Mēs runājam par diskrimināciju un kultūru, bet varbūt ir vērts vairāk runāt par līdzdalību. Ja šis jautājums tiktu aktualizēts un mums būtu efektīva līdzdalība, tad vajadzēs mazāk runāt gan par diskrimināciju, gan par kultūras un identitātes problēmām.” (E)

Aktīvistu norādīja, ka gan latviešiem, gan krieviem ir jāakceptē abu valodu saglabāšana, jo tās savstarpēji bagātina kultūras identitātes.

Eksperts akcentēja, ka kultūra var vienot dažādās kopienas:

“Kultūras jau nekaro savā starpā, kultūra var tikai papildināt, viens no otra var kļūt tikai bagātāks. To, ka katrs saglabā pats savas etniskās saknes ar kultūras palīdzību, nevis ar dūres spēku, tā ir tā pozitīvā tendence.” (E)

Vairāki eksperti atzīmēja, ka nepieciešams paplašināt etniskās kultūras izpratni, tādā veidā palielinot mazākumtautību kultūras kopienu dalībnieku skaitu un veicinot mūsdienu kultūras attīstību.

Eksperti uzskata, ka mazākumtautību kultūras attīstību Latvijā ietekmē tas, vai šai kopienai ir piešķirts oficiāls etniskās grupas statuss vai nav.

“Visnelabvēlīgākie apstākļi kultūras un identitātes saglabāšanai ir tām grupām, kuras valsts neatzīst par etniskām grupām (piemēram, latgaliešiem).” (E)

5.1.10. Kopsavilkums

Kopumā eksperti (tie galvenokārt bija latvieši) uzskata, ka kultūras identitātes saglabāšanai Latvijā ir radīti labi apstākļi, īpaši to uzsver eksperti politiķi. Politiķi norāda, ka valsts institūcijas jau ir daudz paveikušas mazākumtautību jomā. Savukārt citi eksperti un mazākumtautību biedrību aktīvistu šajā ziņā ir kritiskāk noskaņoti. Aktīvistu norāda uz nevienlīdzīgu attieksmi, sadalot valsts finansējumu dažādām mazākumtautību grupām.

Latvijā dzīvojošo mazākumtautību etniskās identitātes ir ļoti dažādas – tās ir vērstas gan uz asimilēšanos dominējošā kultūrā, gan uz savas etniskās piederības nemainīgu saglabāšanu.

Iezīmējas nepieciešamība pārskatīt etniskās kultūras jēdzienu līdās tradicionālajai kultūras izpratnei, iekļaujot tajā arī dažādās mūsdienu kultūras izpausmes, kā arī ietverot tajā kultūru mijiedarbības principu. Tikai šāda etniskās kultūras izpratne var veicināt ilglaicīgu mazākumtautību un arī latviešu vēlmi saglabāt savu etnisko identitāti.

Dažu slāvu kopienu aktīvisti iesaka lietot jēdzienu „lingvistiskā grupa”, novirzot uzsvāru no etniskās piederības jautājuma uz piederību kopējai valodas telpai.

5.2. Informētība par minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanu Latvijā

5.2.1. Informētība par etniskām grupām Latvijā, esošo datu novērtējums

Kultūras un etnisko grupu pārstāvju informētība par minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanu tika vērtēta dažādi. Par visinformētākajiem sevi uzskatīja aktīvisti, nevis intervētie eksperti, turklāt viņi pieejamos statistikas datus novērtēja kā visaptverošus. Tai pašā laikā daudzi aktīvisti norādīja, ka viņi nav saskārušies ar statistiku, jo nav bijusi vajadzība lietot statistikas datus. Kopumā vairākums aktīvistu un ekspertu to rīcībā esošo informāciju par sevis identificēšanu (saglabāšanu vai pielīdzināšanu) ar noteiktu etnisku grupu vērtēja kā nepietiekamu.

“Vienīgie statistikas dati, kas ir mūsu rīcībā, ir šis sadalījums pa tautībām, sadalījums pa tautībām pilsoņos – nepilsoņos, bet attiecībā uz kultūru, es pat neesmu redzējusi [datus par to], cik ir iesaistījušies kādās kultūras organizācijās.” (E)

Vairāki aktīvisti norādīja uz dažādu veidu etniskajiem pētījumiem. Pētījumus, kas veikti zinātniskos nolūkos, viņi nodalīja no valsts pētījumiem.

“Сотрудничество идет только на научном уровне. Со стороны государства такие исследования не ведутся. Это очень плохо. Не знаю, проводились ли они в советское время, я особо не вникал, но, наверное, проводились... Это профессор Аппине, профессор Дрибин, доктор Екабсон” (A).

Aktīvisti no reģioniem norādīja, ka lielākā daļa informācijas koncentrējas lielajās pilsētās un ka reģioni etniskā aspektā ir maz pētīti.

“Rajoni – balts plankums. Rajonos mēs gan neko nezinām. Mēs zinām aptuveni Ilūkstei, mazliet Subatī. Un tas tikai tāpēc, ka tur bija vēsturiski. Tālāk – ļoti maz. Ja pilsētā mēs kaut ko savākt varam, šeit gan mēs izmantojam naturalizācijas

pārvaldes datus, bet viņiem vairāk tas virziens – pilsonis, nepilsonis. Var atrast arī tautību. Pilsētas mērogā arī kaut ko, bet rajonos mēs neko nezinām.” (A)

“Mums ir veci tautas skaitīšanas dati, kuri ir samērā nepilnīgi. Mēs 2000. gadā palaidām garām iespēju iegūt patiešām vērtīgu materiālu tieši valodas un etniskās identitātes saglabāšanas jomā. Tur bija iespējams uzdot dažus jautājumus, kas būtu devuši pilnīgāku pārskatu. Mums ir socioloģiskās aptaujas, kas ir samērā virspusējas, bet ļaunākais ir tas, ka šo aptauju rezultāti netiek interpretēti dziļi zinātniski. Tā vispār Latvijā ir problēma, sekundārā analīze diezgan bieži ir subjektīvu pieņēmumu jomā. Tas it īpaši attiecas uz valodas un izglītības politiku. Mums ir etnopolitiku pētījumi, galvenokārt gan vēsturiskajā aspektā, pašas minoritātes ir aktīvas, piemēram, ebreju vēstures izpētē, poļu vēstures izpētē. Vairāk jāstrādā pie šīs lingvistiskās attieksmes, valoda tomēr ir autonoma. Mums nav īsti skaidrs, kāda ir mazo minoritāšu lingvistiskā attieksme, pašlaik mēs ļoti aktīvi strādājam pie tā, lai vienreiz noskaidrotu etnopsiholoģiski, kāpēc latviešiem ir tik ārkārtīgi pašiznīcinoša lingvistiskā attieksme pašiem pret savu valodu. Šeit mums ir ļoti liels darba lauks.” (E)

Pētījumu trūkumā – gan skaita, gan kvalitātes ziņā – pārsvarā tika vainota valsts:

“Мы не надеемся, что латвийское правительство выделит на это деньги. Например, американское правительство выделяло деньги, чтобы узнать, как относятся родители детей, учащихся русских школ, к реформе образования. Им это интересно, латвийскому правительству – нет. Сами решения в этой области не были подготовлены – ведь они исходили не из реальных проблем, а из мифов и целей этнически чистого общества. Это может завести в тупик и государство в целом, и латышскую общину, не имеющей альтернативной точки зрения на происходящее” (A).

“Какие-то данные есть, но они собираются исключительно для создания положительного образа Латвии за рубежом, а не для решения внутренних проблем. В этом контексте все очень просто: если данные не нравятся, их можно не использовать, а выбрать то, что нравится” (E).

Esošos pētījumus eksperti un aktīvistu vērtēja kā nekvalitatīvus un nepietiekamus:

“Кое-какие исследования есть – это исследование Волкова, исследование Илги Апины... Но всегда возникает вопрос о позиции и теме исследования. Если русские изучаются как меньшинство, наряду с литовцами, эстонцами и азербайджанцами Латвии, то это один фокус, который отражает существующий дискурс и политический заказ. Если же исследуются русскоговорящие как единое целое во всей их сложности, как одна из этнообразующих общин, то это другой дискурс. В целом исследований мало, мало статистики. В исследовательском сообществе Латвии произошла специализация: латышскую культуру изучают латыши, а русскую культуру как бы призваны изучать русские. Однако

академических ставок для русских исследователей не осталось – как их вытеснили или в местный андерграунд, или из Латвии в середине 90-ых, так это “свято место” и осталось пусто. Поэтому исследованиями русской культуры занимаются либо получатели редких грантов, либо энтузиасты, на свой страх и риск, в свободное от зарабатывания хлеба насущного время. Оттого качество этих исследований оставляет желать лучшего. Хотя есть прорывы – например, исследование Татьяны Фейгмане о русских в предвоенный период. Но это исключение” (А).

5.2.2. Dati un identitātes saglabāšana

Jāatzīmē tas, ka dažreiz etniskām organizācijām Latvijā radās grūtības sasniegt visus attiecīgai etniskai grupai piederošos indivīdus tieši tādēļ, ka nav pietiekamas informācijas par savas grupas pārstāvjiem. Aptaujātie aktīvisti intervijās sūdzējās arī par tādas informācijas nepieejamību, kas ir aizsargāta ar likumu.

“Это хороший вопрос, идеал любой организации такого рода – иметь список, если так можно выразиться, тех евреев, которые живут в Латвии. По официальным данным в Латвии около 10000 евреев, то есть тех, кто зарегистрированы в УГиМ. Это те, у кого в документах написано еврей, еще сюда можно добавить тех, у кого один из родителей еврей, или среди родственников есть евреи – это большое количество людей. Сколько человек реально охвачены еврейской общиной. Что называть общиной – только тех, кто зарегистрировался, или всех евреев, которые живут в Латвии? Мы воспринимаем это так – это все евреи, которые живут в Латвии (мы выступаем от их имени). Если человек не хочет, поленился, не удосужился еще по какой-то причине себя обозначить в еврейской общине, то это его личные проблемы. Мы считаем, что мы можем говорить от имени всех евреев Латвии, это такая зонтичная организация, все-таки 25 организаций в 8-ми городах Латвии – практически 99 процентов тех, кто себя обозначил, кто хочет принадлежать к такой-то организации. Все эти организации охватывают... 4 тысячи, ну пять, не более того, а только по официальным данным 10000, т.е., как минимум половина себя никак не проявляет” (А).

Tajā pašā laikā eksperti vairāk uzmanības pievērša jautājumiem par esošās informācijas izplatīšanu. Šeit galvenais ir panākt to, lai pētījumi būtu pieejami ne tikai ierobežotam cilvēku lokam, bet arī pašiem minoritāšu pārstāvjiem:

“Es uzskatu, ka sekretariātam [domāts ĪUMSILS] ir labi sagatavoti materiāli, kuriem ir. kājas jāpieaudzē, lai šī informācija aizietu plašāk, lai nebūtu tikai šaurā lokā. Es domāju, ka tur ir labi materiāli, kur ir apkopotas visas šīs organizācijas, kā viņas darbojas vienā vai otrā reģionā. Kādi ir dažādie draudzības pasākumi. Es domāju, ka tas ir ļoti pozitīvi. Uz to nevajadzētu apstāties. Valsts budžetā palielināsies naudas līdzekļi tieši šiem jautājumiem, tieši šīm organizācijām, tieši šīs organizācijas varētu veikt nopietnu ieguldījumu mazākumtautību integrācijas procesā.” (E)

Aktīvistu norādīja, ka bieži nav iespējams iegūt informāciju par etniskām minoritātēm un to pārstāvjiem, lai būtu iespējams turpināt attiecības kopienā un lai palīdzētu saglabāt un attīstīt savu etnisko identitāti:

“Мы пытались через УгИМ получить такой список, но получение такой информации запрещено – по закону эта информация не доступна. Но, с одной стороны, мы бы хотели отправить этим людям письма, а с другой – это вмешательство в частную жизнь. Этих сведений о них у нас нет, и это большая проблема” (A).

“А кто еще собирает такие данные, только УгИМ? Исследования – там, где Илзе Бранс Кехре, Институт философии и истории. Я очень сомневаюсь и сейчас, что у Вас есть такие данные. Они беседуют с теми, кто уже есть. Они с нами и беседуют” (A).

Nepietiekamu informētību etniskajā grupā vēl skaidroja ar to, ka statistikas dati un pētījumi galvenokārt ir pieejami latviešu valodā:

“Вся статистика – на государственном языке, сайты – тоже. Человек, который плохо знает язык, не получает этой информации. На каждом сайте есть флажок о русском языке, но материалы не переведены. Даже на сайте Министерства интеграции очень куцая информация. Все только на латышском и английском” (A).

“Информация для нас доступна, вот только люди не способны информацию воспринимать из-за языковых проблем. Многие не готовы на госязыке в полной мере эти тонкие вещи воспринимать” (A).

“Varbūt nav tā, ka tie dati uzreiz būtu jāpublicē presē, bet šiem datiem ir jābūt pieejamiem. Piemēram, organizācijām, kas strādā ar šiem jautājumiem. Ja viņiem vajag šos datus, viņiem ir jāzina, ka viņi var dabūt šos datus.” (E)

5.2.3. Aktīvistu informētība par “savu” etnisko kopienā

Daudzas kopienas apkopo datus par saviem pārstāvjiem ar anketēšanas palīdzību. Apkopotā informācija etniskas grupas ietvaros tālākai rīcībai tiek izmantota šādiem nolūkiem:

“У нас есть список, они зарегистрированы. В этой базе у нас около четырех тысяч человек. Самое легкое – это социальный центр, потому что в социальном центре бывают обычно люди малообеспеченные, они хотят улучшить положение, там нет проблем с регистрацией. Мы содействуем с медицинской поддержкой, помогаем с одеждой, едой. В этом состоянии и в этом возрасте практически все зарегистрированы, малообеспеченные хотят получить эти блага. А люди среднего возраста?... У нас нет известий о евреях-студентах. Где их взять? Ни в одном деканате, никто эти сведения не даст. Есть школы, и когда набирается первый класс, хочется пригласить родителей из еврейской семьи. Мы это можем сделать через объявления. Ребята, которые учились в школе, – хочется надеяться – уже дальше сохраняют эту связь. Но, в принципе, если

считать, что в еврейской школе учатся 300 детей, то где остальные? В других школах. И кто нам о них скажет.. ” (A).

Par galvenajiem iemesliem, kāpēc pašas etniskās kopienas neveic datu apkopošanu par savas etniskās grupas pārstāvjiem, tika minēts finanšu līdzekļu trūkums, „savu” speciālistu (sociologu) trūkums, kas ir reizē arī kopienas pārstāvji, kā arī brīvā laika trūkums.

Būtiski atzīmēt arī tās valsts lomu etniskās minoritātes identitātes saglabāšanā, kura ir šīs kopienas etniskā dzimtene:

“Мы очень мало знаем, где какие фестивали и праздники проходят, смотрят коллективов – о том, что происходит в России. Они сами еще только просыпаются... Хотя связи и неплохие, но слабые с «русскими домами» за границей, например, в Дании, Швеции и другом «зарубежье». Есть связи, но слабые... Такая информация в последнее время стала появляться в православных журналах” (A).

“О положении в Латвии информация есть, благодаря «Интеграции». В Латвии даже сборники есть. В Даугавпилсе был праздник “Славянский каравай” (A).

“Piemēram, poļi ir ļoti spēcīgi, viņus atbalsta gan vēstniecība, gan Polijas valdība. Krāslavā ir izveidota poļu skola un speciālisti māca poļu valodu. Tas ir ļoti atkarīgs no šīm etniskajām grupām, kādi ir kontakti ar to valsti, no kurienes viņi nāk, kāda ir attieksme pret vēstniecībām, kas atrodas šeit.” (A)

“У нашего народа очень хорошие контакты. Побывав на наших праздниках, свадьбах видно, что мы всегда собираемся вместе. Кроме этого, наше общество собирается каждый месяц – 15 человек, совет. Обсуждаем вместе вопросы. У нас есть программа на Латвийском радио, газету издаем” (A).

5.2.4. Aktīvistu informētība par citām etniskajām grupām

Apskatot informētības jautājumu, ir iespējams analizēt ne tikai to, cik etniskās grupas pārstāvji bija informēti par sevi, bet arī to, kā vienas etniskas grupas pārstāvji uztvēra citas etniskas grupas pārstāvjus. Šī iemesla dēļ veidojās “cīta/ viņi” parādība, proti, tas, cik etniskā grupa bija informēta par citiem.

Šīs “cīta/ viņi” attieksmes veidošanās procesā bieži radās priekšstats, ka situācija ar “citām” etniskām grupām Latvijā ir labāka. Interesanti, ka bieži vieni un tie paši aktīvistu intervijas laikā mainīja savu viedokli un nonāca arī pretrunās, vērtējot savu un citas etniskās grupas. Attiecībā uz informētību var secināt, ka vienas etniskas grupas aktīvistiem bija vairāk informācijas par citām etniskām grupām nekā par savu etnisko grupu, tajā pašā laikā šie aktīvistu noliedza to, ka viņu rīcībā būtu informācija par etniskām grupām Latvijā kopumā. Tātad, no vienas puses, viņi noliedza informētību par etniskām grupām, bet, no otras puses, bija spējīgi analizēt stāvokli dažādās etniskās grupās.

“Наши самодеятельные художественные коллективы получают в пропорциональном отношении гораздо меньшую финансовую поддержку, чем такие же латышские коллективы. Расчет на то, что живущее поколение просто вымрет, а их детей с помощью культурной ассимиляции удастся превратить в латышей” (А).

“Mēs visu mūžu esam diskriminēti. Sākot no jezuītu laikiem līdz Otrajam pasaules karam. Ebrejiem visa pasaule zina, ka bija holokausts. Par mūsu tautu neviens neuzskata, ka bija holokausts, bet genocīds. Genocīds ir kādas etniskās grupas iznīcināšana, bet holokausts tulkojumā nozīmē – iznīcināt ar unguņi. Bet, kā mēs esam cietuši, tā arī ebreji.” (А)

5.2.5. Ieteikumi informētības uzlabošanai

Aktīvistu un ekspertu piedāvāja tādas pētījumu tēmas, kas viņiem likās nepieciešamas un svarīgas, proti, ievākt un apkopot šādus statistiskos datus:

“Нужна статистика о национальном составе работников государственного аппарата, государственных предприятий, высшего руководства страны. Социологические исследования могут быть заказаны и самим общинам. Необходимы средства, чтобы опубликовать наши исследования, распространять их результаты в обществе, в латышских средствах информации, например, в газете „Latvijas avīze”. Потому что пока латыши судят о русских по тем мифам, которые создали их идеологи” (А).

“Но для того чтобы полностью видеть картину – нужны данные. Возрастные параметры, имущественные – многого не хватает. Есть такое распределение – сколько граждан, сколько неграждан, в каких районах проживают, но эти цифры малозначительны для того, чтобы каким-то образом консолидировать общину. Например, для поддержки процесса натурализации, как выдвинуть свои требования на русском языке для обращений в госструктуры, в самоуправления ” (А).

“Гораздо интереснее, на мой взгляд, проанализировать, что думают латыши и русские, – латыши и нелатыши. Государство не любит это делать, и причин тому вижу две. Первая – нежелание признавать то, что к представителям русской культуры относится большое количество людей из этнических меньшинств. Русский язык они называют родным, хотя сами нерусские... Исторически сложилась такая ситуация, что многими нерусскими русский язык принят как родной. И вторая причина в том, что косвенно такой подробный анализ противоречит идеологическим установкам государства – косвенно он может вывести на результаты и рекомендации, способствующие фиксации теперешнего положения вещей, а в них государство не хочет видеть ничего, кроме последствий злосчастной советской оккупации. Если государство начнет всерьез рассматривать людей, которые живут в Латвии, как фрагмент и наследника советского народа, пусть и не называя его так, то это будет

очень серьезная идеологическая уступка, а интересы у той революции, которая состоялась 15 лет назад, входят в противоречия с такими выводами” (A).

5.2.6. Kopsavilkums

Viena no galvenajām problēmām attiecībā uz informētību par etniskajām minoritātēm Latvijā tika atzīmēts etnisko datu trūkums. Tas izpaudās kā nepietiekama informācija gan pētījumam, gan statistikas datu veidā. Nepietiekamo informāciju par etniskām minoritātēm Latvijā par būtisku problēmu atzina gan aktīvisti, gan eksperti. Turklāt tika atzīts, ka gan valsts, gan etnisko grupu pārstāvošās organizācijas varētu veikt daudz vairāk aktivitāšu, lai šo informētības un informācijas trūkumu mazinātu.

Par galvenajiem iemesliem informētības trūkumam aktīvisti un eksperti atzīmēja valodas barjeru, nespēju orientēties, kādu informāciju būtu nepieciešams apkopot. Kopumā var secināt, ka būtu nepieciešams palielināt atbalstu pētījumiem par etniskām minoritātēm Latvijā. Nevienu jautājumu – gan praktiskā, gan teorētiskā līmenī – nevar risināt bez pietiekama informācijas daudzuma par Latvijas etniskajām minoritātēm.

5.3.

Minoritāšu pārstāvju līdzdalība kultūras un identitātes saglabāšanas politikas izstrādē un tās īstenošanas pārraudzībā

5.3.1. Ekspertu viedoklis

Vērtējot minoritāšu pārstāvju līdzdalību kultūras un identitātes saglabāšanas politikas izstrādē, eksperti nebija vienprātis par to, cik veiksmīga ir šī sadarbība. Vairākums aptaujāto ekspertu uzskatīja, ka **minoritāšu līdzdalība ir vērtējama kā zema un neefektīva:**

“Pašlaik līdzdalība tiek uzverta vairāk formāli: minoritātes sasauc, viņiem pastāsta kaut ko, un ar to viss aprobežojas. Jā, ir izveidotas dažādas konsultatīvas padomes gan Izglītības ministrijā, gan Integrācijas sekretariātā, ir pašvaldībās izveidotas. Taču ir jārunā par efektīvu līdzdalību, uzsverot vārdu „efektīva”.” (E)

“Reālu līdzdalību valsts neveicina, atbalstot tikai folkloru. Tas nav likumdošanas jautājums, tas ir kultūras izpratnes jautājums. Bet pašlaik ir vērojama nošķirtība: it kā pastāv Latvijas [latviešu] kultūra, kas iet pasaulē un grib būt mūsdienīga, un ir kaut kādas „blakus kultūras”, minoritāšu kultūras. Vajadzētu piestrādāt pie tā, lai iekļautu to vienā koncepcijā.” (E)

Līdzdalības trūkums tika skaidrots ar vairākiem faktoriem. Pirmkārt, tā ir **valsts nespēja un nevēlēšanās nodrošināt minoritāšu efektīvu līdzdalību politikas izstrādē:**

“Pārsvārā valsts uztver minoritāšu pārstāvjus kā izglītojamus, nevis kā līdzvērtīgus partnerus; informē, nevis konsultējas. Lai veicinātu minoritāšu pārstāvju līdzdalību, ir nepieciešams pāriet uz tādu sadarbības formu, kura ļautu viņiem ne tikai paust savu viedokli, bet arī reāli ietekmēt politikas izstrādi un īstenošanu, pat piešķirot veto tiesības.” (E)

“Политика сводится к принципу «будем работать только с теми, кто с нами согласен». Это сказывается и при формировании консультативных советов. Происходит раздвоение: с одной стороны, Запад требует от нас включающей политики и соблюдения прав меньшинств (это касается, в первую очередь, натурализации) и даже дает на это деньги; с другой стороны, правящая элита понимает, что массовое включение меньшинств изменит политический ландшафт настолько, что нынешние политические партии уже не будут у власти” (E).

“No konsultācijām tiek izslēgtas mazas minoritātes. Vai, piemēram, krievi ir ļoti daudzveidīga [minoritāte], to pārstāv jau zināmie cilvēki un no konsultācijām izlēdz pārējās grupas. Un tendence ir izslēgt tās grupas, kas runā pretēji valsts viedoklim.” (E)

Otrkārt, tā ir **nepietiekama līdzdalības institucionalizācija:**

“Kultūras un identitātes saglabāšanas politika pēdējos gados vispār netiek modificēta. Kas attiecas uz politikas īstenošanas pārraudzību, būtu vēlams piesaistīt šim procesam ekspertu statusā minoritāšu izcelsmes personas, kurām būtu augsta autoritāte, un neveidotos interešu konflikti.” (E)

“Nepietiek ar to, ka sasauc dažas organizācijas, ar viņām pāris stundas parunā, un tas arī ir viss. Ir jābūt nolikumos konkrētām funkcijām, konkrētiem uzdevumiem, un jābūt ministra vai atbildīga ierēdņa pienākumam šo viedokli tālāk aizstāvēt Saeimā, Ministru kabinetā. Latvijā tas vēl nenotiek.” (E)

Treškārt, tās ir pašu minoritāšu organizāciju ierobežotās spējas līdzdarboties, **organizācijām pietrūkst zināšanu un kapacitātes**, lai varētu efektīvi iesaistīties politikas izstrādē:

“Jāveicina kapacitātes izaugsme pašās NVO. Jo lielāka ekspertīze ir pašām NVO, jo lielāka vēlme viņiem ir līdzdarboties. Jābūt drosmīgākiem un attiecīgai kapacitātei un zināšanām, kas to var darīt, kā to var darīt. Bet arī ir jābūt pietiekami labai situācijas izpratnei, nevis stāvēt pretī Ministru kabinetam un kliegt skaļā balsī, ka mūsu valstī ir īrnieku genocīds.” (E)

“Integrācijas ministrija izveidoja pirmo konsultatīvo padomi ar ideju dot politikas plānošanas dokumentus apspriedei un saviem ieteikumiem. Bet neviena organizācija nav sniegusi ieteikumus politikas uzlabošanai. Līdz ar to viņi daļēji ir atteikušies no šīs prakses, tagad šīs konsultācijas ir vairāk tādā

informācijas veidā.. tā ir ne tikai valsts problēma, bet arī pašu mazākumtautību problēma. Viņi vēl neuzskata līdzdalību par efektīvu veidu, kā aizstāvēt savas tiesības..” (E)

“[Vainīgs – D. P.] arī mūsdienu dzīves temps, daudzi citi faktori objektīvi neļauj vairāk cilvēkiem piedalīties kultūras saglabāšanā. Viņiem tas nav vajadzīgs, un tur nevar izdarīt nekā, jo ne velti visās minoritāšu definīcijās un arī viens no minoritātes kritērijiem, lai cik arī izplūduši tie būtu, ir vēlme saglabāt savu atšķirīgo identitāti. Ja šīs vēlmes nav, tad, kā zināms, brīvprātīgā asimilācija nav aizliegta.” (E)

Daži eksperti novērtēja minoritāšu pārstāvju līdzdalību politikas izstrādē kā **veiksmīgu**, jo minoritātēm tiek dota iespēja publiski paziņot par savām interesēm:

“Līdzdalība ir ļoti laba! Kas ir pārstāvniecība politikā? Tā ir savu interešu realizēšana caur legāliem institūtiem. Nacionālās minoritātes ir pārstāvētas Saeimā. Ja mēs runājam par partijām, kas ir opozīcijā, šie pārstāvji ir ļoti spēcīgi. Ja viņi atrodas opozīcijā, tas nozīmē, ka ir cilvēki, kas visu laiku šīs problēmas atgādina un neļauj aizmirst. Tas ir labs modelis.” (E)

5.3.2. Aktīvistu viedoklis

Vairākums aptaujāto aktīvistu norādīja, ka līdzdalību minoritāšu kultūras un identitātes politikas izstrādē traucē **dialoga trūkums ar valsti**. Lielākās Latvijas minoritātes organizāciju pārstāvji norādīja, ka konsultācijas ar viņiem nenotiek. Mazāko minoritāšu pārstāvji uzsvēra, ka konsultācijas ir nepietiekamas. Kopumā sadarbība tika vērtēta kā deklaratīva, bez reālas ietekmes:

“Мы почувствовали при обсуждении Рамочной конвенции, что наши предложения не учитывались. Хотелось бы диалога между нацменьшинствами и государством не только через Министерство интеграции. Чтобы законы обсуждались. Обкатывались «общественным мнением» не только нацменьшинств, а вообще” (A).

“Мы сами готовы [сотрудничать – D. P.] и не стоим в позе обиженного... но это никому не нужно. «Сотрудничают» только для галочки, для отчета перед Западом” (A).

“Действия по защите меньшинств носят чисто демонстративный характер – с тем, чтобы создать хорошее мнение за пределами республики, но не для решения реально существующих проблем” (A).

“Если и включают представителей меньшинств в советы, то чтобы выполнить критерии представительства. Включают послушных, ручных, карманных, а не реальных opinion-taker’ов, на которых ориентируется основная масса людей” (A).

“Мы государственную политику не формируем, мы ее принимаем как данность. Что бы там не происходило, показывать влияние на нее

можем крайне опосредовано. А чтобы влиять непосредственно, надо действительно войти во власть тем политическим партиям, которые, по крайней мере, на словах, ставят своей задачей гармоничное развитие многонационального латвийского общества. Некоторые говорят, но не делают” (A).

“По поводу распределения средств с нами тоже не консультируются... Нас они не спрашивают, только ставят в известность” (A).

“Pagājušogad, kad tika iedalīts budžets katrai biedrībai, mēs bijām pirmo reizi izsaukti uz sēdi. Bija tāds šoks, kad iegājām, jau bija sagatavoti materiāli – finansiālais izklāsts, masu mediju ziņojumi, un, kad ienācām kabinetā, pat muti nedeva atvērt. Paldies, viss. Es uzskatu, ka tomēr vajadzētu kaut kā konsultēties ar mums..” (A)

Vairāki aktīvistu norādīja, ka līdzdalības intensitāte ir atkarīga no **konkrētas organizācijas vēlēšanas** būt pārstāvētam dažādu politiku izstrādē, kas skar minoritāšu spējas saglabāt savu kultūru un identitāti:

“Реальная поддержка мала. Но это может измениться. Не за счет изменения отношения власти, а за счет собственной активности, – если мы будем писать больше заявок, через СМИ добиваться прозрачности процедуры рассмотрения... Если консолидировать усилия, и каждую отвергнутую заявку делать предметом рассмотрения и анализа, то эту ситуацию можно выправить...” (A).

“Под лежащий камень вода не течет. Все зависит от инициативы. Люди сами ищут средства. Проще всего сказать, мне государство не помогает. Это абсурд. Прежде всего нужна инициатива от самих людей. Тогда все будет нормально” (A).

“Daudz ir atkarīgs no mums pašiem. Ja mēs, organizāciju līderi, neveidosim, neprasisim, nestimulēsim, lai mēs neaizmirstu mūsu tradīcijas, mūsu valodu, tad neviens tam arī nepievērsīs uzmanību.” (A)

5.3.3. Kopsavilkums

Vairākums aptaujāto ekspertu minoritāšu pārstāvju līdzdalību kultūras un identitātes saglabāšanas politikas izstrādē un tās īstenošanas pārraudzībā vērtē kā nepietiekamu. Eksperti min vairākus iemeslus:

- Valstī nav izstrādāts mehānisms, kas nodrošinātu mazākumtautību efektīvu līdzdalību valsts pārvaldē.
- Minoritāšu organizāciju līdzdalības veicināšana nav valdošo partiju darba kārtībā. Līdzdalības veicināšana ir formāla, deklaratīva.
- Minoritāšu kultūras tiek nošķirtas no parējās „nacionālās” („Latvijas”) kultūras, kas neveicina integrāciju un līdzdalību.

- Pašām organizācijām pietrūkst kapacitātes un zināšanu, lai efektīvi līdzdarbotos politikas izstrādē, kā arī pārliecības, ka tās spēj ietekmēt politikas veidošanu.

Minoritāšu organizāciju pārstāvji norāda, ka viņu līdzdalība politikas izstrādē un pārraudzībā ir formāla. Viņi to skaidro ar to, ka valsts pārvaldes institūcijas nevēlas iesaistīt nevalstiskās organizācijas lēmumu pieņemšanas procesos, kā arī ar sarežģīto lēmumu pieņemšanas procesu un neskaidru valsts pārvaldes sistēmu. Tikai daži respondenti par zemas līdzdalības iemeslu uzskata pašu organizāciju līderu zināšanu trūkumu un nevēlēšanos piedalīties politikas pārraudzībā.

5.4. Valsts institūciju un pašvaldību atbalsts nacionālo minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanai

5.4.1. Ievads

Valsts institūciju un pašvaldību atbalsts nacionālo minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanai ir svarīgs priekšnoteikums tam, lai mazākumtautības izjustu savu piederību valstij, iekļautos tajā ar līdzvērtīgiem nosacījumiem, bagātinātu to ar savām tradīcijām un kultūras mantojumu. Valsts centieni asimilēt minoritātes reti beidzas ar miermīlīgu to izšķīdināšanu dominējošā kultūrā, parasti novedot pie mazākumtautību noslēgšanās savā kultūras laukā un marginalizācijas, vai arī pie to kolektīva protesta. Pētījumā tika mēģināts noskaidrot, kā Latvijas mazākumtautību organizāciju pārstāvji un eksperti vērtē situāciju šajā jomā.

5.4.2. Ekspertu un aktīvistu viedoklis

Jautājumā par valsts un pašvaldību atbalstu nacionālo minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanai ir vērojams strikts nodalījums starp krievu minoritātes organizāciju līderu pozīciju un citu, mazskaitlīgāku minoritāšu organizāciju pārstāvju uzskatiem. Mazskaitlīgāku minoritāšu³⁵ aktīvistu ļoti pozitīvi vērtēja valsts atbalstu savas kultūras saglabāšanai, īpaši atzīmējot Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta darbību, nosauca daudzus valsts un pašvaldību finansētos projektus:

“Мы сталкиваемся только с пониманием, с поддержкой, начиная с самых высших государственных чиновников, от президента до любого самоуправления Латвии, они идут навстречу и на сотрудничество, у нас много совместных проектов” (A).

³⁵ Baltkrievi (3,8%), lietuvieši (1,4%), ukraiņi (2,5%) – saskaņā ar Naturalizācijas pārvaldes datiem 01.01.06., sk. http://www.np.gov.lv/index.php?lv=fakti_lv (lejuplādēts 26.02.07).

“Считаем, что с созданием этого министерства государство нам впервые стало помогать – финансировать нашу культуру, чтобы белорусы себя здесь чувствовали белорусами. Провести первый фестиваль белорусской песни и конференцию нам помогло министерство...” (A).

“Paldies Integrācijas ministrijai, ka atbalsta mūs. Līdz 2002. gadam mums viss bija jāapmaksā tikai no savas kabatas. Pateicoties viņiem, jau ceturto gadu šogad mēs rīkojam savas tautas svētkus.” (A)

No citām valsts un pašvaldību iestādēm šo minoritāšu pārstāvji īpaši augsti vērtēja Rīgas, Ventspils un Daugavpils pašvaldību atbalstu savas kultūras saglabāšanai, kā arī Kultūrkapitāla fonda finansējumu atsevišķiem projektiem. Tika atzīmēts, ka Kultūras ministrija šādu atbalstu nesniedz:

“Министерство культуры – никак не поддерживает. С ними нет контакта... вся любовь и дружба с Министерством интеграции. А Министерство культуры, мне кажется, в меньшей степени занимается культурой нацменьшинств” (A).

“Kultūras ministrijas visos mērķos liels uzsvars ir tieši uz nacionālo kultūru. Kā to var kaut kādā veidā saskaņot un savienot ar minoritāšu kultūras attīstīšanu, joprojām man nav skaidrs.” (A)

Savukārt aptaujātie Latvijas lielākās mazākumtautības – krievu minoritātes³⁶ – organizāciju pārstāvji, kaut arī ir labi informēti par ĪUMSILS aktivitātēm, norādīja, ka paši valsts atbalstu neizjūt:

“No valsts kā tādas es tomēr izjūtu vairāk, neteiksim, pretestību, bet negribēšanu nākt mums pretī. Negribēšanu izdarīt nekādus soļus pretī diezgan lielai savas tautas daļai. Protams, Sekretariāts dara diezgan daudz. Es arī pēc savas pieredzes zinu, ka viņi nekad nevienam neatsaka un pat ļoti paši palīdz piestrādāt pie projektiem..” (A)

“Определенную поддержку меньшинствам оказывают секретариат интеграции и Фонд общественной интеграции, но эта поддержка амбивалентна. Они поддерживают мельчайшие этнические группы и одновременно способствуют размыванию связей в лингвокультурном контуре русскоязычных” (A).

“Государство не оказывает нам поддержки, хотя мы представляем около 60000 человек, сотрудничаем с остальными организациями русской общины” (A).

“Нас поставили в ситуацию, когда мы вынуждены быть самодостаточными, сами зарабатывать, чтобы поддерживать свою культуру. Государственной поддержки нет. Декларативно сотрудничество

³⁶ 28,5%, *ibid.*

приветствуется: «Приходите, пишите проекты», но все упирается в латышский язык. Все документы нужно переводить. Поэтому мы стараемся не ходить и не просить, зарабатываем сами» (A).

Līdzīgi situāciju vērtē arī aptaujātie eksperti:

“Valodas jomā, ar ko man ir nācies saskarties, valsts atbalsta vispār nav.” (E)

“Atbalsta piešķiršanas mehānisms ir sadrumstalots, spēles noteikumi nav labi saprotami. Turklāt atbalsts skaitliski lielām minoritātēm ir neproporcionāli mazāks nekā atbalsts mazām minoritātēm.” (E)

“Четкого работающего механизма распределения финансирования нет. Финансирование получается исходя из личных контактов и лояльности по отношению к конкретным политическим группировкам. Например, цыганская организация единственная получала прямые дотации из госбюджета, пока ее представитель был депутатом Сейма. Получала за то, что этот лидер всюду рассказывал, что в Латвии с цыганами проблем нет. Как только он перестал быть депутатом, оказалось, что проблемы все-таки есть” (A).

Aktīvisti skaidroja šo situāciju ar ierēdņu un ekspertu, kas nosaka finansēšanas kārtību, politisko angažētību un krievu minoritātes pārstāvniecības trūkumu valsts pārvaldes struktūrās:

“И в муниципальных, и в государственных органах власти русскоговорящие представлены минимально, поскольку единственный шанс туда пройти (в чиновничий аппарат) – это положить свою русскую идентичность на заднюю полку, акцентируя в себе “латышскость”... Коренной перелом ситуации возможен только в том случае, если состав власти и депутатского корпуса будет соответствовать этническому составу населения страны” (A).

“Финансовые рычаги находятся в руках другой этнической группы, в руках самоуправлений... Неграждане лишены права голоса, значит, лишены возможности воздействовать на распределение денежных потоков, составление бюджетов. Нужно всем дать право голоса. Тогда и в Думу будут избираться другие люди” (A).

“На роли экспертов сейчас специально подобраны люди, негативно относящиеся к русской культуре, к русским. Эксперты должны представлять все меньшинство, русских в том числе... Не должно быть чиновников, имеющих политическую принадлежность, контролируемых государством” (A).

Kā ierosinājumu situācijas uzlabošanai visu minoritāšu pārstāvji minēja lielāku finansējuma sadalīšanas procedūras caurredzamību un aktīvāku pašu minoritāšu iesaistīšanu vērtēšanas procesā:

“Я противник того, чтобы большие суммы выделялись организациям из 5 человек. Что может провести организация из 5 человек? Значимость

этих мероприятий весьма сомнительна. Но сейчас никто не контролирует «кому», «чего»... Приглашали бы нашего представителя участвовать при распределении... Я хотела бы гласности. Если не выделили нам, то кому выделили? ” (A).

“Tā kā pašlaik nav skaidrs, kā tiek dalīta nauda pašvaldību līmenī, tad to gribētos mainīt. Pirmkārt, lai būtu pamats, uz kā tika iedalīts tas finansējums, tas būtu skaidri un gaiši attiecīgi tās tautības iedzīvotāju skaitam pilsētā vai rajonā.” (A)

“Надо через СМИ добиваться прозрачности процедуры рассмотрения... Если консолидировать усилия, и каждую отвергнутую заявку делать предметом рассмотрения и анализа, то эту ситуацию можно выправить ” (A).

Tika norādīts arī uz kultūras sašaurinātu izpratni, kas neļauj pilnvērtīgi izmantot valsts atbalstu kultūras attīstībai (nevis tikai tās „iekonservēšanai”) vai citu problēmu risināšanai:

“Projektos, kur valsts dod naudu kultūras organizācijām, ļoti bieži uzsvars tiek likts uz folkloru, uz „mīlām dziedošām minoritātēm”. Taču kultūras attīstība nenozīmē, ka tā ir jāreducē uz kultūru, kas bija laukos pirms 200 gadiem. Tas drīzāk nozīmē dzīvot līdzīgi un attīstīt mūsdienu kultūru un valodu. Valsts nav izrādījusi nedz izpratni, nedz vēlmi to darīt, akcentējot tikai tautastērpus, korus un dejošanu. Tas, protams, arī ir ļoti jauki, bet ļoti sašaurināti.” (E)

“Очень часто национальная идентичность ограничивается в понимании общества фольклором: танцы, песни – и с этим все в порядке. Но у каждой этнической группы есть целый ряд других проблем. В первую очередь, это социальные проблемы, которые надо решать ” (A).

“Ja runājam par krievu kultūru, tad tā ir lielā mērā pieejama ar televīzijas starpniecību, atbrauc arī dažādi teātri. Taču ir jautājums par šī produkta kvalitāti. Galvenokārt uz šejieni tiek vesti dažādi masu jeb populārās kultūras produkti. Valsts atbalsts varētu veicināt mazāk komerciālas kultūras popularizāciju. Palīdzība, lai varētu uzaicināt ne tikai dažādus populārus komēdiju aktierus, bet arī nopietnus, jaunus, interesantus uzvedumus. Atbalstīt kvalitatīvu kultūru.” (A)

5.4.3. Kopsavilkums

Rezumējot aptaujāto viedokļus, var izšķirt divas galvenās problēmas:

- Atšķirībā no mazskaitlīgām minoritātēm, kuru pārstāvji augsti vērtēja valsts atbalstu savas kultūras un identitātes saglabāšanai, Latvijas lielākās, krievu minoritātes, ietekmīgāko organizāciju pārstāvji norāda uz šāda atbalsta trūkumu vai pat šķēršļiem, ko valsts rada šajā jomā.
- Valsts institūcijām ir raksturīga sašaurināta kultūras izpratne, reducējot nacionālo minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanas vajadzības līdz folkloras pasākumu finansēšanai.

Aptaujātie eksperti un aktīvisti sniedz šādas rekomendācijas situācijas pilnveidošanai:

- Sniegt valsts atbalstu minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanai proporcionāli mazākumtautības locekļu skaitam.
- Konsultēties ar mazākumtautībām par nepieciešamā atbalsta apjomu, specifiku un sniegšanas kārtību, nodrošinot lielāko un ietekmīgāko minoritāšu organizāciju efektīvu līdzdalību lēmumu pieņemšanā.
- Padarīt mazākumtautību organizāciju un to projektu finansēšanas kritērijus skaidrākus un vērtēšanas procedūru – caurredzamāku.
- Garantēt pieteikumus vērtējošo komisiju locekļu neitralitāti.
- Palielināt minoritāšu pārstāvniecību valsts pārvaldes struktūrās, kas atbild par šādas palīdzības sniegšanu.
- Nereducēt minoritāšu kultūru tikai uz folkloru, bet palīdzību – uz kultūras „iekonservēšanu”; veicināt minoritāšu kultūru attīstību, ļaujot tām kļūt par mūsdienu Latvijas kultūras sastāvdaļu.

5.5.

Nacionālo minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanas likumdošanas vērtējums

5.5.1. Ievads

Likumdošana ir viens no spēcīgākajiem valsts varā esošajiem instrumentiem, kas var nodrošināt Konvencijas pamata prasību izpildi kultūras jomā: veikt atbilstošus pasākumus, kas veicinātu pilnīgu un efektīvu līdztiesību un nacionālo minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanu un attīstību. Šīs nodaļas uzdevums ir ne vien attiecīgās likumdošanas vērtējums, bet arī intervēto ekspertu un aktīvistu zināšanu un vispārīgāku attieksmju noskaidrošana ar valsts mazākumtautību politiku.

Balstoties gan uz agrāk atzīmēto, ka „*pašas minoritātes vislabāk zina, kas nepieciešams viņu kultūras un tradīciju saglabāšanai un attīstībai*,”³⁷ gan to, ka mazākumtautību jautājums ir politiskās konfrontācijas iemesls, ekspertu viedokļi tika atdalīti no aktīvistu teiktā.

5.5.2. Ekspertu viedokļi

Būtiski atšķīrās ekspertu uzskati par to, kas un kā Latvijai būtu jādara nacionālo minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanas jomā. Viena daļa uzskatīja, ka pietiek ar to, ka Latvijas Republika pievienojusies, ratificējusi

³⁷ Sk. 3.1. nodaļu.

un formāli izpilda attiecīgās Eiropas Savienības un Eiropas Padomes prasības (un tas acīmredzot ir vienīgais iemesls, kāpēc Latvijā, viņuprāt, ir jābūt šādiem likumiem); otri uzsver, ka būtiskāka ir valsts aktīva rīcība, t. s. „pozitīvo saistību” uzņemšanās, īstenojot šīs normas.

“Kopumā valsts uzskata, ka grupu attīstībai pietiek ar to, ka tā neliek tai šķēršļus. Tad, kad ir izdevīgi, valsts akcentē, cik daudz mums ir minoritāšu – visas dzied un priecājas! Taču trūkst pozitīvu pasākumu. Valstij ir jānodrošina attīstības iespējas, nevis tikai jāapsola, ka tā netraucēs.” (E)

“Законодательство Латвии в этой области нейтральное и не запрещает слишком многого – за исключением языков, но это отдельная тема. Однако особенно много и не поощряется – государство избегает брать на себя позитивные обязательства” (E).

Daži eksperti uzskatīja, ka pietiek, ja ir radīta likumdošanas bāze, un ka tā tāda esot:

“Kā jau to rāda gan pats Konvencijas ratificēšanas fakts, gan arī Latvijas likumi, kas ir atzīti par atbilstošiem starptautiskiem normatīviem aktiem, Latvijā likumu līmenī viss ir kārtībā. Ir sakārtota likumdošana, kas attiecas uz minoritāšu jautājumiem; arī runājot par Valsts valodas likumu, mēs varam norādīt tikai uz atsevišķiem jautājumiem, kas būtu pilnveidojami, bet likums ir atzīts par starptautiskajām normām atbilstīgu, bet runa, protams, ir nevis par likuma burtu, bet par likuma ievērošanu. ...no valsts puses ir izdarīts praktiski viss un tikai no pašas minoritātes pašorganizēšanās ir atkarīgs tas, vai šīs iespējas ir izmantojamas..” (E)

“Šobrīd Latvijā šajā ziņā nepastāv problēmas. Jebkura etniskā grupa vai nacionāla minoritāte, kas vēlas to darīt – pastāv visas iespējas to darīt. Tas, pret ko viņi vienmēr atdurās, ir teikums: „Mums nav naudas, un valstij ir jādod mums nauda, lai mēs varētu darīt to un to, un to...” Es neuzskatu, ka valstij ir jāuzņemas galvenās funkcijas.” (E)

Savukārt citi eksperti pauda viedokli, ka valstij ik dienu ir jānāk pretī savām nacionālajām minoritātēm. Šie eksperti uzsver esošo likumu un juridiskās prakses deklarativitāti. Viņuprāt, valsts izpilda tikai pieņemto starptautisko saistību minimālās juridiskās prasības.

“Likumdošana šiem jautājumiem pieiet diezgan formāli. (...) Manuprāt, Latvijas pieeja minoritāšu jautājumiem ir labākajā gadījumā pildīt starptautisko minimālo standartu, bet neiet tālāk.” (E)

Atšķiras arī šo divu viedokļu pārstāvju formālais vērtējums par esošajiem likumiem. Pirmie, kas pamatā ir etniskās majoritātes pārstāvji un valsts pārvaldes institūciju darbinieki, deva tikai pozitīvu attiecīgās likumdošanas vērtējumu, bet otrie, kas pamatā ir vai nu etnisko minoritāšu pārstāvji, vai neatkarīgo ekspertu organizāciju darbinieki, izturējās visai kritiski gan pret likumiem, gan jo īpaši pret to īstenošanas praksi.

Kopumā kritiski noskaņoto ekspertu viedoklis bija tāds, ka mazākumtautību likumdošana ir novecojusi vai pat praktiski neesoša. Līdz 2005. gadam, kad ratificēta Konvencija, Latvijas Republikas likumdošanā vispār neparādās termins „nacionālā minoritāte”³⁸, bet vienīgais uz šo mērķa grupu orientētais likums „Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju” tika vērtēts kā novecojis.

“Būtu nepieciešams pilnveidot 1991. gada 19. marta likumu (ņemot vērā, ka tas ir novecojis, deklaratīvs un tajā nav izstrādāts efektīvs īstenošanas mehānisms).” (E)

“Normatīvā bāze atbalstam ir novecojusi – 1991. gada likums „Par Latvijas nacionālo un etnisko grupu brīvu attīstību un tiesībām uz kultūras autonomiju” neatbilst mūsdienu realitātei.” (E)

“Mums pietrūkst likumdošanas analīzes, kas palīdzētu saprast, kādas normas mums ir vajadzīgas, kādas nav.” (E)

“Kultūras un identitātes saglabāšanas politika pēdējos gados vispār netiek modificēta.” (E)

Atsevišķa ekspertu iebilžu kopa attiecas uz Konvencijas ieviešanas atrunām un tiem LR likumiem, kas ir pretrunā ar Konvenciju. Tāpat eksperti vairākkārt minēja valsts izglītības un valodas politiku, kas veido līdzīgu pretrunu Konvencijas mērķiem un garam:

„5. pants – apstākļu radīšana, valodas politika ir pretrunā ar šo pantu Latvijā.” (E)

Par vienu no esošās situācijas uzlabošanas ceļiem eksperti piedāvāja atgriezties pie Latvijas Republikas likuma izstrādes par nacionālajām minoritātēm.

“В свое время был разработан проект закона о защите национальных меньшинств. Этот закон нужен. То, что мы продолжаем говорить о сохранении культурной идентичности, показывает, что политическая элита Латвии до сих пор действует в рамках советской теории национального вопроса, а не современного подхода к правам меньшинств” (E).

“Vajadzētu izstrādāt reālu, mūsdienīgu likumu par mazākumtautībām, kur mazākumtautību tiesības tiktu ņemtas vērā, lai nebalstītu politiku uz deklaratīvo veco likumu.” (E)

“Uzskatu, ka pienācis laiks atdzīvināt ideju par Etnisko minoritāšu tiesību likuma pieņemšanu. Šim likumam būtu jāatspoguļo mūsdienu tendences minoritāšu tiesību aizsardzībā. Turklāt šī likuma ietvaros varētu regulēt

³⁸ *Nacionālo minoritāšu konvencija – Eiropas pieredze Latvijai* (Rīga: Eiropas Padomes Informācijas birojs, 2006), 34. lpp.

sensitīvus jautājumus minoritāšu valodu izmantošanas jomā, neskarot Valsts valodas likumu.” (E)

5.5.3. Aktīvistu viedokļi

Līdzīgi kā ekspertu viedokļi arī aktīvistu vērtējumi par attiecīgo Latvijas Republikas likumdošanu un tās īstenošanas praksi būtiski atšķirās.

Pozitīvu un nekritisku Latvijas Republikas likumdošanas vērtējumu sniedza vairāki intervētie aktīvisti. Pamatā tie ir mazo etnisko minoritāšu kopienu pārstāvji, kā arī reģionālo biedrību pārstāvji, kuriem bieži kopīgs tas, ka izveidojusies laba sadarbība ar valsts un jo īpaši pašvaldības institūcijām.

“Лично я сказал бы, что законодательство, защищающее интересы нацменьшинств, у нас в Латвии на нормальном, хорошем уровне” (A).

“Es domāju, ka tie ir labi. Vienmēr tos var pilnveidot, ja kaut kas pēc pieciem desmit gadiem noveco, jāstrādā pastāvīgi. Bet mēs tur neredzam nekādu diskrimināciju, katra [nacionālā minoritāte] var attīstīt savu kultūru.” (A)

“Я в законах не нахожу изъяна. Я не вижу ничего такого, что мешало бы все это осуществлять” (A).

Līdzīgu attieksmi pauda arī daļa to aktīvistu, kas apgalvoja, ka nepārzina likumus.

“Es neesmu īsti lietas kursā par likumdošanu, kas attiecas uz minoritāšu jautājumiem. (...) Es šajā jautājumā neredzu nekādus konfliktus ar likumdošanu mūsu organizācijas darbā.” (A)

“Cilvēki parasti neinteresējas par likumiem. Nevieni taču nelasa tos „talmūdus”.” (A)

Iespējams, ka zināma nekompetence šajā jautājumā balstīta pārliecībā, ka ne jau likumi ir būtiskākais nacionālo minoritāšu un valsts sadarbībā. Šādu viedokli visbiežāk pauda LR oficiālajai politikai lojālu, politiski neitrālu un reģionālo nacionālo biedrību pārstāvji.

Atšķirīgu pozīciju pārstāvēja tie, kas pauž visumā pozitīvu novērtējumu, bet atzīmē atsevišķus likumus vai normas, kas, viņuprāt, ierobežo nacionālo minoritāšu tiesības. Pamatā tā ir valsts valodas un izglītības politika.

“Оцениваем двояко. Я считаю, государство «индивидуальность» культур не ущемляет. ... другое дело – вопросы языка и образования. Здесь мы стоим на принципиальной позиции – возможность получения образования должна быть на родном языке. Как это делают цивилизованные государства” (A).

“Principā es būtu apmierināta, ja būtu mazliet savādāka izglītības politika. (...) Es uzskatu, ka notiek nevis integrācija, bet asimilācija piespiedu kārtā. Jo es esmu sastapusies ar tādu situāciju, kad bērns apmeklē latviešu skolu.

Viņš saprot, ko māte runā, bet viņš nevar viņai paskaidrot. Tā jau vairs nav integrācija, tā ir asimilācija.” (A)

Te jāpiezīmē, ka tāda vai citāda attieksme pret esošo likumdošanu tieši neizriet no respondentu juridiskās kompetences līmeņa. Tā drīzāk balstīta personīgajā pieredzē un politiskajos uzskatos.

Kritiskā viedokļa pārstāvji apgalvoja, ka likumi ir deklaratīvi un tādi, kas pieņemti, lai izpildītu ES prasības, vai arī to pēc būtības Latvijā nemaz nav. Šādus aktīvistus var dalīt tādos, kas atrodas politiskajā opozīcijā pašreizējai valsts politikai un principiāli nepieņem oficiālo pozīciju un politiku; un tādos, kas ir kompetenti likumdošanā un praksē un ir iedziļinājušies lietas būtībā.

“Законодательная база здесь – нулевая, это закон 91-го года, который, по сути, является декларацией” (A).

“Законодательные нормы очень куцые. Есть закон о национально-культурной автономии, но он написан так, что обеспечить его введение невозможно. Сегодня законодательство направлено на осуществление идеи латышской Латвии. Однако этот «идеал» не осуществим” (A).

“Как декларативные, принятые только для того, чтобы избавиться от одергивания со стороны Европы. Закон о языке и Закон о школьном образовании должны обеспечивать поддержание идентичности меньшинства согласно Рамочной конвенции по защите национальных меньшинств, однако принятие оговорок и реальная практика ведут к тому, что эти законы не действуют” (A).

“Не препятствующие. Не поощряющие, но не препятствующие. В наших законодательных актах нигде не выпячивается, не подчеркивается особое понятие нацменьшинств и их поддержки” (A).

“Я их не знаю. Вот, есть Рамочная конвенция Совета Европы. А соответствующего закона ЛР о защите национальных меньшинств нет. Я думаю, что при этой правящей коалиции его не примут. ... Есть гарантии в Конституции, был закон, который потерял уже значение, я забыл, как он назывался, он такой – наплепочный... Были попытки разработать при участии Дрибина, Муйжниека, Цилевича и кого-то еще проект закона о защите национальных меньшинств, но он так и не был принят” (A).

„Es domāju, ka tādas normas mums praktiski gandrīz vai nav. Manuprāt, ir ļoti vajadzīgs tāds likums, vienalga, vai par minoritātēm, vai par minoritāšu valodu. Es zinu, ka bija tāds laiks, kad tāds likums tika izstrādāts, vispār man ir zināmi divi tādi mēģinājumi. Viens bija par minoritātēm vispār, un otrs bija par minoritāšu izglītību, tieši pirms 2004. gada 1. septembra. Abi mēģinājumi beidzās ar neko. Bet es domāju, ka šāds likums tiešām būtu vajadzīgs.“ (A)

Tika pausts arī viedoklis, ka neinformētībā par likumiem vainojama valsts.

“Я о них не знаю. Они или не переведены на русский или лежат на дальней полке, и их никому не показывают” (A).

“Я могу так сказать, если такие законы и есть, то их не видно. Мало кто о них говорит. Я думаю, что на государственном уровне должны развиваться такие законы” (A).

Viskritisāk noskaņotie aktīvisti apgalvoja, ka LR likumi ir radīti tieši tādi, lai krievus nevarētu uzskatīt par nacionālo minoritāti un pat izstumtu no valsts. Pamatā tā ir atsauce uz Pilsonības likumu un „nepilsoņu institūtu” kā tādu.

“Существует ряд законодательных ограничений на профессиональную деятельность. Это ограничения для неграждан, но, учитывая то, что основная масса неграждан – больше 90% (sic!) – русские, мы расцениваем их как ограничения, носящие этнический характер с целью создания неблагоприятных условий для национальных меньшинств и вытеснения их из Латвии” (A).

“Ir tādas normas, tās ir vairāk saistītas ar konvenciju, vairāk ne ar pirmajiem pantiem, bet ar 12., 13., 14., 15. pantu. Ja runājam par pirmajiem pantiem, tās atrunas, kuras Latvija veica, pieņemot konvenciju, manuprāt, pirmā atruna, kur rakstīts, kas skaitās minoritāte Latvijas teritorijā vai Latvijas valstī. (..) Tomēr visi ir skaidrs, ka tā [šī atruna] ir vērsta pret to, lai atzītu krievus par minoritāti.” (A)

Visbiežāk kritiku un pārmetumus valsts politikai un attieksmei pret nacionālajām minoritātēm izteica krievu un krievu valodas kopienas pārstāvji. Ārpus juridiskajiem aspektiem viņiem kremt valsts attieksme pret sevi kā nevēlamu grupu. Viena no pazīmēm, kas par to liecina, ir bieži vien neproporcionāli liels atbalsts mazajām etniskajām grupām.

“No valsts kā tādas es tomēr izjūtu vairāk, neteiksim, pretestību, bet negribēšanu nākt mums pretī. Negribēšanu spert nekādus soļus pretī diezgan lielai savas tautas daļai. Tas bija redzams arī tad, kad valsts it kā grib kaut kādus soļus izdarīt, piemēram, Integrācijas koncepcijas pieņemšanas laikā. Es par to daudz runāju, bet tagad atkārtotā: valsts paceļ vienu kāju un domā, likt to zemē vai nelikt. Likt vai nelikt, likt vai nelikt, likt vai nelikt... Diezgan ilgi stāv tādā stāvoklī un beidzot tomēr beigās nenoliek. Un, pat ja noliek, tad beigās tas brīdis, kad ir nolikts, ir bijis tik ilgs, ka tam solim vairs nav nekādas nozīmes. Un, pat tādu soli izdarām, uzreiz ejam divus soliņus atpakaļ. Visu laiku tas notiek. Es domāju, ka ļoti daudzus jautājumus tas, kas cilvēkus aizskar visvairāk, ir cieņas trūkums. Tas ir galvenais.” (A)

Romu pārstāvis uzsver, ka viņa tauta atrodas īpašā situācijā savas ādas krāsas dēļ.

“Te ir jāpieiet ļoti uzmanīgi. Likumdošana dotajā momentā ir ļoti slidena. Likumdošanā ir rakstīts, ka mēs drīkstam attīstīt savu kultūru un savas tradīcijas. Tas ir rakstīts mazākumtautību konvencijā. Bet, tā kā mēs esam

cilvēki ar atšķirīgu ādas krāsu, tad šodien nedarbojas Krimināllikuma pants, kas runā par rasu diskrimināciju, rasu naida kurināšanu, pazemošanu vai aizskaršanu.” (A)

5.5.4. Kopsavilkums

Ekspertiem nebija vienota viedokļa par esošo situāciju un likumdošanu. Salīdzinot ar ekspertiem, aktīvistiem bija vājas zināšanas par likumdošanu un tikpat kā nekādas par citu valstu labas likumdošanas prakses piemēriem. Tikai daži intervētie aktīvistu orientējas likumdošanā un izprot Konvencijas garu. Tie, kas ir kompetentāki un kritiskāki pret Latvijas valsts politiku, secināja, ka pret nacionālajām minoritātēm valsts izturas netaisnīgi un ka valsts attieksme liecina par cieņas trūkumu pret nacionālajām minoritātēm.

Līdzīgs viedoklis bija tiem ekspertiem, kas izturas kritiski pret valsts likumdošanu un nostāju. Viņi uzsver labvēlīgas attieksmes trūkumu – valsts neuzņemas „pozitīvas saistības”, tātad rīcību, kas atbilstu Konvencijas garam.

Pašlaik mazākumpolitikas likumdošanā darbojas tikai novecojušais 1991. gada likums un Konvencija. Savukārt Konvencijas gars un atsevišķi tās panti ir pretrunā ar Latvijas noteiktajām atrunām un dažiem likumiem (piem., Valsts valodas likumu).

VI. Secinājumi un rekomendācijas

Vairāki eksperti uzskatīja, ka likumdošana, kas aizliedz diskrimināciju uz rases, etniskās piederības, valodas un reliģiskās pārliecības pamatiem, ir nepilnīga, ka Eiropas Savienības Rasu direktīvas un Nodarbinātības direktīvas normas nav līdz galam ieviestas nacionālajā likumdošanā. Lai gan atsevišķi eksperti varēja norādīt uz konkrētām normām, kas būtu jāievieš, pamatots bija viedoklis, ka nepieciešama profesionāla analīze.

- Rekomendācija: Īpašu uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariātam (ĪUMSILS) pasūtīt no Latvijas un (vai) starptautiskajiem ekspertiem analīzi par Latvijas pretdiskriminācijas likumdošanas normu atbilstību Eiropas Savienības direktīvām, publicēt šādu analīzi latviešu un krievu valodā ĪUMSILS mājaslapā un apspriest analīzes rezultātus ar mazākumtautību pārstāvjiem.

Lai iedzīvinātu esošās pretdiskriminācijas likumdošanas normas, nepieciešams organizēt informējošos un izglītojošus pasākumus atsevišķām profesionālajām grupām, kā arī plašākai sabiedrībai.

- Rekomendācija: ĪUMSILS sadarbībā ar Labklājības ministriju (LM), Tiesībsargu biroju un nevalstiskajām organizācijām organizēt semināru ciklu policistiem, tiesnešiem, prokuroriem, advokātiem, kā arī mazākumtautību organizācijām par diskriminācijas novēršanas likumdošanu un tās īstenošanu.

Vairāki eksperti atzīmēja, ka trūkst koordinācijas starp dažādām valsts struktūrām diskriminācijas novēršanas jomā.

- Rekomendācija: Izveidot diskriminācijas novēršanas politikas koordinācijas padomi, kurā būtu pārstāvji no ĪUMSILS, LM, Tiesībsarga biroja, Valsts policijas, prokuratūras, Zvērināto advokātu kolēģijas, Tiesnešu biedrības un mazākumtautību deleģētie pārstāvji. Padome varētu tikties reizi ceturksnī, lai analizētu likumdošanu, likumu piemērošanu, darba sadali starp valsts struktūrām utt.

Konsultatīvā komiteja uzsvērusi ombuda un NVO lomu diskriminācijas novēršanas politikas īstenošanā, kā arī informācijas un analīzes veikšanā.

- Rekomendācija: Tiesībsarga birojam ne vien izskatīt sūdzības, bet arī pasūtīt pētījumus un izstrādāt rekomendācijas diskriminācijas novēršanas jomā.
- Rekomendācija: Konsultējoties ar Tiesībsarga biroju, ĪUMSILS finansiāli atbalstīt NVO, kas strādā diskriminācijas novēršanas jomā.

Vairāki respondenti uzskatīja, ka diskriminācijai visbiežāk pakļautās grupas ir romi (čigāni), citas vizuāli atšķirīgas minoritātes (kaukāzieši, arābi, afrikāņi, aziāti), kā arī lingvistiskās minoritātes. Tomēr vairums ekspertu un

aktīvistu uzsvēra, ka trūkst ticamu datu šajā jomā, īpaši par mazākumtautību pārstāvniecību valsts struktūrās, mājojļu un krimināltiesību jomas etniskajiem aspektiem, kā arī par mazākumtautību skolēnu un studentu sekmēm izglītībā. Vairāki eksperti puda viedokli, ka valda liela neizpratne par Eiropas standartiem un praksi attiecībā uz etnisko datu vākšanu un šādu datu pieejamību.

- Rekomendācija: ĪUMSILS sadarbībā ar Datu valsts inspekciju un Centrālās statistikas pārvaldi rīkot semināru par etnisko datu vākšanu un Eiropas standartiem šajā jomā.
- Rekomendācija: ĪUMSILS pasūtīt pētījumu par esošu etnisko datu pieejamību, pētījumu secinājumus tulkot krievu valodā, materiālu ievietot ĪUMSILS mājaslapā.
- Rekomendācija: Pēc esoša pētījuma apzināšanas ĪUMSILS vienoties ar Tiesībsarga biroju par veicamiem pētījumiem rasu un etniskās diskriminācijas novēršanas jomā.

Vairāki eksperti un aktīvistu vērtēja minoritāšu līdzdalību diskriminācijas novēršanas politikas izstrādāšanā (izņēmums – Nacionālā programma iecietības veicināšanā), īstenošanā un uzraudzībā kā neefektīvu.

- Rekomendācija: Esošajām mazākumtautību konsultatīvajām padomēm (pie ĪUMSILS, IZM) vēltīt atsevišķas padomes sēdes diskriminācijas novēršanas jautājumiem.
- Rekomendācija: Pēc minoritāšu NVO kapacitātes novērtēšanas ĪUMSILS organizēt mācību seminārus par likumdošanu, politikas procesu, Eiropas mehānismiem utt.

Kaut arī eksperti un aktīvistu nepieminēja Čigānu (romu) integrācijas programmu 4. panta kontekstā, Konsultatīvā komiteja regulāri izceļ šādas programmas un īpaši aplūko šo programmu dzimumu līdztiesības aspektus.

- Rekomendācija: ĪUMSILS sadarbībā ar NVO un dzimumu līdztiesības ekspertiem veikt Čigānu integrācijas programmas analīzi dzimumu līdztiesības kontekstā un, ja nepieciešams, izdarīt attiecīgas izmaiņas programmas ieviešanā.

Vēlme saglabāt un attīstīt savu senču kultūru, valodu, tradīcijas un reliģiju var būt atkarīga no daudziem faktoriem: no individuālās iniciatīvas, vecuma, izglītības, attiecīgās grupas “etniskās dzimtenes” attāluma, politiskās situācijas u. c. Lai arī daži eksperti un aktīvistu uzsvēra, ka visām grupām ir vienādas iespējas, citi norādīja uz Latvijas valsts politikas būtisko lomu. Vairāki eksperti un aktīvistu sūdzējās par finansiālā atbalsta trūkumu, par “netaisnīgu” līdzekļu sadali, par neskaidrajiem kritērijiem, par minoritāšu līdzdalības trūkumu lēmumu pieņemšanas procesā.

- Rekomendācija: ĪUMSILS izskaidrot visām mazākumtautību biedrībām, ka saskaņā ar Konsultatīvās komitejas viedokli mazās minoritātes pelnījušas vislielāko atbalstu, jo tām ir visgrūtāk saglabāt un attīstīt savu identitāti.

- Rekomendācija: Ņemot vērā mazo grupu īpašās vajadzības, ĪUMSILS sadarbībā ar minoritāšu aktīvistiem un biedrību pārstāvjiem lemt katra gada sākumā par pieejamo līdzekļu sadales proporcijām.
- Rekomendācija: ĪUMSILS sadarbībā ar minoritāšu aktīvistiem un biedrību pārstāvjiem lemt par līdzekļu sadales kritērijiem, tos izklāstīt vienkāršā valodā, iztulkot vairākās minoritāšu valodās un ievietot ĪUMSILS mājaslapā.

Vairāki eksperti un aktīvistu norādīja uz “folklorizētu” pieeju minoritāšu kultūrai, uz Kultūras ministrijas pasīvo lomu minoritāšu kultūras atbalstīšanā, uz etnocentrisko izpratni par jēdzienu “Latvijas kultūra”, kas izslēdz Latvijas minoritāšu kultūras no plašākas aprites.

- Rekomendācija: ĪUMSILS konsultatīvajā padomē iekļaut pārstāvi no Kultūras ministrijas, un Kultūras ministrijai iekļaut minoritāšu pārstāvjus savās padomēs.
- Rekomendācija: ĪUMSILS sadarbībā ar Kultūras ministriju organizēt konferenci par minoritāšu ieguldījumu Latvijas kultūrā.

Ekspertu un aktīvistu domas dalījās par to, cik apmierinoša (vai svarīga) ir likumdošana par nacionālo minoritāšu kultūru un identitātes saglabāšanu. Visi respondenti, kas pieminēja 1991. gada likumu “Par nacionālo un etnisko grupu tiesībām uz brīvu attīstību un kultūrautonomiju”, to kritizēja kā deklaratīvu. Turklāt vairāki eksperti norādīja uz likumdošanas normu trūkumu par minoritāšu valodām.

- Rekomendācija: ĪUMSILS pasūtīt ekspertu analīzi par 1991. gada likuma atbilstību Eiropas Padomes Vispārējās konvencijas par nacionālo minoritāšu aizsardzību normām.

VII. Pielikumi

7.1. Jautājumi ekspertiem

- 1. Cik izplatīta Latvijā ir etniskā (valodas) vai reliģiskā diskriminācija?**
Kuras etniskās vai reliģiskās grupas visbiežāk saskaras ar diskrimināciju? Kurās jomās, situācijās tā visbiežāk ir vērojama?
- 2. Kā jūs vērtējat valsts institūciju darbu diskriminācijas ierobežošanā?**
Kas esošās likumdošanas ietvaros būtu jādara, lai ierobežotu diskrimināciju un diskriminācijas novēršanas politika kļūtu efektīvāka (valsts institūcijām, to finansētām organizācijām, iestādēm)? Vai ir zināmi kādi labās prakses piemēri?
- 3. Kā jūs vērtējat minoritāšu pārstāvju līdzdalību diskriminācijas novēršanas politikas izstrādē un tās īstenošanas pārraudzībā?**
Ko vajadzētu darīt, lai veicinātu minoritāšu pārstāvju līdzdalību šajās aktivitātēs? Vai ir zināmi kādi labās prakses piemēri?
- 4. Kas būtu jāpilnveido likumdošanā, lai ierobežotu diskrimināciju? Kuri likumi, noteikumi jāpilnveido, kāpēc un kā?**
- 5. Kā jūs vērtējat esošos datus par etnisko vai reliģisko diskrimināciju Latvijā?** Kāda veida informācija nav apkopota vai nav pieejama? Kas šai ziņā būtu jādara? Vai ir zināmi kādi labās prakses piemēri?
- 6. Kā jūs vērtējat nacionālo minoritāšu vēlmi un iespējas saglabāt savu etnisko identitāti?** Kurām etniskām grupām ir visnelabvēlīgākie apstākļi to kultūras un identitātes saglabāšanai? Vai ir zināmi kādi labās prakses piemēri?
- 7. Kā jūs vērtējat valsts institūciju un pašvaldību atbalstu nacionālo minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanai?** Kas esošās likumdošanas ietvaros valsts institūcijām būtu jādara, lai veidotu labvēlīgus apstākļus minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanai? Vai ir zināmi kādi labās prakses piemēri?
- 8. Kā jūs vērtējat minoritāšu pārstāvju līdzdalību kultūras un identitātes saglabāšanas politikas izstrādē un tās īstenošanas pārraudzībā?**
Ko vajadzētu darīt, lai veicinātu minoritāšu pārstāvju līdzdalību šajās aktivitātēs? Vai ir zināmi kādi labās prakses piemēri?
- 9. Kas būtu jāpilnveido likumdošanā, lai veicinātu nacionālo minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanu? Kuri likumi, noteikumi jāpilnveido, kāpēc un kā?**
- 10. Kā jūs vērtējat esošos datus par minoritāšu kultūras un identitātes saglabāšanu Latvijā?** Kāda veida informācija nav apkopota vai nav

pieejama? Kas šai ziņā būtu jādara? Vai ir zināmi kādi labās prakses piemēri?

Komentāri: Ja intervijas gaitā netiek pieminēti čigāni (romi), tad ir jāuzdod viens papildjautājums par šo grupu (diskriminācija, identitātes un kultūras saglabāšana).

7.2.

Jautājumi aktīvistiem

1. **Kā jūs vērtējat savas etniskās grupas vēlmi un iespējas saglabāt etnisko kultūru un identitāti?** Kā jūs vērtējat jūsu etniskās grupas situāciju, salīdzinot ar citām? Vai tā ir izdevīgākā vai neizdevīgākā stāvoklī? Kāpēc?
2. **Kā jūs vērtējat valsts institūciju un pašvaldību atbalstu savas etniskās grupas kultūras un identitātes saglabāšanai?** Kuras iestādes un kādā veidā sniedz atbalstu jūsu etniskās grupas identitātes saglabāšanai? Vai jums ir saprotama līdzekļu piešķiršanas kārtība un kritēriji? Vai pārvaldes institūcijas konsultējas ar minoritāšu pārstāvjiem par atbalstāmām prioritātēm, līdzekļu sadales principiem? Vai jūs apmierina pašreizējās līdzekļu sadales kārtība, kritēriji? Kas būtu esošajā kārtībā jāmaina? Ja jūsu organizācijai būtu lielāki finanšu līdzekļi, kā tie tiktu izlietoti?
3. **Kā jūs vērtējat likumdošanas normas, kuras aizsargā minoritāšu kultūru un identitāti?** Kuri likumdošanas dokumenti būtu jāuzlabo?
4. **Kāda veida informācija, dati par jūsu etnisko minoritāti, tās kultūru jums pietrūkst, nav pieejama?** Vai organizācijas, kas vāc datus vai veic pētījumus par minoritāšu stāvokli Latvijā, sadarbojas ar jums? Vai jūs paši apkopojat datus? Kādus?
5. **Vai jūsu etniskās grupas locekļi saskaras ar etnisko (valodas) vai reliģisko diskrimināciju?** Kurā jomās tas notiek visbiežāk (valsts/privātsektors, darbā, izglītībā/ skolā, apkalpojošā sfērā, dzīvesvietā u. tml.)? Vai diskriminētās personas vērsās pēc palīdzības valsts institūcijās (kurās), informēja sabiedrību par šādiem precedentiem?
6. **Cik labi jūs un jūsu tautieši esat informēti par diskrimināciju ierobežojošo likumdošanu Latvijā?** Vai zināt, kurās valsts institūcijās un kā var vērsties attiecīgos gadījumos?
7. **Kāda ir jūsu un jūsu tautiešu sadarbība ar valsts institūcijām (ministrijām, policiju, tiesām u. c.) diskriminācijas novēršanā?** Vai tiek aicināti uz pasākumiem, konsultatīvajās padomēs, darba grupās? Vai jums ir vēlme un vajadzība stiprināt šādus kontaktus?
8. **Kā jūs vērtējat esošo informāciju (datus) par etnisko vai reliģisko diskrimināciju Latvijā?** Kāda veida informācija nav apkopota vai nav pieejama? Kas šai ziņā būtu jādara? Vai ir zināmi kādi labās prakses piemēri?

